

1932
556

VARPAS

ISTEIGTAS 1889 m.
1931 m.

EINA KAS 3 MĖN.
Nr. 1.

TURINYS

1. Darbą atnaujinant
2. Prof. P. Leonas, „Varpui“ vėl pradėdant gausti
3. „Kulturkampfas“ ir kas toliau?
4. J. Jasinevičius, Demokratija ir diktatūra
5. A. Rimka, Francis Delaisi „Dvi Europos“
6. Vientautas, Valstiečių-ūkininkų judėjimas Europoje
7. V. Kvieska, Lietuvių tautinis judėjimas ir varpininkai
8. J. Šuiskis, Victor Hugo politinėj satyroj
9. V. Č-nas, Remarko knyga ir militaristai
10. Politinė ir kultūrinė apžvalga
 - a) Seniau ir dabar
 - b) Politinė apžvalga
 - c) J. Geniušas, Tautiškos mokyklos linkmė
 - d) Mūsų studentija ir jos ideologinės organizacijos
 - e) 10-tinis Valstybės teatro jubiliejus
 - f) Pirmasis Valst. muzikos mokyklos dešimtmetis
11. Kritika ir bibliografija
 - a) Pr. Kvietkus, Literatūros frontai
 - b) Pigus būdas raštų tomams išleisti
 - c) Knygos.

Idomiausias demokratinės
krypties trimėnesinis žurnalas

„VARPAS“

nagrinėja: aktualiuosius politikos,
ekonomijos, literatūros ir meno
klausimus.

„VARPO“ bendradarbiai—profe-
sorai, ekonomistai, žinomi politi-
kai, žurnalistai ir rašytojai.

Ateity kiekvienu svarbesniu poli-
tiniu, ekonominiu ar literatūriniu
klausimu „VARPAS“ dės išsemia-
mų straipsnių.

Šiandien daug kur demokratijos
gynėjai persekiojami ir pati demo-
kratizmo idėja painiojama. „VAR-
PAS“ visada stovėjo ir stovės de-
mokratijos sargyboj.

Tad kiekvienas nepraleiskit pro-
gos nenusipirkę ar neužsiprenume-
ravę „VARPO“.

„VARPO“ per metus išeina 4
numeriai, kiekvienas numeris 80—
100 pusl. dydžio.

Prenumerata: metams — 10 lt.,
atskiras nr. — 3 lt.

Adresas: „Varpo“ Redakcija ir Administracija,
Kaunas, Gedimino g. 38.

„Varpo“ redakcijos pastaba.

Šiame (1) numeryje ne dėl redakcijos kaltės straipsnių „Kultur-
kampfas ir kas toliau?“ ir „Demokratija ir diktatūra“ turinys ir
minčių išdėstymas išėjo ne toks, koks turėjo būti.

Užsisakyk pats ir pažįstamiems populiarių seniausj savaitraštį

Metams

5 lt.

Metams

5 lt.

Kaunas, Gedimino g. 38.

V A R P A S

Isteigtas 1889 m. | 1931 m. Nr. 1 | Eina kas 3 mėn.

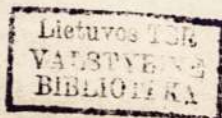
Darbą atnaujinant.

Prabėgo jau 42 metai, kai pirmą kartą išvydo pasaulį laikraštis „Varpas“. Svarbiausias jo uždavinys buvo: „Išmokinti lietuvius lietuviškai mislyti, sujudinti ir sutraukti juos į darbą, pripratinti kaip pridera lietuviams elgtis, išaiškinti kelius, kuriais eidami garsiai galėtų pasakyti: „Lietuviais esame!“ pakelti dvasišką ir medegišką Lietuvos būte, nukrėsti nuo Lietuvių nesuprantamą lipnumą prie svetimų tautų, uždegti širdyje brolių nors mažą kibirkštį meilės tėvynės“ („Varpas“ 1 nr.). Ir tą savo uždavinį „Varpas“ atliko: šiandien mes turime ne tik susipratusią lietuvių tautą, bet ir nepriklausomą Lietuvos valstybę.

Kai kam galėjo atrodyti, kad „Varpo“ misija baigta, juo labiau, kad periodiškas „Varpo“ leidimas buvo sustabdytas 1905 m. t. y. tuojau po to, kai Rusų valdomi lietuviai spaudą atgavo. Tačiau jau ir anais metais nustojus „Varpui“ eiti, tuojau buvo pajusta didelė spraga ir tos spragos neužpildė nei dienraščiai bei savaitraščiai, nei mėnesiniai įvairių krypčių žurnalai. Ir jau prieš karą (1912 m.) „Varpas“ vėl pradeda eiti, nors ir neperiodiškai.

Pasaulinis karas „Varpo“ leidimą sutrukdė. Bet jau karo gale dar Rusijoje gyvenančių tremtinių „Varpas“ vėl atgaivinamas, o po karo 1920/1 metais buvo pradėtas eiti net periodiškai (pasirodė nr. 1920 m. ir nr. 1921 m.). Bet vėliau ir vėl sustojo. Tik 1924 m. dar pasirodė jubilėjinis V. Kudirkos nr. ir 1926 m. — taip pat jubilėjinis K. Griniaus nr.

Tam reiškiniui buvo ir priežasčių. Prisiminkime, kad „Varpas“ buvo įkurtas ir visą laiką palaikomas aktingiausios ir ideališkiausios mūsų demokratiškosios inteligentijos jaunuomenės. Ir „Varpas“ ėjo reguliariškai tol, kol ta jaunuomenė buvo gyva ir per daug „praktikos“ darbais neapsikrovusi. „Varpas“ sustojo periodiškai ėjęs kaip tik 1905 metais, kai mūsų jaunoji inteligentija ir besimokinanti jaunuomenė pasinėrė praktikos darbuose: vieni aktingai dalyvavo revoliuciniame judėjime, kiti dirbo legalėje cenzūruojamoje spaudoje, tretį — išitraukė į savo profesiją, o buvo ir tokių, kurie

nuėjo svetimiems dievams tarnauti. Taip pat ir „Varpo“ pasirodymas prieš pat karą sutampa su tuo periodu, kai mūsų demokratiškosios inteligentijos jaunuomenė vėl pradėjo daugiau ideologijos klausimais interesuotis...

Dabar, praslinkus 25 metams nuo senojo „Varpo“ periodiško ėjimo ir 5 metams nuo paskutinio „Varpo“ nr. pasirodymo vėl ryžtamės „Varpą“ atgaivinti. Jokios naujos programos čia mes neskelbiame, nes „Varpas“ ir varpininkai turi savo darbo ir ideologijos visiems žinomas tradicijas, kurios yra aiškesnės už rašytas programas.

Viena pagrindinių „Varpo“ tradicijų — tai demokratija ir jos ideologija. „Varpas“ kilo iš liaudies ir dirbo dėl liaudies. Plačiųjų darbo minių reikalai ir rūpesčiai, jų laisvė ir gerovė — buvo ir „Varpo“ bei varpininkų reikalais ir rūpesčiais. Kas liaudį slėgė ar skriaudė, kas trukdė jai apsišviesti bei pakilti, kas savo užgaidoms ar ambicijoms patenkinti darė eksperimentus ant liaudies kailio ir visuomenės kaštais — tas susilaukė „Varpo“ kritikos ir pasmerkimo. O kas savo valią kumščio pagalba kitiems diktavo, kas nežiūrėjo teisybės nei teisėtumo — tas atvirai buvo vadinamas tironu ir uzurpatorium: nes *demokratija — tai pačių žmonių valdžia ir tokia santvarka, kokią jie patys (ar per savo atstovus) nusistato, o ne tokia, kokią iš aukšto pastatytų valdovų apmokami agentai „padaro“*.

Bet ne mažiau svarbi ir antroji „Varpo“ tradicija — tai kritiškas ir realistinis dalykų ir padėties vertinimas, arba nesilaikyti savo dienas atgyvenusių tradicijų. „Varpas“ atsisakė „Aušros“ apolitiškumo ir bepartyviškumo tradicijų. Jis taip pat nesitaikė 1887 m. „Šviesos“ sudarytų tradicijų ir griežtai atskyrė bažnyčios ir tikybos reikalus nuo bendrųjų tautos politikos klausimų ir ūkio reikalų, teisingai nurodydamas, kad tikybos arba religijos dalykai yra per daug subtelingi, kad jų maišymas su politika ar ekonomika būtų kam nors naudingas: nes *politinė ir ekonominė santvarka demokratijoje turi remtis daugumos sutarimu ir pritarimu, o religiniai įsitikinimai yra ir turi pasilikti kiekvieno žmogaus sąžinės dalyku*.

Šių ir kitų gerų senojo „Varpo“ tradicijų mums tenka ir šiandien laikytis, nes ir šiandien Lietuvoje, kaip ir prieš 40 metų, nėra demokratinės santvarkos; ir šiandien bažnyčios politika neskiriama nuo valstybės politikos, o religija bei tikybos įsitikinimai maišomi su materialiniais ūkio reikalais, o po bepartyviškumo arba „viršpartyviškumo“ skraiste šiandien daugiau, kaip kada nors anksčiau, veidmainiaujama, kad tuo būtų lengviau asmens interesus atlikti, pada-

ryti karjera, arba geriausių atveju — pridengti savo ideologinę ubagystę.

Prie tokių aplinkybių „Varpo“ tradicijos reikalauja ilgiau ne be tylėti, o kiek galint garsiau prabilti!

„Varpui“ vėl pradedant gausti...

Varpas skambina žmonėms įvairiais tikslais: ir laidojant lavoną kviečia melstis už mirusio vėlę; ir atsilsint nuo žemiškų darbų ragina pakilti siela aukštyn (sursum corda!), siekti idealo; ir sutinkant pasaulinės ar bažnytinės valdžios galiūnus šaukia džiaugtis jų atsilankymu; ir švenčiant didžiū, šviesių tautos įvykių sukaktuves kviečia linksintis tautos laimėjimais; ir einant kokiam dideliame žmonių pasitarime primena ramybės ir tvarkos ardytojui, kad reikia nurimti ir grįžti prie tvarkos; ir ponui puotaujant šaukia tarną įpilti vyno taurėn ar kaip kitaip pavergauti; ir atėjus laikui pradėti darbą dideliame žemės ūkyje, ar fabrike šaukia darbininkus darban ir t. t. Negi išsakysi visus tikslus, kuriems yra vartojamas varpas!

Idomu, kuriam reikalui ketina skambinti šitas „Varpas“? Ar jis skambins žmogaus ir piliečio teises laidojant, ar kuriam kitam reikalui?

Jeigu jis ketina taip skambinti, kaip 1889 metais pradėjęs skambinti „Varpas“, kurio skambinimas nešė Lietuvai neužmirštamoms atminties ir garbės Vinco Kudirkos sielos virpėjimus, tai jis imasi vykdyti garbingą uždavinį. Šitas uždavinys yra ypatingas, aukščiau mano nepasakytas. 1889 metais laikraščiu vardą „Varpas“ davė Vincas Kudirka, bet jis čia ne savo originalę mintį pareiškė: jo buvo pasekta ruso Gerceno pavyzdžiu, kuris kur kas seniau leido Londone „Kolokol’ą“, kuris buvo žmogaus ir piliečio teisių gynėjas, kurio tikslas buvo siekti rusų tautą išlaisvinti iš cariško absoliutizmo verguvės ir kuris net lenkų maištui užjautė. Gercenas kėlė rusų tautos sąmonę. Kudirka „Varpe“ kėlė lietuvių tautos sąmonę, siekdamas, kad ji išsilaisvintų iš politinės, tautinės ir socialinės verguvės, kad ji pajęgtų būti savaranki ir būtų savaranki.

Jeigu naujai pradedančio gausti „Varpo“ skambintojai yra pasiryžę eiti Vinco Kudirkos pavyzdžiu, jei tas spaudos organas auklės skaitytojo savarankumą, savo teisių branginimą ir savo pilietišku pareigų supratimą, tai „Varpas“ garbingai nešlos senojo

„Varpo“ vardą. Aš nuoširdžiai linkiu naujam „Varpui“ eiti senojo keliais, primindamas, kad gyvenimas yra nuolatinė kova, kad tik kovoje įgyjamos yra teisės ir kad asmens savarankumas yra būtina tautos pažangos visose gyvenimo srityse sąlyga.

Prof. P. Leonas.

„Kulturkampfas“ ir kas toliau?

Pastaruoju metu spaudoje dažnai galima sutikti naują vokišką žodį — „kulturkampfas“. Tuo žodžiu vadinamas naujausias kiviščas tarp tautininkų ir krikščionių demokratų. Bet ar tikrai dabar yra pas mus kas nors panašaus į savo laiku pagarsėjusį „kulturkampfą“?

Kulturkampfas kilo Vokietijoje praėjo šimtmečio aštuoniasdešimtųjų metų pradžioje sąryšį su Bismarko unitaristine politika Prūsijos karalių hegemonijos naudai. Vokiečių katalikų centro partija, Windthorsto vadovaujama, tokiai Bismarko politikai griežčiausiai pasipriešino iš dalies valstybiškai partikuliaristiniais sumetimais (nes k. centro atstovai daugiausia buvo kilę iš Bavarijos ir kitų katalikiškų kraštų, kuriems gresė netekimas valstybinio savarankumo), iš dalies savos, t. y. Romos katalikų bažnyčios politikos samprotavimais (protestantiškųjų Prūsijos karalių hegemonijos baimė katalikiškiems Vokietijos kraštams). Ši Windthorsto partijos opozicija Bismarko politikai Reichstage savaime iššaukė Bismarko represalines priemones, pasireiškusias, tarp kita ko, ir tam tikruose katalikų bažnyčios veikimo bei mokymo varžymuose, o tie varžymai savo keliu, dar griežčiau nustatė vokiečių katalikus ir juos atstovaujančią centro partiją prieš Bismarko politiką Reichstage. Galų gale Bismarkas gavo prieš katalikų centro griežtą ir, Windthorstui vadovaujant, nuosekliai vedamą opoziciją kapituluoti tiek, kiek tai liet specialines prieš katalikus ir jų centrą panaudotas priemones, nežiūrint į tai, kad anksčiau Reichstage viešai buvo pareiškęs: „Į Kanosą mes neisime“ (turėdamas galvoj karaliaus Heinricho IV nusižeminimą prieš popiežių Kanosoje).

Tuo būdu „kulturkampfas“, kaip matome, yra reikalingas: 1) visai skirtingų politikos tikslų, 2) parlamento, kur vyriausybės politiką būtų galima kritikuoti ir jai priešintis ir 3) stiprios bei gerai vadovaujamos parlamento frakcijos. Nes tik šiose sąlygose vedamam kulturkampfe gali prieš visuomenės akis visoj pilnumoj ir galybėj

išaugti su tuo „kulturkampfu“ susijusios Bismarko ir Windthorsto figūros, ir tik prie tokių aplinkybių kulturkampfas gali rasti savo naturalinį galą Kanosoj... Pas mus gi tų sąlygų tuo tarpu visai nėra, nes kovojama ne del skirtingų politikos tikslų, o tik del valdžios vietų arba... del vietų valdžioje. Nenuostabu, kad šitame tariamame „kulturkampfe“ ne tik nematyti Windthorsto figūros (kas jis — Garliavos vikaras Krupavičius, ar Varnių ne savanoris gyventojas Karvelis? ar gal Bistras, Ambrazaitis, Reinys?) bet nepasirodo ir Bismarkas; o kai nusiėmė kaukę vienas šių dienų stambiausias „kulturkampfo“ publicistas Marius, tai pasirodė tik paprastas „perebiežčikas“ iš krikščioniškai demokratiškųjų ateitininkų į tautininkus.

Bet ne tik formaliniu atžvilgiu tautininkų ir krikščionių demokratų kivirčas negali būti vadinamas „kulturkampfu“. Teisybė, ir vokiečių katalikų centras tiek prieš kulturkampfą, tiek po jo ne kartą palaikė Reicho vyriausybę ir paties Bismarko politiką. Bet tai būdavo paprastas kompromisinis bendradarbiavimas arba tam tikriems atskiriems politikos žygiams pritarimas; ir nei Bismarkas, nei Windthorstas savo lūpų niekuomet nesutepė simboliniu pasibučiavimu Reichstago tribūnoj, kaip tai yra padarę krikščionių demokratų ir tautininkų frakcijų lyderiai Lietuvos Seime aną garsiąją gruodžio mėn. dieną 1926 metais.

Ir tikrai: kaip tautininkai yra tautininkais, o krikščionys demokratai — krikščionimis demokratais, vienį ir antri dėdamiesi specialiskai pašauktais Romos katalikų bažnyčios ir jos politikos gynėjais, su tuo skirtumu, kad krikščionys demokratai tai darė ir daro visuomet viešai ir atvirai, ir „neutraliais“ katalikų bažnyčios politikos interesams niekuomet nesivadino, o tautininkai visuomet „neutralumo“ skraiste mėgina dengtis ir nepartinės partijos rolę vaidina. Nenuostabu, kad toksai dvilypumas veda tik prie konfuzų.

Roma ir katalikų bažnytinė vyriausybė Lietuvoje iš tautininkų valdžios gavo tokių teisių ir privilegijų, kokių vargu bau Tuo būdu Roma ir katalikų bažnytinė vyriausybė Lietuvoje iš tautininkų valdžios gavo tokių teisių ir privilegijų, kokių vargu bau būtų davusi net ir krikščionių demokratų vyriausybė seimo laikais. Be to, kaip savo laiku oficialiniais duomenimis įrodė tautininkų oficiozas „Liet. Aidas“, bažnyčioms, kunigų algoms ir kt. iš valstybės išdo buvo išduota dar daugiau, kaip konkordato sutartimi numatyta.

Tačiau ne bereikalo sakoma, kad apetitas didėja bevalgant. Ir krikščionys demokratai, kaip Romos katalikų bažnyčios dabartinės politikos eksponentai Lietuvoje, negalėjo ir negali tenkintis padėtimi anų Šv. Rašto vargšų, mintančių nuo ponų stalo krintančiais trupiniais, nei ubagų, kviečiamų prie stalo tiktai tuomet, kai reikia užpil-

dyt neatvykusiųjų kviestinių svečių tuščias vietas. Nes Romos katalikų bažnyčios politikos tikslas visuomet buvo ir pasiliks tas pats — valdyti, o ne valdomai būti, apimti visa, o ne siaura sritimi tenkintis, reikale „malonę“ teikti kitiems, o ne kitų malonės priklausyti. Ir krikščionys demokratai, kaip nuosėklūs Romos katalikų bažnyčios politikos eksponentai, tuoju pasistengė konkordato jiems duotas teises ir privilegijas panaudoti tolimesniems savo politikos tikslams. Keliai gi jau buvo praminti ir priemonės išmėgintos: spauda, organizacijų ir draugijų susirinkimai, pagaliau, pati bažnyčia.

Šalyse, kur yra demokratinė santvarka ir politinės bei pilietinės laisvės, ir Romos katalikų bažnyčios politiką atstovaujančių organų bei asmenų veikimas bei propaganda vedama bendroje politinių kovų arenoje — spaudoje, parlamente, politikos organizacijose bei susirinkimuose ir, tik išimtiniais atvejais (arba mažiau kultūriškų bei netaktinių tos politikos atstovų), perkeliama ir bažnyčion. Taip elgtis yra ne tik taktiškiau, bet ir išmintingiau, kadangi politikos kovos visuomet yra sėkmingesnės viešojoje politikos arenoje, o ne pašaliais vedamos. Tačiau šalyse, kur viešos politinių kovų arenos nėra, kur nėra ne tik parlamento, bet nei spaudos, nei politinių susirinkimų laisvės — politikos tikslų siekiančioms politinėms grupėms nieko daugiau nelieka, kaip visai likviduoti arba — eiti į pašalius, t. y. vadinamą nelegalų veikimą. Taip vyksta visur, taip įvyko ir Lietuvoje. Tik ne visų politinių grupių padėtis Lietuvoje vienoda. Kai kitos politinės organizacijos dėl žinomų priežasčių buvo priverstos pusiau likviduoti, pusiau į „pogrindžius“ sulysti, tai krikščionys demokratai savo veikimo centrą perkėlė į tas vietas arba organizacijas, kurios policijos organams neprieinamos, nes... pačios tautininkų valdžios padaryto konkordato nuostatais apsaugotos. Tos vietos bei organizacijos — tai bažnyčios ir konkordato privilegijuotos organizacijos, kur tie patys žmonės susirenka jau ne kaip krikščionių demokratų, ūkininkų sąjungos ar darbo federacijos nariai, bet kaip katalikai saviems Romos katalikų bažnyčios kultūros ir politikos klausimams aptarti...

Berods, bažnyčios ir tikibinės ar pusiau tikibinės organizacijos krikščionių demokratų arba Romos katalikų bažnyčios politikos tikslams buvo naudojamos ir anksčiau, bet toli gražu ne taip plačiai, o svarbiausia — ne organizuotai. Organizuotas ir planingas (vyskupų kolektyviniai laiškai, katalikų veikimo centro aplinkraščiai) bažnyčios ir tikibinių arba pusiau tikibinių organizacijų naudojimas grynai politikos reikalams prasidėjo tik po to, kai konkordatas suteikė joms ypatingų teisių bei privilegijų ir kai bet kokia viltis arti-

mu laiku legalinėmis priemonėmis politikos arenoje kovoti buvo panaikinta

Kad tautininkams toksai krikščionių demokratų elgesys nepatinka — tai suprantamas dalykas. Bet kad jų vartojamos priemonės turėtų ką nors bendra su kulturkampfu, t. y. principiniu nusistatymu kovoti prieš Romos katalikų bažnyčios politiką ir jos hegemoniją, niekas tikėti negali ir nepatikės. Visų pirma, negalima pasirašyti tokio, koks pasirašytas, konkordato ir iš anksto duoti ypatingas privilegijas (Romos katalikų bažnyčios politikos atstovams) ir tuo pačiu laiku sėkmingai kovoti su tos politikos vykdytojų siekimais.

Mums nėra visai jokio abejojimo, kuo pasibaigs Lietuvoje šis tariamas „kulturkampfas“. Ir visai dėl jo nekalbėtume, jei besikivirčijančių šalių kovos metodai nedemoralizuotų visuomenės. Pripažinti, kad jau ir anksčiau per daug uolių, bet visai netaktiškų Romos vadovaujamos ir krikščionių demokratų varomos politikos rėmėjų bažnyčia buvo gana dažnai naudojama grynai politikos propagandai. Bet šale oficialinės Romos katalikų bažnyčios politikos, kurią dabar pas mus atstovauja krikščionys demokratai, yra dar ir neoficialinė arba srovinė. Šios srovinės politikos vadovai taip pat yra tos pačios katalikų bažnyčios oficialiniai atstovai iš dvasininkų tarpo. Tuo būdu mūsų krikščionys demokratai yra eksponentai tos naujos Romos katalikų bažnyčios politikos krypties, kuri oficiališkai buvo paskelbta dar popiežiaus Leono XIII garsioje enciklikoje „Rerum novarum“, — krypties, kuri prieš beplintantį darbininkų minios socializmo judėjimą turėjo kovoti pačių socialistų kovos priemonėmis — viešai spaudoje, susirinkimuose, organizacijose ir parlamento tribūnoje. Dėl to tat bažnyčia politikos propagandai ne būtina jau reikalinga — ir Lietuvoje „seimų laikais“ ji taip pat tik ypatingais momentais ir mažiau kultūringų kunigų buvo vartojama. Bet padėtis radikališkai pasikeičia, kai viešo politinio veikimo nėra ar jisai draudžiamas. Tada dėl Romos katalikų bažnyčios oficialinės politikos siekimų dirbantiems bažnyčia virsta saugiausia ir beveik vienintelė politinės propagandos vieta.

Bet Romos katalikų bažnyčios erarchijoje ir po Leono XIII enciklikos paliko ir aristokratinės politikos krypties atstovų. Šios krypties eksponentų turime ir Lietuvoje —

Galima visai manyti apie Romos katalikų bažnyčią ir jos politikos siekimus. Mes patys su tais siekimais niekuomet nesutiksime ir prieš juos visuomet kovosime. Tačiau reikia pripažinti, kad popiežiaus Leono XIII oficiališkai įvestoji krikščioniškai demokratiškoji kryptis, kuri politikos veikimą iš Romos hierarchijos užkulisų perkelia į atvirą politinių ko-

vy arena — į spaudą, organizacijas bei parlamentą — yra ne tik garbingesnė ir padoresnė, bet ir demokratijos ideologijai artimesnė. Ir šiandien mes matome, kad aukštesnės kultūros kraštuose su demokratine sanvarka (Belgijoje, Olandijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje ir kt.) kova tarp Romos katalikų bažnyčios politiką atstovaujančių grupių ir jos priešininkų eina visai normaliai ir garbingai ir, kad bažnyčios naudojimas politikos propvgandai tenai yra didžiausia retenybė. Lietuvoj jei demokratinė politinė santvarka būtų nebuvo pakeista, mes pamažu būtume taip pat prie panašios padėties priėję. Dabar gi visos politinių kovų aistros perkeltos iš viešosios ir laisvos tribūnos į bažnyčias ir „pogrindžius“, o ramus ir normalus politinio gyvenimo plėtimasis sustabdytas.

Juozas Jasinevičius.

Demokratija ir diktatūra*).

Politikos arba, kitaip sakant, valstybės ir valdžios klausimai yra patys svarbiausieji iš visų žmogaus veikimo klausimų, nes visuomenės tvarka yra visa ko pagrindas.

Tiesa, ne viską galima padaryti politikos priemonėmis. Jomis negalima duoti žmogui tos metafizinės laimės, kuri priklauso vidujinių, intymųjų, iš viso, jokiomis išorinėmis priemonėmis neprieinamų žmogaus sielos troškimų. Jomis negalima iš negro padaryti baltąjį. Tačiau politikos priemonėmis galima duoti teisę kiekvienam laisvai judėti savo žemėje, turėti tuos ar kitus idealus, tą ar kitą krašto gerovės supratimą. Politikos priemonės gali duoti teisę ir negrui, norinčiam ir sugebančiam dirbti, pasiekti tą pat, ką pasiekia baltasis. Politika gali duoti sistemą, kuri alkanus pasotintų, nuogus pridengtų, neturinčius pastogės priglaustų. O kas gi kita begalėtų būti žmogaus laimės ir gerovės sąlyga, jei ne čia paminėtieji reikalai.

Taigi visuomenės ir valdžios problemos yra visų krašto gyventojų laimės ir gerovės problemos ir, tuo pačiu, bendras visų reikalas. Todėl kiekvienas ne tik turi teisę, bet ir privalo domėtis ir svarstyti politinius klausimus. Štai kodėl šventvagiškai elgias tie,

*) Šiam rašiniui pasinaudojau žemiau suminėtu veikalų mintimis: 1) Ludwig Mises, *Liberalismus*, 1927, Jena, 2) Karl Kautsky, *Terorismus und Kommunismus*; 3) Germ. Sondimirskij, *Fašizm*.

kurie liepia ar moko apsieiti „be politikos“, nekelti ir nesvarstyti politikos reikalų.

„Politikos problemos, sako prof. Ludwig Mises, yra visuomenės technikos problemos, ir todėl jos privalo būti sprendžiamos taip pat, kaip ir visos kitos technikos problemos: blaiviu protu ir aplinkos sąlygų tyrimu“. Kaip chemiko laboratorijoje, lygiai taip pat ir politikoj neturėtų būti vietos jausmams ir įvairiems neaiškiems impulsams. Tai, kas žmogų pastato aukščiau gyvulio, yra jo protas. Tačiau politikoje labai dažnai juo nesivadovaujama. Gal tikrai todėl nėra viena kita sritis nepagimdo tiek žiaurumų, nesiskaitymų su kito žmogaus asmeniu ir valia, kaip politika, ir nėra vienoje kitoje srityje žvėriškos smurto ir kumščio teisės garbintojai nėra tiek kožlosalūs ir energingi, kaip politikoje.

Visuomenės santvarką, kuri vartodama prievartą ir jėgą visuomenei kenksmingus asmenis priverčia laikytis bendrų visuomenės sugyvenimo taisyklių, vadiname valstybe, minimas taisykles — teise ir organus, kurie tvarko prievartos ir jėgos aparatą — valdžia. Be jėgos ir prievartos prieš visuomenės priešus būtų neįmanomas bendras žmonių sugyvenimas. Todėl užpakalyje būtinųjų taisyklių nuosavybei, laisvei ir ramybei apsaugoti privalo stovėti prievartos veiksnys, kad galima būtų asmenis, kurie nenori laikinai paaukoti visuomenei to, ko ji iš jų reikalauja, arba kurie nesiskaito su kito žmogaus gyvybe, laisve, sveikata ir turtu, priversti tai padaryti. Demokratiniam režimui tai yra vienintelis prievartos momentas, ir tai tik daugumos krašto gyventojų prieš mažumą ir tik tiek, kiek tai reikalinga pilietinei taikai ir piliečių laisvei apsaugoti.

Neįmanomas krašto gerovės kilimas ten, kur ramų darbą ardo vidujinės kovos. Todėl vienas iš svarbiausių valstybės uždavinių duoti santvarką, kuriai esant negriautų šalies pažangos revoliucijos, pučai ir pilietiniai karai. O tai galima tik ten, kur gyventojai jėgos ir prievartos veiksnį valstybėje gali laikyti minimaliniu, neišvengiamu blogumu ir bent dauguma jų yra įsitikinusi, kad valdžia gera, kad nėra jokios prasmės keisti esamąją padėtį. Bet jei tik krašto gyventojų dauguma įsitikino, kad galima ir reikalinga vietoj esamos sistemos pastatyti naują sistemą, ir vietoj senų asmenų naujus asmenis, — vyriausybės dienos jau suskaitytos.

Diktatūra, kuri savo pusėje turėtų daugumos pritarimą, yra visiškai nonsensas. Jeigu diktatūra turėtų daugumos gyventojų pritarimą, ji nebijotų demokratijos, nesigriebtų ginkluotos pajėgos ir įvairių depresijų išsilaikyti valdžioje; ji neturėtų formos, paremtos mažumos teisės principu, kitaip sakant, nebūtų ji diktatūra. Nei

Rusijoje bolševikai, nei Italijoje fašistai, nei visos kitos diktatūros ir diktatūrėlės neturėjo ir neturi už savęs daugumos. Tiktai todėl jie bijo demokratijos ir visomis jėgomis ir priemonėmis su ja kovoja. Žingsnis prie demokratinio režimo jiems būtų lygu saužudystei.

Vadinasi, diktatūra yra valstybės santvarkos forma, kur vyriausybė remiasi ne dauguma, bet mažuma ir smurtu. Labai gražiai yra išsireiškęs Karl Kautsky: „*Der Gedanke einer friedlichen wirklichen Diktatur ohne Gewalttat ist eine Illusion*“. Iliuzija yra manyti, kad gali būti krašte diktatūra be smurto ir pilietinio karo. Ir iš tikro, paskutinės priemonės padaryti valdžią priklausomą nuo valdomųjų valios ir sulaužyti mažumos priespaudą prieš daugumą yra pilietinis karas ir revoliucija. Ir šitos priemonės vartojamos, kur krašto gyventojai dar ne visiškai apatiški, nors kiekvienam aišku, jog kad ir blogiausia valdžia yra vis dėlto geriau už kruviną revoliuciją.

Tuo būdu, svarstant demokratijos ir diktatūros klausimą, atsiduriame prieš dilemą: demokratija arba pilietinis karas? Blaivas protas — o tik juo politikos klausimuose reikia vadovautis — visada pasisakys už demokratiją, nes taika geriau ne tik už bet kokią karą, bet ir už laimėjimą. Tik demokratija, anot prof. Ludwig Mises, yra valstybės santvarka, kuri daro galimu valdžios prisitaikymą prie valdomųjų norų be smurto kovų. Jeigu demokratiniam krašte valdžia nebetaip vedama, kaip dauguma gyventojų nori, kad pastatytų valdžioje tuos asmenis, kurie veiks pagal daugumos valią, nereikalinga pilietinio karo. Rinkimų aparatas ir parlamentarizmas pilnai pajėgia vyriausybės pakeitimą praveisti lygiai ir sklandžiai, be smurto ir kraujo liejimo.

Diktatūra iškelia mintį, kad nėra jokios prasmės leisti daugumai valdyti. Valdyti privalą geriausieji, tinkamiausieji, nors jie ir mažumoje būtų. Tačiau čia kaip tik ir yra diktatūros teorijos didžiausia klaida. „Geriausiujų“ sąvoka yra labai reliatyvi ir kiekvieno lūpose ji gali turėti skirtingą interpretaciją. Prisiminkime tik vygų ir torijų kovas Anglijoje. Kas gi buvo geriausias, Disraeli ar Gladstone? Torijai laikė geriausiuoju viena, vygai — antra. Tai kas gi čia turi nuspręsti, jei ne dauguma. Diktatūra gina mažumos teisę smurto pagalba tapti valstybės ir daugumos valdovais. Diktatoriai sako, kad jau vien faktas, jog jie sugebėję prieš daugumos valią tapti jos viešpačiais, įrodo, jog jie esą geriausieji. Čia tai jau visiškai atvirai pasisakoma už sindikalistų, Liudendorfo, Lenino ir Trockio pažiūras. Jeigu kiekviena grupė, kuri mano, kad jėga galima tapti kitų valdovu, bandys savo nusistatymą realizuoti, tada

kils nepertraukiama pilietinių karų eilė. O tai reiškia tiesioginį visuomenės gyvenimo griovimą, nes visas moderniškasis visuomenės ūkis įmanomas tik prie pastovios taikos sąlygų. „*Antidemokratiškas idealas veda prie tos ūkio santvarkos, kuri buvo viduramžių ir senovėje*“, — sako prof. Ludwig Mises.

Demokratija irgi yra tos nuomonės, kad tik geriausiai ir tinkamiausiai turi valdyti. Tačiau ji mano, kad gerumui ir tinkamumui nuspręsti geresnis būdas yra savo veikimu ir darbais įrodyti krašto piliečiams, kad tikrai esi geriausias ir tinkamiausias, taip kad piliečiai laisvu noru pavestų valstybės vairą, negu smurtu ir jėga priversti kitus pripažinti tavo valdžią. Fizinė pajėga yra absoliutiškai netinkama priemonė valstybės klausimams spręsti.

Kada išmintingi žmonės mato, kad jų šalis eina keliu, vedančiu į pražūtį, ir neturi galimumo piliečius ko geresnio pamokyti, tada gali kilti juose mintis, krašto gelbėjimui pasinaudoti visomis priemonėmis, kurios tik veda prie šio tikslo. Tada gali kilti ir rasti sau šalininkų geriausiųjų diktatūros, fizinės pajėgos ir mažumos valdžios mintis visų gyventojų interesų naudai. Tačiau smurtas niekad nėra ir negali būti priemonė išvesti šalį iš pražūties. Mažumos tiranija niekad negali turėti tvirto pagrindo, net jeigu jai ir pavyktų įtikinti daugumą apie jos valdžios naudingumą ar reikalingumą. Bet pirmiausia tada nebūtų vartojama ginkluota jėga mažumos valdžiai apsaugoti. Tvirtą ir pastovią valdžią gali turėti tik ta grupė, kuri turi valdomųjų pritarimą. Negalima prievarta padaryti žmones lojaliais pavaldiniais sistemos, kuriai jie priešingi. Valdyti norinti mažuma pirmiausia intelektualių ir moralinių priemonių pagalba turi tapti dauguma.

Iškalbingai ir garsiai kalba diktatoriai apie tą laimę ir gerovę, kurią nešas tautai išganingas jų režimas. Tačiau taip kalbėdami jie niekad neįeina į silpnų, prispaustų, suvaržytų, beteisių pavaldinių būklę. Aukso žodžiais yra pasakęs prof. Ludwig Mises, kad visi tie, kurie skelbia galingųjų teisę, laiko save galingaisiais; kurie palaiko vergiją, niekad nemano, kad jie patys gali būti vergais; kurie reikalauja sąžinės suvaržymų, reikalauja jų kitiems, tik ne sau; kas gina oligarchinę valstybės tvarką, priskiria save prie oligarchijos, ir kas svajoja apie šviesųjį despotizmą arba diktatūrą, neabejojamai save šviesiu despotu ar diktatorium laiko, ar bent mažų mažiausia tikisi būti despoto despotu ar diktatoriaus diktatorium. Tikrą žodį čia galėtų tarti tik tie, kurie patys ant savo pečių neša visas diktatūros režimo priemonių pasėkmes; bet jie neturi teisės kalbėti.

Didžiojo karo žiaurumai ir žvėriškumai iškėlė nepaprastą fizinės jėgos garbinimą. Pokarinis intelektualinis ir moralinis susmukimas ir demoralizacija pagimdė mintį, kad kumščio jėga yra geriausia priemonė visokioms politinėms ir socialinėms problemoms spręsti. Ši demoralizacija pagimdė dvi sroves, kurių obalsiais gyvena ir šiandien visos pasaulio diktatūros: Rusijoje bolševizmą ir Italijoje fašizmą. Tai du, daugiausia po karo ištižę kraštai, su tamsiausiais ir apatiškiausiais gyventojais. Iš pradžių daug kas manė, kad bolševizmas ir fašizmas duos naujas politikos formas. Tačiau greit paaiškėjo, kad tiek bolševizmas, tiek fašizmas nėra jokios naujos formos, bet tik nauji politinio gyvenimo iškrypimai, mažai kultūringuose, pakrikusiuose kraštuose plačiau galvoti nepratusių žmonių — ypač jaunimo — tarpe savo žvėriškai energingais užsimojimais radę šalininkų.

Esmėje bolševizmas ir fašizmas yra vienas ir tas pats dalykas. Fašizmo ir jo šalininkų darbai yra bolševizmo ir komunizmo atbalsai. Tiek Rusijoje, tiek Italijoje valdo mažuma, pasirėmusi ginkluota pajėga ir teroru. Bolševizmo priemonės, kuriomis jis kovoja prieš nebolševikus yra tos pačios kaip ir fašizmo prieš nefašistus. Prof. Ludwig Mises jas palygina su priemonėmis, kurias medikas vartoja prieš maro bacilas. Sušaudyti — tai bolševikų, fašistų ir visų kitų diktatūrų valdžios Alfa ir Omega. Ir todėl nė kiek neperdeda Karl Kautsky vadindamas diktatūrą kanibalizmu.

Visas bolševizmo ir fašizmo pavojingumas vidaus politikoje tame ir yra, kad tiek vienas, tiek antras visa ko argumentu laiko ginkluotą pajėgą ir smurtą. Jie mano, kad tik ginklo jėga galima išgelbėti valstybę nuo pražūties ir sukurti krašto gerovę. Juk smurtas kaip tik ir rodo nesugebėjimą duoti ką nors geresnio. Šia kryptimi pasukus, be pilietinio karo, kito kelio jau nebelieka. Rusija, kuri galėtų būti turtingiausia pasaulio šalis, despotijos, imperializmo ir bolševizmo dėka šiandien yra badaujanti elgetų šalis. Bolševikai išėjo su taikos obalsiais, ačiū kuriems tik ir pavyko įsikabinti karo nuvargintame krašte. O ką jie padarė? Sukėlė krašto viduje nepaliaujamus, nepabaigiamus pilietinius karus ir terorą. Bolševikai ėjo dangstydamiesi socializmo idėjomis, o privedė prie socializmo, kurį, anot didžiojo socializmo teoretiko Karl Kautskio, galima pavadinti nebent aziatišku, totorišku socializmu.

Fašizmas gelbėjo Italiją nuo revoliucijos ir neramumų. Tačiau pirmasis jo žingsnis buvo nuversti konstitucinį režimą ir panaikinti visas žmogaus ir piliečio laisves ir teises. Musolini lygina pats save su Romos diktatorium Sullą. Lygiai teisingai jis galėtų lyginti sa-

ve ir su Neronu. Tačiau vargu ar kas laiko Sullą šviesiu Romos gerovės kūrėju. Nacionalinėje šventėje Udine 1923 m. rugsėjo m. 20 d. Mussolini savo kalboje pasakė: „Mūsų programa nuo šiandien su-eina į du žodžiu: fašizmas nori tvarkyti Italiją“.

Ačiū šiam tvarkymui, šiandien jau ir rimčiausieji, atsargiausiai ekonomistai pripažįsta, kad Italijos ekonominė būklė esanti ypa-tingai įtempta ir sunki.

Visur Mussolini pabrėžia savo neva atsidavimą krašto gerovei, savo patriotizmą. Tačiau ar apie tokį režimą svajojo didieji Italijos nepriklausomybės kovotojai? Didysis italų patriotas Mazzini yra pasakęs: „Aš myliu laisvę dar labiau, negu savąjį kraštą, nes kraš-tas be laisvės yra vien tik kalėjimas“. Ir kiekvienas gyvas žmogus, manau, nė kiek neabejodamas pasakys, kad tūkstantį kartų geriau laisvė kad ir svetimame krašte, negu kalėjimas tėvynėje. O fašiz-mo diktatūra pavertė Italiją daugiau negu kalėjimu.

Štai ką sako apie fašistų režimą tie, kuriems labiau negu kam kitam jis artimas: „*Fašizm okončatelno pochronil ideju zakonosti*“ ... Tai žodžiai bolševikų valdžios nario Germ. Sondomirskio, tarnybos reikalais 1923 m. važinėjusio į Italiją ir ten kurį laiką gyvenusio. Bet tą pat galima pasakyti ir apie kiekvieną kitą diktatūros režimą. Vel-tui būtų ieškoti ten kokio nors teisingumo ar teisėtumo, nes dikta-tūra ir sauvaliavimas yra du sinonimai.

Fašistas Pietro Gorgolini savo veikale „*Il fascizme nelle vita Italiana*“ yra pasakęs: „Fašizmas yra antikolektyvizmo sinonimas“. Vadinasi, fašizmas yra drauge ir antivisuomenis, antivalstybinis reiškiny. Nebent anarchistai galėtų būti dėkingi fašizmui, atnauji-nusiam visuomenėje tiesioginio veikimo principą, kurs visada buvo kertiniu anarchizmo akmeniu.

„*Ohne Demokratie geht Russland zugrunde. Durch sie geht der Bolschewismus zugrunde*“, — sako Karl Kautsky. Be demo-kratijos eina ir visos kitos diktatūrų šalys prie galo, pragaištin-goms vidaus kovoms, kovoms dėl vyriausybės išsilaikymo valdžio-je, aukodamos krašto jėgas ir ramybę. Tik demokratija yra metodas visuomenės grupių kovą iš kumščio kovos paversti proto ir idėjų kova, kurioje tik ta grupė gali laimėti, kuri in-telektualiai ir moraliai yra išaugusi aukščiau kitų. Prancūzijos pa-vyzdys rodo, kad ir ekonominio krašto gyvenimo sanacijoje demo-kratija yra sėkmingiausia priemonė, nes diktatūra niekad negali tu-rėti to gyventojų pasitikėjimo ir pritarimo, kurį turi demokratinė vy-riausybė ir kuris čia taip reikalingas. Teroras ir despotizmas yra bejėgis išvesti šalį iš nelaimių.

Diktatūra aukščiausią laipsnį pasiekia ten, sako Karl Kautsky, kur tamsūs ir apatiški gyventojai sudaro sveikam valstybės organizmui netinkamą medžiagą. Ir, kol pakanka gyventojams tamsumo ir abejingumo, diktatoriai triumfuoja. Kodėl nepavyksta fašistinio plauko nacionalistų ar komunistų perversmai Vokietijoje? Kodėl gi neįsigalėjo diktatūra Prancūzijoje, Belgijoje, Latvijoje ir kituose kraštuose, kur aukštesnė gyventojų kultūra ir pilietinis susipratimas?

Vienoje savo kalboje Mussolini yra išsireiškęs, kad jis nenorįs suvaidinti vaidmenį mauro, kuriam, baigus savo purviną darbą, parodomas durys. Neabejotamų gabumų žmogus Mussolini, puikiai žino, kur stovi ir ką daro: jis gerai supranta, kad diktatoriaus kelias yra mauro kelias. Taigi jis ir stengiasi sutvirtinti savo padėtį, kol už jo nugaros dar stovi fašistų squadre. Taip daro ir visi kiti diktatoriai. Tačiau gyvenimo tiesos tuo nepakreipsi savo naudai. Diktatūrų istorija mums pakankamai įrodo, kad, išskiriant mauro, kito vaidmens diktatoriai nėra suvaidinę. Anksčiau, ar vėliau ateina laikas, ir tauta parodo jiems duris, nes be žmogaus ir piliečio laisvių ir teisių neįmanomas ekonominis ir kultūrinis krašto gerovės pakilimas. Tik per demokratiją ir žmoniškumą, o ne per diktatūrą, kiekvieno kitaip manančio šaudymą, ir visokias kitas depresijas, galima priėti prie aukštesnių gyvenimo formų.

Francis Delaisi „Dvi Europos“*).

„Dviejų Europų“ autorius yra ekonomikas praktikas (iš profesijos inžinierius) ir jo veikale ekonomikos mokslo teorijų nei ekonominės politikos priemonių teoretinio pagrindimo nėra. Bet šioj knygoj (kaip ir kituose to paties autoriaus raštuose) yra retai ir pas ekonomikos mokslo atstovus sutinkamas ekonominio gyvenimo reiškinių ir duomenų ryškus bei gilus analizas ir nuosėkliai pamatuotos išvados ir tų reiškinių vertinimai tiek istorijos šviesoje, tiek ateities perspektyvoje. O kadangi veikale gvildenami gyvieji Europos ūkio dabarties ir ateities klausimai, tat minėtosios knygos ypatybės — šale lengvos, gražios kalbos — daro ją skaitytina kiekvienam ekonominiams klausimais besiiinteresuojančiam žmogui.

Pirmiausia autorius gana originališkai prieina prie paties klausimo esmės. Ekonomistai ir statistikai senai galvoja apie tokius

*) *Francis Delaisi, Les deux Europes. Payot, Paris, 1929 (pp. 254).*

rodiklius, kuriais būtų galima atskirus kraštus skirti prie vienos ar kitos ekonominės grupės. Tam reikalui vieni siūlo dėti pagrindan gyventojų verslą, kiti — užsienių prekybą, tretį — gamybą, dar kiti — įvairių pažymių kombinaciją. Francis Delaisi labai paprastai pareiškia, kad dabartinės mūsų civilizacijos stadijoje ekonominės galios geriausiu rodikliu yra garo jėga, o sociologiniam matavimui vieneta galima imti gyventojų ir HP (mechanikos variklių arklio jėgų) koeficientą. Ir tikrai: Amerikos ir Rusijos, Belgijos, Graikijos, Jugoslavijos ir Lenkijos pavyzdžiais autorius parodo, kad jo siūlomas matas atitinka ekonominio gyvenimo tikrąją (pusl. 32 ir prieduose). Taip pat sunku kas nors rimta pasakyti prieš autoriaus teigimą, kad mechaninių variklių vad. arklio jėga (HP) jungia savyje gamtos resursus, kapitalą ir mokslą (autorius duoda lygius — HP = anglis + kapitalas + mokslas).

Šioj vietoj (32 — 47 pp.) duoda įdomią geografiškai istorinę apžvalgą, iš kurios matyti, kaip prigimtinės vietos sąlygos veikia žmonių gyvenimą ir mokslą, ir atvirkščiai. Kol mokslas nebuvo atradęs garo jėgos variklių, tol ekonominio gyvenimo galia koncentravosi kraštuose arba rajonuose, palankesniuose vandens susisiekimui. Bet garo jėgos išradimas tuojau pirmą eilę išstūmė rajonus, galinčius pigiau ir daugiau tokios jėgos patiekti. Ir čia svarbiausią vaidmenį ėmė vaidinti anglies ir, šalia jos, geležies (rūdų) kasyklų rajonai. Senovės kultūros, mokslo ir ekonominės galios centrai — Graikija, Italija, Ispanija ir kt. — turėjo užleisti vietą ligi tol atsilikusiam rajonui, kurio likimas buvęs nuspręstas deliuvilijalinės epochos geologinių konvulsijų. Šį rajoną sudaro plotas, kurio sienos eina maž daug šia kryptimi: Stokholmas — Dancigas — Krokva — Budapeštas — Florencija — Barcelonas — Bilbao — toliau pasuka į Glogovą, nuo Glogovo į Bergeną ir grįžta į Stokholmą. Visam šiam rajonui autorius duoda vardą Europos A, o visiems plotams už anos linijos — Europos B. Nesunku pastebėti, kad pirmojo rajono šalys — tai pramonės kraštai, o antrojo — žemės ūkio.

Šitaip aprėžus rajonus yra sunku pritaikinti statistikos duomenis, ir autoriui tenka prie Europos A skirti ir atitinkamų kraštų grynai agrarinius rajonus (pav. Rytų Prūsus šiaurės Dancigo linijos, Švedijos ir Norvegijos tam tikrus ne pramonės rajonus ir t. t.). Vis dėlto ir taip netobulai suskirsčius vaizdas gaunamas be galo ryškus.

Štai — Europa A apima 2.574 tūkst. ketvirtainių kilometrų, arba tik 26,5% viso Europos ploto, o Europa B — 7.120 t. gk, arba 73,5% viso ploto. Bet Europoj A gyvena 231,6 mil. arba 49,2% visų gyventojų, vidutiniškai 86 gyv. 1 kv. kilometre; o Europoj B — 234,1 mil. arba 50,2% ir tik 33 gyv. viename kv. kilometre. Be to,

Europoj A., kur yra 11 valstybių, trijų — anglų, vokiečių ir prancūzų — gyventojai sudaro 71% skaitant ir su agrariniais pakraščiais. Tuo tarpu Europoj B, jei išskirti Rusiją, yra daugiau kaip 20 kalbų ir nė vienos dominuojančios.

Tuo būdu ne tik prigimtinės sąlygos (anglies ir geležies kasyklų esimas), bet ir gyventojų sudėtis Europoj A yra palankesnė garo jėgos veikimui pasireikšti. Ir čia autorius vėl daro įdomių pastabų apie tai, kuriuo būdu garo jėgos veikiama Europa A keitė ne tik savo ūkio struktūrą, bet ir socialinę bei politinę santvarką.

Prieš garo jėgos atradimą jokio esminio skirtumo Europos socialinėje nei politinėje santvarkoje nebuvo. Bet štai garo jėgos pagalba Europoj A pradeda plėstis pramonė, prekyba, o su tuo — atsiranda ir aktinga, turtinga ir civilizuota buržuazija, kuri pradeda konkuruoti su žemininkų aristokratija dėl politinės įtakos bei galios. Ir kova pasibaigia buržuazijos laimėjimu. Evoliucijos (Anglijoje) arba ir revoliucijos keliu politinėje santvarkoje absoliutizmas pakeičiamas mažiau ar daugiau demokratine santvarka; valstiečiai atleidžiami nuo baudžiamosios nuosavybės žeme arba su teise ir galia jos vaisiais naudotis (Anglijoje palieka laisvi nuomininkai) bei galėdami ją nuosavybėn įsigyti, ir smulkūs žemės savininkai, naudodami mašinas ir dirbtines trąšas didesniai pelnui iš savo žemės gauti, sudaro savarankišką žemės ūkio demokratiją. O dar palikusi negausinga žemės ūkio aristokratija, norėdama daugiau pelno turėti, čia taip pat stengiasi tuos pačius metodus vartoti, kaip ir pramonėje, t. y. kelti žemės ūkio našumą naujų mokslo išradimų arba tos pačios garo jėgos pagalba (steigdama žemės ūkio produktų apdirbamuosius pramonės įmones ir t. t.).

Visai kitaip Europoj B. Čia kad ir pasikeitė socialinės bei politinės santarkos forma, bet turinys paliko tas pats. Po senove žemininkų aristokratija valdė didžiausius plotus ir tiek Rusijoje, tiek Ispanijoje ar Italijoje, tiek Austrijoje turėjo lemiamos įtakos valdžios politikai. Ar buvo kur parlamentas ir jo rinkimai, ar ne — esminio skirtumo visai nesudarė, nes bemokslų ir beraščių valstiečių minios negali didelės įtakos turėti ir parlamente; be to, pati rinkimų tvarka dažniausia buvo tokia, kuri garantavo žemininkų aristokratijos laimėjimą. Ši gi aristokratija buvo reikalinga pinigų plačiai gyventi — ne savo dvaruose sodžiuje, bet ištaigoje (luksuse) didžiausiuose miestuose. Tik ji tų pinigų stengėsi įsigyti ne racionalistiškai savo žemes naudodama, o daugiau valstiečius išnaudodama. Ir bendrai, esą, kai Vakarų buržuazija ir valstiečiai, norėdami savo pajamas padidinti, stengiasi pakelti savo įmonių našumą, tai „Rytų žemės ūkio aristokratija, būdama ištikima savo aristokratinėms tradicijoms, vis dar stengėsi

ieškot turtų, eksploatuodama ne žemę, bet žmones. Ir pirmieji viešpatavo dėl savo ekonominio veikimo, o antrieji — dėl politikos tradicijų“ (58 p.).

Bendrai šioj knygos dalyj (42—60 pp.), autorius išrodinėja, kad garo jėga Europą ir padalino į du skirtingus ekonominius rajonus— industrializuotą Europą A su stambia pramone, miestų buržuazija bei proletariatu ir smulkių valstiečių sodžiaus demokratija, kuri sudaro tų kraštų ir demokratinės santvarkos pagrindą, ir agrarinę Europą B, kur po senove valdė ir žmones išnaudojo aristokratija ir demokratinė santvarka* jei ir buvo kur įvesta ir palaikoma, tai daugiau užsienių politikos sumetimais (kad demokratinų kraštų kapitalistai lengviau pinigų paskolintų). Autorius net mano, kad iš viso demokratinė santvarka tegali laikytis tik ten, kur yra gausingas smulkių žemininkų sluoksniš šalia amatininkų, smulkių pirklių bei rentjerių ir tvirtai organizuotų darbininkų, galinčių lengvai darbdavius keisti (p. 49). Šitą savo teigimą, paremtą prieškarinių laikų gyvenimo eiga, autorius remia ir pokarinių laikų atsitikimais. Nežiūrint karo ir pokarinių laikų sukrėtimų, demokratinė santvarka išsilaikė kaip tik Europoj A. O Europos B kraštuose, kad ir įvyko revoliucijos ir monarchijos liko pakeistos respublikomis, tačiau demokratinės santvarkos vistiek nėra nei Rusijoje, nei Lenkijoje, nei Italijoje, nei Ispanijoje, nei Rumunijoje, nei Vengrijoje, nei Bulgarijoje, nei Jugoslavijoje... „Garo jėga yra naturalinis demokratijos ramstis“ — daro išvadą Francis Delaisi (p. 50).

Šiais ir kitais pažymiais vis ryškiau ir ryškiau apibrėžęs „dviejų Europų“ skirtingas ir bendras ypatybes, autorius toliau parodo, kad industrialinė su demokratine santvarka Europa A pasidarė viso pasaulio ekonominio ir kultūrinio gyvenimo centru — vis dėl tos pačios garo jėgos veikimo. Štai anksčiau Europos A rajonas savo gyventojų prieauglio išmaitint neįstengė. Dar 1881—90 m. tarpe iš Europos kontinento (be buv. Rusijos ir be Anglijos) kasmet į užjūrį emigruodavo 212 tūkst. gyventojų iš Europos A ir tik 180 tūkst. iš Europos B. 1911—13 m. tarpe metinė emigracija iš Europos A tesiekė 70 tūkst., o iš Europos B — 908 tūkst. Bendras sodžiaus gyventojų skaičius Europoj A pasiliko tas pats, bet procentas miesto gyventojų išaugo ligi 65%, tuo tarpu kaip Europoj B paliko prie 70%, — nes gyventojų prieauglis, neturėdamas darbo progos, emigruoja svetur. Europoj A koncentravosi pramonė, prekyba, kapitalai, mokslo ir kultūros įstaigos, mokslo bei technikos išradimai. Šitas susikaupimas veste vedė prie tolimesnės ekspansijos. Bet kur? Arčiausia, žinoma, buvo Europa B. Bet čia, agrariniuose kraštuose, valdomuose aristokratijos, garo jėgos veikimui tik tiek tebuvo dirvos, kiek buvo reikalinga tos aristokratijos išnaudojamų žmonių darbo

vaisiams išvežti ir pačiai aristokratijai važinėti. Dėl to garo jėgos ekspansija iš Europos A į Europą B ir pasibaigė tame periode ne-gausingų, geležinkelių, dažnai dar politiškai strateginiais sumetimais tiesiamų, statyboje. Juo labiau, kad tuo pačiu laiku atsirado plati veikimo dirva užjūryje, kur emigravo žymi dalis abiejų Europų gyventojų. Šia kryptimi ir prasidėjo intensinga ekspansija. Europa A gamino mašinas ir tiekė užjūryj (Amerikoje, Austrijoje) gyvenantiems europiečiams, kurie čia sudarė kaip ir trečiąją Europą — C, kuri, atsimekėdama, tiekė Europai A žaliavos ir maisto produktų. Bet šioje kaip ir trečiojoje Europoje kai kuriuose rajonuose atsirado taip pat patogios sąlygos savarankiškai pramonei plėstis. Ir štai su laiku Amerika, Europos žmonių, kapitalų ir Europos A garo jėgos ant kojų pastatyta, pati pradeda savarankišką ūkio gyvenimą ir, su laiku, pasidaro Europos A pagalbos nereikalinga.

Europos A kapitalas savo ekspansijai pasirenka Aziją ir Afriką. Bet čia sutinka arba europiečiams gyventi visai netinkamus arba labai tirštai visai kitos kultūros žmonių apgyventus kraštus. Kanuolėmis ir papirkimais čia pavyksta nemaža kapitalų investuoti, o už nuodus (opiumą, degtinę) arba ginklus ir vietos produktų šiek tiek įsigyti. Bet bendrai ekspansijos rezultatai čia labai menki, lyginant su plotais ir gyventojų skaičium. Štai, imant 1925 m. Europos A eksportą į kitus rajonus, iš 7,4 milijardų dol. eksporto viso vertės, 28% buvo eksportuota į Europą B, 38% į Europą C (Ameriką ir Australiją), 13% Amerikos bei Europos plantatoriams—Amerikoje ir Azijos salose, 13% į Azijos savarankiškai gyvenančius kraštus (Japoniją, Indiją, Kynus) ir tik nepilnus 8% į musulmonų ir nomadų pasaulį. Be to, toje pačioje Azijos ir Afrikos rinkoje vis daugiau ir daugiau jaučiama vietinių giminingų kraštų, ypač Japonijos, pramonės konkurencija.

Tuo būdu Europa A, dėjusi tiek daug pastangų savo garo jėgos parteklių eksportui ir kapitalų ekspansijai galų gale, apleidusi šalimais esantį savo geriausią klientą — Europą B, pasiekė tik tiek, kad sukūrė savo galingus konkurentus (Amerikoje — Am. Jungt. Valst., Azijoje — Japoniją) savo pramonės dirbiniams pasaulinėje rinkoje ir, be to, labai pavojingą konkurentą (Amerikos J. V. Kanada, Argentina ir kt.) Europos B žemės ūkio produktams. Amerikoje, Azijoje, Afrikoje ir kt. Europos A mašinos nei kapitalai šiandien nebereikalingi — iš to seka Europos A pramonės krizis. Bet Europa A vistiek yra reikalinga maisto produktų. Naturaliausias ir artimiausias šių maisto produktų tiekėjas būtų Europa B. Bet Europa B naudoja savo gamybai ne pigią garo ar mechaninę jėgą, o brangią gyvąją jėgą, ir ji negali konkuruoti net artimoje Europos A rinkoje su užjūrio kraštu pigios mechaninės jėgos pagalba pagamintais produktais, — juo la-

biau, kad Europa A nuo Europos B ūkio produktų yra apsitvėrusi aukštomis muitų sienomis, brangiais gelžkelių tarifais ir kt. — Iš to seka ir ekonominis krizis Europos B žemės ūkiui.

Bet autorius nesitenkina vien nustatęs ligos diagnozą. Jau istorinėj dalyj analizuodamas social. ekonominio gyvenimo reiškinius Europoj B prie vienos ar kitos progos beveik pirštu prikišamai ir ateities perspektyvas apibrėžia. Pav., pokariniais laikais Europos B atskiruose kraštuose įvykusios arba vykstančios agrarinės revoliucijos arba žemės reformos darančios visai naujas sąlygas ir naujas perspektyvas garo arba mechaninei jėgai plėstis ir atitinkamai sociaekonominiai santvarkai. Ant nuosavo žemės sklypo savarankiškai dirbęs ūkininkas, vietoj senovės tradicijomis gyvenusio stambaus dvarininko — aristokrato, negalės ilgai apsieiti be mokslo žinių ir didesnio apšvietimo, be to, vis bus daugiau ir daugiau raikalingas pramonės dirbinių — mašinų, trąšų ir kt. Prie to jį versias iš vienos pusės gyvenimo reikalas, iš kitos — jo paties brolių, giminių ar kaimynų, išėjusių užjūrin arba Europoj A gyvenančių, gyvenimo pavyzdys. Europos B kraštų ūkininkai, norėdami konkuruoti Europos A rinkoj su užjūrio kraštų produktais, turės savo ūkininkavimo metodus racionalizuoti, ir kad racionalizuotų — turės daugiau žinių turėti. O tai ves iš vienos pusės prie didesnių paklausų pramonės dirbiniais, iš kitos — prie sąmoningos žemės ūkio demokratijos, kuri sudarys pagrindą ir geriausią laidą tų kraštų demokratinei santvarkai, prie kurios yra geriausios sąlygos ir garo jėgos ekspansijai. Taigi Europos A išganymas esąs Europoj B, ir atvirkščiai: — „Le salut de l' Europeen est dans le retour à l' Europe“ (205 p.). Ar tai galima? — Kiekvienas Europos B gyventojas Europoj A perka per metus vidutiniškai už 84 litus (8,4 dol.) jos pramonės dirbinių, tuo tarpu kaip toks pat jo brolis užjūryje tokiose pat prigimtinėse sąlygose perka už 179 litus (17,9 dol.). Pakėlus Europos B gyventojų perkamąją galią ligi jo brolio Kanadoje ar Argentinoje, Europa B pirktų Europoje ne už 2 milijardu dolerių, bet už 4,3 milijardus ir Europos pramonės gamyba galėtų 30% padidėti. O ką tai reiškia, galima jau ir iš to numanyti, kad į visas Indijas, Chinus ir Japoniją iš Europos A eksportuojama tik už 970 milijonų dol. ir į kitus Azijos ir Afrikos kraštus už 1,040 mil. dol. Kuriuo būdu konkretiškai tą „grįžimą į Europą“ organizuoti, autorius žada gvildinti antrame tam pačiam klausimui pašvęstame tome. Bet, reikia manyti, kad pagrindinės mintys jau yra išdėstytos 1930 m. „Revue d' Economie Politique“ spalių m. rašinyje, parašytame Varšavos ir Budapešto vad. agrarinių kraštų konferencijų proga („Après les conferences agraires de l' Europe centrale“ pp. 1329—1349). Autorius tose konferencijose ir formuluotose rei-

kalavimuose mato aiškų Europos B įspėjimą Europai A. Joki Europos valstybių politinės federacijos nei mūsų unijos projektai nepadės, jei Vakarų Europos industrialinių kraštų politikos vadai ir kapitalas nepadės agrariniams Europos kraštams atsistoti ant kojų. Kuriuo būdu tas statymas ant kojų turėtų eiti — smulkiau autorius neaiškina. Tik nurodo faktą, kad Europa A užjūrio kraštuose žemės ūkio produktų dabar perka žymiai daugiau, kaip Europa B normališkai perteklių turi. Autorius mano, kad Varšuvos ir Budapešto konferencijų iškeltoji pagrindinė mintis — Europos agrarinių kraštų ūkio produktams sudaryt palankesnes sąlygas Europos pramonės kraštuose — yra sveika ir gali būti naudinga ne tik agrarinei, bet ir industrialinei Europai. Be to, turįs ateiti pagalbon Europai B ir Europos A laisvas kapitalas kiek galint pigesnių paskolų formoj. *A. Rimka.*

Vientautas.

Valstiečių — Ūkininkų judėjimas Europoje.

Kilnios idėjos, dideli darbai, svarbūs mokslo išradimai yra platus pasaulinio masto reiškiniai.

Kristaus paskelbtas Azijoje mokslas apėmė visas Europos ir kitų pasaulio kraštų tautas; Markso mokslas apima viso pasaulio darbininkus vieningon organizacijon; Vilsono 14 punktų pagreitino tautų apsisprendimo laisvę ir Tautų Sąjungos įkūrimą; Zamenhofo pradėta esperanto kalba girdima viso žemės rutulio kampuose. Ročdeliečių ir kitokia koperacija imasi tvarkyti ekonominius reikalus ir t. t. Tai yra milžiniškos tarptautinio pobūdžio organizacijos, daugiau arba mažiau įsiplėtusios tautų tarpe.

Šalia šių didžiųjų idėjų ir organizacijų, kurios aiškiai žodžiu, kardu ar socialėmis revoliucijomis siekia valdyti pasaulį, yra ir kitos organizacijos, išplaukusios iš praktiškų gyvenimo sumetimų, prieš kurias visų gražių idėjų išpažintojai lenkė ir tebelenkia savo galvas. Tos praktikos gyvenimo organizacijos, kurios faktinai valdo pasaulį, yra stambiojo kapitalo organizacijos. Tai įvairūs žibalo, metalo, anglies, cemento, druskos, tabako, degtukų, medvilnės ir k. koncernai arba sindikatai, reparacijų ir kitoki pasaulinio masto bankai ir t. t. Štai, šitos pastarosios organizacijos tvarko patį gyvenimą: skelbia, veda arba atšaukia karus, iššaukia sociales revoliucijas, pripildo pertekliais stambiosios buržuazijos kišenės, stumia į skurdą darbininkus ir bied-

nuomenę ir išnaudoja, ištikus metus per kiauras dienas prakaitą liejančius, valstiečius - ūkininkus.

Bet visuomenės progresas vietoje nestovi. Metai po metų visuomenės organizacijos pradeda įgauti naujas formas; kiekviena klasė, kiekvienas luomas, kiekviena profesija vis tvirčiau ir tvirčiau buriasi savo reikalus ginti, nes kiekvienam aišku, kad prieš organizuotą reikia stoti organizuotai. Priespauda arba išnaudojimas gimdo naujas idėjas, kuria naują pasaulėžvalgą ir iššaukia akciją.

Valstiečiai - ūkininkai, per visus laikus, kuriuos pasiekia ūkio istorija, kaip pasyviausias elementas, buvo ir daug kur dabar yra didžiausiai išnaudojami.

Jie visokiems tiranams, popiežiams, vyskupams, faraonams, monarchams ir kitokiems valdovams buvo vergais žmogaus pavidale, bet mažesnės vertės už daiktus. Jie dvarų ponams nešė baudžiavas, dirbdami dvaro žemes, atiduodami turtus, sveikata, savo žmonas, dukteris arba seseris, ir už tai gaudami rykščių iki mėsos nuo kaulų atsiskirs arba ir į grabą nuvarys.

Šiandien tokių baisių dalykų gal jau daug mažiau bepasitaiko, bet vistiek didžiuosius kariuomenės būrius, kaipo fiziniai ir dvasiniai sveikiausius ir stipriausius elementus sudaro valstiečių sūnūs, o karui ištikus—galvas paguldo. Stambieji kapitalistai, užsitvėrę tvirtomis muitų sienomis, valstiečius - ūkininkus priverčia savo gaminius kartais už niekus atiduoti.

Tokie tai valstiečių - ūkininkų praeities ir buities istorijos lapai. Nors mokslo ir šviesos spinduliai jau senokai pradėjo kutenti ir to „juodnugario muziko“ kūną, nors iš jų tarpo išeina nemaža inteligentų, tačiau išėjusieji retai kada į sodžių begrižta.

Jie pasidaro tokiais pat miesčionimis, biznieriiais ir dar kitokiais, o plačioji sodžiaus visuomenė retai susilaukia inteligentiškos pajėgos.

Iš paminėtų faktų yra aišku, kodėl sodžiaus visuomenė yra tokia pasyvi, o gyvenimo toną visumet duoda miestas.

Kova už būvį kiekvienam luomui ir profesijai yra galima, kada jų organizacija turi plataus pasaulinio masto pobūdį. Šį dėsni suprato ir valstiečiai - ūkininkai ir 1923 m. įkūrė „Tarpautinį Agrarinį Biurą“, kurio buveinė — Praga, nors valstiečių judėjimas atskirose šalyse yra gana senas.

Šiam biurui dabar priklauso beveik visų Europos valstybių valstiečių — ūkininkų partijos.

Kaip tai: Suomijos ūkininkų partija, Rumunijos nacionalė ūkininkų partija „Rumunische Nationale Bauernpartei“, Šveicarijos „Agrarische Bauern. und Bürgerpartei“, „Čekoslovenska Respublikanska strana zemledelskego amalorolnickeho lian“, Vokietijos „Bundes der

Landwirte“, Jugoslavijos „Savez Zemljoradnika“, „Nrvatska seljačka stanka“, ir „Slovinska Kmetinska Stranka“ Bulgarijos Nacionalinė ūkininkų sąjunga „Estijos žemdirbių partija“, „Landbund für Österreich“, „Le Parti Agraire Paysan Français“, Lietuvos „Valstiečių Liaudininkų Sąjunga“, Lenkijos „Piaś“, Čekoslovakijos vokiečių „Bund der Landwirte“, Niderlandische Landwilkspartei „Plattelandersbond“ ir d. k.

Galutinas biuro statutas buvo priimtas visuotiniame narių kongrese 1929 m. gegužės mėn. 25 d. Pragoje.

Čia paduosime kaikuriuos to statuto straipsnius.

1. Tarptautinis Agrarinis Biuras yra centralinis tarptautinis valstiečių - ūkininkų partijų organas, kurių tikslas yra atstovauti ir ginti žemės ūkio reikalus ir bendrai valstiečių judėjimą stovint ant *tvirto parlamentarizmo ir demokratijos pagrindo*. Tuo būdu, šito biuro nariais gali būti tik politinės valstiečių - ūkininkų partijos, atatinančios aukščiau išdėstytais sąlygomis.

V.

Tarptautinis Agrarinis Biuras:

1) riša priešingus įvairius šalių valstiečių - ūkininkų partijų santykius ir rūpestingai juos daboja;

2) informuoja partijas apie politinius, ūkiškus, kooperatyvinius ir socialius įvykius; taip pat apie valstiečių - ūkininkų partijų varomas įvairiose šalyse akcijas, kurios viešame tarptautiniame gyvenime turi reikšmės;

3) organizuoja bendrą valstiečių - ūkininkų akciją valdyme, tarptautinėse organizacijose ir periodinėje spaudoje.

Tam reikalui biuras leidžia periodinį biuletinį, kuris vadinamas „*Tarptautinio Agrarinio Biuro biuletinis*“. (Buletin des Internationales Agrarbeneaus).

VI.

Kiekviena politinė partija, esanti Tarptautinio agrarinio biuro nariu, turi teisės:

1) leidžiamojo biuletinio skiltyse viešai informuoti apie savo tikslus, nusistatymus, programą, istoriją, veikimą ir apie varomą akciją ir jos įtaką;

5) ypatingai svarbiais įvykiais kreiptis į Tarp. arg. biurą, kuris rūpintųsi skubiausiu išplatiniu kalbamų pranešimų valstiečių - ūkininkų periodiniuose leidiniuose.

Tokiais atvejais Tarp. Agr. biuras informuos savo tikruosius narius aplinkraščiais, o reikalui esant išleis memorandumus ir t. t.

VII.

Kad pravesių VI str. I paragr., kiekvienas tikras narys turi paskirti vieną asmenį, jei galima parlamento narį, kuris Tarp. agr. biurui pranešintų, apie savo krašto įvykius, tiek kiek jie gali turėti kitoms valstiečių - ūkininkų partijoms reikšmės. Ypač apie rinkimus, vyriausybės permainas, biudžetą; apie įstatymus arba įstatymų projektus, o ypač maitų, mokesčių, ir socialius įstatymus; apie parlamentarinius partijos veikimus, apie savo krašte darytus žemės ūkio bandymus, apie sumanymus, liečiančius mokyklų padėtį sodžiuose; žemės ūkio speciales mokyklas, melioraciją ir t. t.; apie sociales sodžiaus gyventojų priemones ir panašiai.

Šitie pranešimai turi būti reguliariai Tarp. agr. biurui pristatomi, mažiausia vieną kartą per tris mėnesius.

Iš patiektų trumpų statuto ištraukų matyti, kad ši organizacija turi platų pasaulinio masto pobūdį.

Kadangi statutas reiškia daugiau vidujinį pobūdį, tai aiškesnis visuomeninis ir politinis šios organizacijos veidas bus matyti iš kongresuose priimtų rezoliucijų. Rezoliucijos priimtose „Tarptautinio Agrarinio Biuro“ narių atstovų suvažiavimo Pragoje 1928 m. gegužės mėn. 19 d.

1. Mes laikomės privačios nuosavybės principo, ypatingai sudemokratintos privačios nuosavybės žemės klausimu.

2. Mes žemės ūkį skaitome pagrindine tautų ir valstybių gerove.

3. Dėka produktų, kuriuos kasmet žemdirbių luomos pagamina ir kurie yra visų svarbiausi, dėka žemdirbių didelio skaičiaus darbų, šis luomas turi teisės dalyvauti įstatimdavystėje, valdžioje ir administracijoje.

4. Tokį teisėtą atstovavimą žemdirbiams gali duoti tik parlamentariškai demokratinė sistema. Toks demokratingumas negali apibrėžti tik pilietinėmis ir *valstybinėmis įstaigomis, bet jis turi būti papildytas sudemokratinimu nuosavybės teisių į žemę, kas reiškia prašalinimą visų feodalinio režimo liekanų, ypatingai stambiųjų žemėninkų pirmenybės. Kada principo abiejose kryptyse bus pasiektas demokratingumas, galimas dalykas, kad valstiečių - ūkininkų atstovai, sueis į koaliciją su kitomis demokratinėmis partijomis.*

Su partijomis, kurios aprobeuoja diktatūrą, gina feodališius interesus arba šiaip yra linkusios prieš demokratiją, koalicija negalima.

5. Žemės ūkis yra visas gyventojų gerovės pagrindas, ypatingai prekyboje ir namų pramonėje. Prie to, jis yra patikimiausias miesto pramonės produktų pirkėjas, del ko valstybinė politika privalo rūpintis žemės ūkio produktų pelningumu ir tuo pačiu apsaugoti ir pakelti

valstiečių - ūkininkų perkamąją galią. Tuo būdu, politika nukreipta prieš žemės ūkį reiškia visų krašto sluoksnių elgetavimą.

6. Iš to išplaukia būtinas reikalingumas pripažinti lygiaverčio principo įstatymdavystėje, valdžioje ir administracijoje, iš vienos pusės žemės ūkiui ir kitos—prekybai ir pramonei.

7. Mes reikalaujame praktiško šios lygsvaros pravedimo teisėje, ypatingai muitų, mokesčių, ančdėlių ir susisiekimo klausimuose.

8. Del to turi būti įsteigtos tam tikros žemės ūkio ministerijos, kur jų dar nėra.

9. Kaip darbininkai ir verslamoninkai atstovauti ir ginti jų reikalus yra sudarę tarptautines organizacijas ir sąjungas, taip pat ir mes šios teisės lygiai reikalaujame ir del savęs ir visuomet mes ginsime mūsų tarptautinę organizaciją „Tarptautinį Agrarinį biurą“ nuo bet kurių puolimų.

10. Žemės ūkio produktų gamyba eina visai kitokiose sąlygose, negu pramonėje arba paskirstomajame prekybiniame veikime.

Tegul įstatymdavystės organai padaro iš šių faktorių atitinkamas išvadas

11. Tos išvados visų pirma palies mokesčių politiką, nes čia prisieina skaitytis su ta rizika, nuo kurios priklauso žemės ūkio darbas ir su tomis stichinėmis katastrofomis, kurios dažnai sunaikina visą produkciją.

12. Jos taip pat pasireikš socialėje politikoje, ypatingai socialėj įstatymdavystėje ir socialiniam draudime, kurių negalima lygiai miesto ir sodžiaus gyventojams traktuoti.

13. Be to jos pasireikš ir kitose gyvenimo politikos srityse, — kaip tai: švietime, kad aukštasai mokslas, būtų prieinamas ne vien tik miesto gyventojams; susisiekimo klausime, kad būtų tinkamai rūpinamasi gerinti sodžiaus keliai; higienos klausime, kad sveikatos reikalai būtų lygiai miestų ir laukų gyventojų dabojami.

14. Partijos pripažįsta, kad be priežasties, pirmojo reikalingumo reikmenių perviršijantis pabrangimas visą tautą veda į neturtą. Del to jos reikalauja, kad vyriausybės mainų judėjimą palaikytų per koperatyvus, kurie, išvengdami nereikalingų tarpininkų, gamintoją ir vartotoją veda į betarpį kontaktą.

15. Specifinis žemės ūkio produktų gaminimo pobūdis, o taip pat ir sąlygos, kad įdėtas į žemės ūkį kapitalas duoda procentus ir grįžta tik per ilgą laiką, nustato ir atskiras žemės ūkio kredito formas. Del to yra būtina vyriausybės rūpintis, kad pigus ilgalaikis kreditas būtų tvarkomas žemės ūkio organizacijų taip, kad kredito trūkumai nepakeltų kainos, kuri eitų kreditorių naudai. To būtų galima išvengti, tik vedant tinkamą kredito politiką.

16. Aukščiausias žemės ūkio produkcijos interesas yra vidurinė ir išorinė taika. Del to, valstiečių - ūkininkų partijos palaikys tik tokias vyriausybes, kurios koalicijos keliu viduje sieks socialės, o su užsieniu viešosios taikos, suprasdamos tarp tautų draugingumo principą ir vadovaudamosi gryna taikos meile.

Šitos rezoliucijos, kaipo atatinkančios valstiečių - ūkininkų interesams, jų taikiai dvasiai ir demokratiniam nusistatymui, buvo priimtos su didžiausiu entuziazmu.

Metais vėliau, t. y. 1929 m. gegužės mėn. 25 d. to paties biuro atstovų suvažiavime Pragoje buvo priimta visa eile naujų rezoliucijų, kurias vietomis šiek tiek sutrumpinę paduodame:

I.

Tarptautiniam agrariniam biūriui priklausančių partijų (šių valstybių: Bulgarijos, Estijos, Suomijos, Prancūzijos, Olandijos, Jugoslavijos, Lietuvos, Latvijos, Australijos, Lenkijos, Rumunijos, Šveicarijos, ir Čekoslovakijos) atstovai susirinkę Pragoje ir laikydamiės dėsnių, kad žemės ūkis yra svarbiausias valdybos pagrindas, randa:

1) kad kurti valstiečių partijas (Bauerparteien) visose valstybėse ir šalyse yra būtinas reikalas;

2) reikalingumas valstiečių partijų, kaip vienintėlių teisėtų atstovų, atstovauti valstiečių reikalus ir daryti įtakos į valdžią, administraciją ir įstatimdavystę, kuoplačiausiai ginant kultūros ir ūkio reikalus, proporcingai jų skaičiaus dydžiui.

3) partijoms, priklausančioms Tarptautiniam agrariniam biūriui, kurios yra užsibrėžę vienodus tikslus, reikalingas glaudesnis bendradarbiavimas.

Šios idėjos kūrėjui *Antanui Švehlai* už triūsą ir pasiaukavimą reiškiami gili padėka.

II.

Valstiečių-ūkininkų partijos užsideda sau pareigą nurodyti savo patikimus asmenis į įstatimdavystės organus, vykdomąsias įstaigas ir profesines organizacijas, kad jie savo veikime siektų šių pagrindinių principų.

1. Valstiečių partijos nepajudinamai stovi ant pagrindo privačios nuosavybės ir privačios iniciatyvos;

2. Žemės ūkis, kuris žmonijai maistą ir žaliavą, kaipo pagrindines gyvenimo jėgas teikia, privalo būti tinkamai globojamas:

a) keliant ūkišką ir profesinį išsilavinimą;

b) keliant techniką;

c) keliant žemės ūkio nuo nuostolių draudimą;

d) tiesioginių mokesčių politika, kad mokesčiai būtų pakeliami ir jų ėmimo sistema kuo paprasčiausiai sutvarkyta.

3. Žemės ūkis reikalauja, kad muitų ir prekybos politika jam būtų taikoma lygiai su kitais sluoksniais.

II

4. Valstiečių-ūkininkų partijos koperacijoje mato stipriausią savišalpą ir tvirčiausią pagrindą žemės ūkiui plėstis.

Organizuoti kreditą, stiprinti perkamąją galią, tinkamai parduoti savo gaminius galima tik koperacijos keliu.

Tinkamos koperacijos idėjos išplėtimas galimas tik įvedus koperacijos dėstymą pradžios, vidurinėse ir specialėse mokyklose.

5. Kadangi koperatyvams dar tėra prieinamas tik trumpalaikis kreditas, tai reikalauti palankios ipotekos kredito paramos.

6. Socialė įstatimdavystė ir socialis draudimas visiems ūkiškaisilpnesniems (biednesniems) gyventojams, kartu ir smulkiesiems ūkininkams lygiai traktuojamas. Bet yra aišku, kad miestų ir pramonės gyventojų draudimas negali būti mašinaliai perkeltas laukų gyventojams, kadangi jų gyvenimo našta visai kitokia.

7. Valstybėse, kur buvo pravedama žemės reforma, bet dar nėra baigta, reikalinga ji prvesti iki galo.

Čia turi būti prisilaikyta pagrindinio dėsnio ir priimta dėmesin naujakurių gyvenimo galimybė, padedant jiems įsikurti.

Turi būti įstatymais nustatytas apribojimas prieš didelį ūkių susmulkinimą ir prieš didelių dvarų susidarymą.

8. Valstiečių-ūkininkų ateičiai aprūpinti pagrindas yra jų kultūriniam darbui paruošimas.

Tam reikalinga kreipti dėmesį į bendrą, specialinį ir profesinį išsilavinimą, dedant pastangų, kad ūkininkai liktų pastovūs savo tėviškėje nuosavybės atžvilgiu.

Danų mokinių žemės ūkio srityje paruošimas, turėtų būti visur įvedamas, kur tik yra tinkamos sąlygos, kaip išsilavinimo ir paruošimo metodas.

III.

Politikos aukščiausias tikslas yra išlaikyti tarptautinę taiką. Mūsų dirvonų vagos yra taikos apkasai. Šitam tikslui pasiekti reikalinga didesnė ūkininkų įtaka seime ir valdžioje.

Ūkininkų galybė — tautų taika!

Statutas ir rezoliucijos duoda pilną vaizdą šios organizacijos siekimams ir jos veidui pažinti. Nurodytų principų smulkiai nenagrinėsim, nes jie patys kalba už save, bet tik konstatuosim, kad pasiro-

dymas pasaulyneje arenoje tokios galingos valstiečių-ūkininkų pajėgos iškėlimas taikos vėliavos, stovėjimas ant demokratijos ir parlamentarizmo pagrindo teikia daug gražių vilčių.

Dabar nors trumpai pažvelgsime į kitų kraštų valstiečių-ūkininkų judėjimą ir jų susidomėjimą ta pasauline savo organizacija, kad mūsų valstiečiai-ūkininkai, jų darbuotojai, o ypačiai jaunimas susidomėtų tos naujos eros tekančia aušra ir kad pamatytų, kad visose Europos tautose ši įdėja jau giliai persisunkusi.

Besarabija.

Besarabijos demokratinis valstiečių judėjimas prasidėjo dar 19 šimt. ir yra analoginis Lietuvos valstiečių judėjimui. Ryšy su visos Rusijos demokratinio judėjimu, buvo varoma griežta kova su carizmu ir dvarininkija. Organizuotas veikimas prasidėjo tik nuo 1906 m., įsikūrus Besarabijos Valstiečių sąjungai (Bauernbundes). Prie šios sąjungos prisidėjo daug inteligentijos, studentijos ir k. Jų kovos pasekmės tokios;

1882 m. buvo 59648 ūkiai mažiau 3-jų ha., 101.344 ūkiai tarp 3—5 ha., 18926 ūkiai tarp 7—9 ha ir 68071 ūkiai daugiau 9 ha. Šie visi valstiečių ūkiai sudarė tik 48,6% viso krašto žemės, o 51,4% priklausė bažnyčioms, vienuolynams ir stambiesiems dvarininkams. Beveik toks pat santykis buvo ir prieš pat Didįjį karą.

Po caro jungu valstiečiai politiškai veikti nieko negalėjo. Bet tai buvo jėgų stiprinimas. Organizuotas veikimas pasireiškė per koperatyvus ir dar 1905 m. turėjo tik 31 koperatyvą, o 1917 m. 446 koperatyvus, su 300.000 narių ir 2½ miliono gyventojų.

1917 m. pravedus tarp Rusijos ir Besarabijos demarkacijos liniją, Besarabijoje prasidėjo naujas agrarinis ir politinis etapas. Prasidėjo didelė akcija prieš lėbavusią aristokratiją-dvarininkiją ir dvasiškiją. Sušauktas 1918 m. lapkričio mėn. 27 d. parlamentas tuojau griebėsi praveisti žemės reformą. Klausimas greitai buvo išrištas ir dvarininkams palikta nedaugiau kaip po 100 ha. Tuo būdu ūkių vaizdas labai pasikeitė. Dabar smulkių ūkininkų susidarė 82,2%, o stambių 8,4%, kita dalis paliko prie bažnyčių. Nusavintoji žemė buvo išdalinta valstiečiams, kurie dėl jos tiek daug kovojo.

Dvarininkai dėjo visas pastangas, kad atgautų žemes, bet valstiečiai per savo vyriausybę nenusileido. Jie net buvo paskelbę, kad Besarabijoje įsigalėjo bolševizmas ir net pageidavo, kad tą kraštą okupuotų bolševikai.

Bavarų valstiečiai nujausdami iš bolševikų pavojų susijungė su Rumunija.

Rumunija.

Apie bet kurį valstiečių judėjimą Rumunijoje prieš Did. Karą netenka ir kalbėti, kadangi visa tauta buvo monarchijos režime.

Po karo ir tik 1928 m. liepos mėn. 20 d. mirus karaliui Ferdinandui Rumunijoje prasidėjo nauja era. Nors prieš tai buvo renkamas ir parlamentas, bet rinkimai taip buvo „tvarkomi“, kad į parlamentą patekdavo tik karaliaus šalininkai ir šiaip aristokratų atstovai. Valstiečiams-ūkininkams ir darbininkams vietos nelikdavo.

1927 m. iš 387 mandatų valstiečių-ūkininkų (Nationalen Bauernpartei) atstovai gavo tik 54 vietas, o 318 vietų liberalų partija.

Nors šios partijos parlamentarinė dauguma buvo labai didelė, bet Bratianu kabineto valdymas buvo faktinės diktatūros režimas. Veikė visą laiką karo stovis, cenzūra, trukdė visas laisves ir t. t.

Šios partijos silpnybė ir demokratinio valdymo būdo baimė buvo ta, kad jų parlamente atstovai buvo be jokios visuomenėje atramos, kadangi buvo „išrinkti“ valdančiųjų ir karaliaus norais. Kituose rinkimuose 1928 m. (Rumunijoje rinkimai eina kasmet) jau buvo 100 ir 387 atstovų.

1929 m. per savivaldybių rinkimus, kuriuose reikėsi daugiau laisvės, valstiečiai-ūkininkai (Nationalen Bauerpanteit laimėjo 70,13%. Imant bendrai su susijungusia Besarabija per savivaldybių rinkimus valstiečiai laimėjo 76%.

Šie skaičiai rodo milžinišką valstiečių pajėgą krašte.

Valstiečių atstovai parlamente aiškiai matė, kad Bratianu kabineto, su jį palaikančios liberalų partijos diktatūra, visą kraštą veda į kapus. Valiuta krinta, užsieny vis daugiau ir daugiau nustoja draugų, viduje teroras ir persekiojimai. Tuo tarpu, kai valstiečių judėjimas vis augo ir augo. Bet parlamente prieš aiškią daugumą valstiečių atstovams, kaip dėl korupcijų taip ir dėl istatimdavystės kova buvo neįmanoma.

Tuomet visi 100 valstiečių atstovų su savo šepu *Juliu Maniu* apleido parlamentą ir iškeliavo į provincijos visus kampus, kur vis stipriau ir stipriau reiškia valstiečių akcija prieš diktatūrą.

Prasidėjo milžiniški valstiečių-ūkininkų suvažiavimai, su giezčiausiomis protesto rezoliucijomis. Šiems suvažiavimams ir policija nebeįjėgdavo bepasipriešinti, kadangi tai buvo viso krašto judėjimas.

1928 m. gegužės m. 6 d. Alba Julia mieste įvykęs didžiulis valstiečių kongresas (677 atstovai iš 71 apskrities) pareiškė, kad kovai prieš esamą diktatūros režimą jie nesigailės ir aukų, jie šauks per bažnyčias ir susirinkimus už daromas jiems skriaudas visokiaropo diktatoriams keršto ir t. t. Panašūs kongresai įvyko Bukarešte, Jassy, Craiovx, Braila ir Czernowitz.

Tie milžiniški kongresai taip pat pareiškė, kad Rumunų tauta, kurios vardu jie kalba, nesiims atsakyti už diktatūros režimo padarytas užsieny skolas, kurias valiutai sustiprinti valdžia mananti užtraukti.

Atkaklus valstiečių judėjimas, griežtūs ir aiškūs jų per kongresus ir atstovus reikalavimai Bratianu diktatūrą taip sukretė, kad jis aiškiai pamatė savo silpnumą ir atsistatydino.

1928 m. lapkričio mėn. 9 d. buvo sudarytas naujas ministerių kabinetas su valstiečių judėjimo vadu *Maniu* prišaky.

Kadangi diktatūros laikais visas kraštas buvo į skurdą ir demoralizaciją įveltas, tai pirmieji Maniu valdymo mėn. buvo labai sunkūs. Bet jis turėdamas krašte didelę valstiečių atramą greitai laiku sugebėjo atstatyti krašto tvarką ir solidarumą.

Tai pavyzdys, kaip prieš valstiečių veikimą, energiją ir jėgą turi nusileisti visokie tautos uzurpatoriai

Bulgarija.

Nors tai ir prieškarinė monarchija, tačiau ir per jos storas sienas jau gerokai prieš karą pradėjo į vidų laužtis visuomeninis, kultūrinis ir politinis gyvenimas.

Bulgarijos Valstiečių Sąjunga (*Nationalen Bauernverbandes*) įsikūrė 1899 m.

Nors prieš karą valstiečių veikimas buvo silpnokas, bet kai karas carų galybes pakirto, tuomet valstiečiai pakėlė savo balsą.

Tačiau dinastija su aristokratijos (*Demokratičeski Sgovor*) partijos valdžia valstiečių - ūkininkų judėjimą stengėsi užgniaužti.

Ir štai 1923 m. birželio mėn. 23 d. valstiečių veikėjai *Aleksandras Stamboliskis* (valstiečių sąjungos įkūrėjas), *Dimitrovs*, *Daskalovs*, *Petkovs* ir k. buvo Sofijos gatvėse nužudyti. Šitas ir kiti stambiosios aristokratijos terorai sujudino visą kraštą, visus valstiečius. Kritusios aukos suglaudė valstiečių eiles, nors buvo be galo persekiojami, bet kas kartas gyventojų tarpe vis daugiau ir daugiau įgydavo pasitikėjimo. Nežiūrint, kad rinkimai būna labai terorizuojami, bet 1927 m. gavo 225.000 balsų prieš 500.000 valdžios partijos balsų.

1928 m. vasario mėn. rinkimuose į savivaldybes, kada valdžios buvo nepaprastas balsų klastojimas, valstiečių - ūkininkų atstovai laimėjo 42⁰/₀.

1929 m. lapkričio mėn. 21—23 d. Sofijoje įvyko didžiulis Bulgarijos valstiečių sąjungos kongresas 30 metų sąjungos įsikūrimo jubilėjui paminėti.

Kongresas konstatavęs liūdną krašto ir ypatingai ūkininkų padėtį, griežtai reikalavo konsoliduoti vidaus padėtį konstitucijos ribose, nes

krašto vidaus taika ir gerovė neša taiką ir prieš užsienį. Reikalavo prašalinti visus laisvę varžančius atributus, kadangi valstiečiams, krašto pajėgai, rūpi ir ekonominiai ir politiniai krašto reikalai.

Čekoslovakija.

Čekoslovakija yra viena iš kulturingesnių ir demokratiškesnių valstybių, ne tik po karo gimusių, bet ir senųjų tarpe. Dėka Čekijos valstiečių aštrios prieš Austrų karaliaus režimą kovos čekų tauta ir valstybė yra pavyzdžiu daugeliui kitų Europos tautų. Tad ir nestebėtina, kad Valstybės politikoje dominuojančią rolę vaidina valstiečiai - ūkininkai.

Kaip parlamente, taip ir valdžioje jų atstovai turi žymią persvarą, nuo ko krašto kultūros, politikos ir ekonomijos reikalai žydėti žydi. Juk jeigu krašto pagrindas tvirtas, tai visoks valstybės rūmas bus tvirtas. Tas pagrindas ir yra stipriai organizuoti valstiečiai - ūkininkai. Stipriausia politinė organizacija yra Respublikos žemdirbių ir smulkiųjų ūkininkų partija (Respublikanska strana zemledelskeho a malorolnicneho lidu).

Šita valstiečių organizacija, vaidindama valstybėje taip svarbią rolę, pastebėjo, kad valstiečių - ūkininkų reikalais rūpinasi tik jų pačių atstovai. Ir matydami, kad daugelio Europos valstybių, valstiečiai - ūkininkai, ta plačioji darbo ir gamintojų visuomenė yra uzurpuojama ir ja spekuliuojama, ar tai įvairių diktatorių ar „pateptų“ monarchų sauvale, taip pat pakėlė balsą. Jie įkūrė Tarptautinį Agrarinį biurą, per kurį visų šalių valstiečiai, veikdami bendru frontu, pagerins savo ir savo krašto būvį.

Čia yra didelis nuopelnas dabartinio šio biuro pirmininko Antano Švehla ir generalinio sekretoriaus Charles Mečir.

1928 m. gegužės mėn. 17—18 d. aukščiau minėtos partijos Pragoje buvo kongresas ir milžiniškos manifestacijos, kokių istorija dar nežino (manifestacijas ruošia daugiausia miestėlnai). Manifestacijose dalyvavo apie 250.000 partijos narių.

Manifestantai reiškė didžiausią džiaugsmą savo laisvoji demokratiniėj šaly. Kartu parodė ir savo galybę, kad prieš demokratijos laisvę ir valstiečių valią Čekoslovakijoje negali drįsti niekas stoti.

Prancūzija.

Prancūzija yra kilnių ir didelių idėjų nešėja. Prancūzijoje augo renesansas, plėtėsi humanizmas, o Didžioji revoliucija davė ne tik žmogaus sąžinės, bet ir ekonominės laisvės pagrindus. Šiuos svarbius įvykius vykdė daugiausia miestų gyventojai. Laukų gyventojai—

žemdirbiai, kaip visur, taip ir Prancūzijoje buvo daugiau pasyvūs. Jų reikalus „gindavo“ ir jais spekuliuodavo daugelis miesčioniškų partijų.

Valstiečiai - ūkininkai tai suprato ir 1928 m. įkūrė Valstiečių - ūkininkų partiją (Le parti agraire paysan français).

Tų pačių metų kovo mėn. 23 d. Paryžiuje buvo sušauktas valstiečių - ūkininkų kongresas į kurį atvyko apie 1000 atstovų.

Prancūzijos valstiečių kongresas skiriasi nuo kitų kraštų panašių valstiečių - ūkininkų ar žemdirbių kongresų tuo, kad kitų kraštų panašūs kongresai savo nutarimais nebūna tiek aiškūs. Nors esmėje skirtumo nėra, tačiau ne visos tautos moka taip aiškiai savo idėjas ir nusistatymus išreikšti, kaip prancūzai. Valstiečiams tenka iš kairės ir iš dešinės išgirsti įvairūs priekaištai dėl jų siekių neaiškumo. Prancūzų valstiečiai, kaip savo programoje, taip ir nutarimuose pagrindinius savo ideologijos dėsnius nusako visai aiškiai.

Štai jie:

1. Valstiečių - ūkininkų partija yra *politinė partija*, nes valstiečių reikalai gali būti gerinami tik dalyvaujant jų atstovams krašto valdymo politikoje. Jos nariai negali būti kitų partijų nariais, nes turi pasiduoti partijų programai ir nutarimams.

2. Valstiečių - ūkininkų partija yra *demokratinė partija*. Būdamą organizuota, sudarys stiprią agrarinės demokratijos pajėgą prieš kitas partijas, kurios nors ir vadinasi demokratinėmis, tačiau valstiečių - ūkininkų reikaluose yra antidemokratinės. Minėtas kongresas partijos pirmininko p. Fleurant lūpomis pareiškė; „*Mes esame respublikonai, mes esame demokratai, giliausiai susirūpinę sveika sociale evoliucija.*“

Mes gerbiame respubliką, kokią ją įstatymai sukūrė, mes siekiame išlaikyti parlamentarinį režimą, mes energingai atmetame visokias revoliucijas, tiek iš dešinės tiek iš kairės. Mes norime įvesti į parlamentą darbščią, protinę ūkininkų atstovybę, užtikrinti šiam kraštui tvarką, ramybę ir socialę taiką, kuriai vis labiau gresia tamsios politinių klikų machinacijos.

Atmetame religinę demagogiją ir konfesines kovas. Mūsų tėvynė yra respublika, kurios visuose provincijos kampuose gali laisvai reikštis kalba, religiniai įsitikinimai ir papročiai“.

3. Valstiečių - ūkininkų partija yra *taikos partija*, ji prisimena Did. Karo baisenybes ir visuomet šauks viso pasaulio valstiečius į amžinąją tautų taiką. Valstiečiai taiką išlaikys susibūrę į tarptautinę organizaciją, kuri išspręs visus kilusius konfliktus.

4. *Socialiu klausimu* partija pasisako už privačią nuosavybę. Griežtai atmeta klasių kovą ir kurios nors klasės ar asmens diktatūrą. Tačiau ji kovosianti prieš įsigalėjimą didelių finansinių, prekybos ir

pramonės trestų, kurie sunkia našta gula ant ūkininkų pečių ir žemės ūkio gamintojus nustumia į paskutinę vietą. Ji stovi už smulkių ūkių skaičiaus padidėjimą. Ji dėsianti pastangų, kad kaimo darbininkai prienamomis sąlygomis galėtų įsikurti nuosavus ūkius. Ji kovosianti prieš žemės supirkimą į vienas rankas, ypač kuomet supirkinėja įvairūs finansininkai ar vertelgos.

Socialėje įstatimdavystėje partija kreipsianti dėmesį į tai, kad leidžiami socialiniai įstatymai apimtų ir kaimo darbininkų reikalus, lygiai kaip kad jie liečia miestų darbininkus. Ji atmets visokius monopolius. Gamininių paskirstymo problema gali būti išspręsta vartotojų ir gamintojų kooperatyvų bendradarbiavimo keliu.

Partija griežtai stovės prieš administracijos centralizaciją, reikalaus kuoplačiausių savivaldybėms teisių, kadangi prie centralizacijos užmušama privati iniciatyva ne tik politinėje dirvoje, bet taip pat kultūrinėje ir ekonominėje. Atėmus iš ūkininkų privačią iniciatyvą, eina skurdas ir puvimas.

5. *Tautos ūkio klausimu* prancūzų valstiečių - ūkininkų partija, laikydama si ir siekdama viso krašto gerovės pagrindo, reikalaus bendroje ekonomijoje harmoningos lygsvaros produkuojančioms jėgoms.

Ji pripažįsta keturias produkuojančias pajėgas:

a) žemės ūkio pajėgą, teikiančią žmonijai maistą ir gaminančią žaliavą, kuri sudaro pagrindinį pramonei ir prekybai veikimo šaltinį;

b) pramonės ir prekybos pajėgą, kuri apdirba žaliavą ir jau apdirbtą arba neapdirbtą paskirsto tarp vartotojų;

c) darbo pajėgą, kuri padėdama gamintojams tuo patim tiekia jiems darbo;

d) finansinę ir kapitalinę pajėgą, kuri gamintojams tiekia reikalingų kapitalų.

Lygsvara tarp šitų pajėgų gali būti, tik atsiekus tokias pagrindines sąlygas, kad nei viena iš jų neįgytų duominuojančios prieš kitas rolės ir kad nei viena neatsidurtų į žemesnę padėtį.

Eiti prie to yra partijos pagrindinis siekimas.

Partija apgailestauja, kad žemės ūkio pajėga, kuri šiame harmoningame tautos ūky turėtų užimti pirmą vietą, kadangi ji kiekvienais metais gamina ir gamina didžiausius kiekius vis naujų ir naujų turtų, kadangi dar ir šiandien pusė krašto gyventojų ja suinteresuoti, nežiūrint kad ji savo prieglobsty laiko didžiausią mažąžemių skaičių ir daugumai lauko darbininkų duoda progos įsigyti nuosavus ūkius, bet vis tik iš visų ūkio šakų ji laikoma antroje vietoje, kuriai žinomi elementai demagogiškais įstatymais ir apeidami teisėtumą jos reikšmę nori dar sumažinti.

Partija augdama nori padaryti galą šitam ūkio neteisėtumui ir tuo patim reikalauja prideramos sau vietos krašto valdyme.

Eidama visų ūkio šakų konsolidavimo keliu, *Prancūzų valstiečių-ūkininkų partija* sieks išplėsti žemės ūkio kooperatyvus ir stengsis įvairius sindikatus su žemės ūkiui priešingumais prašalinti.

Partija žiūrės, kad valstiečių masės, susijungusios į įvairias profesinės asociacijas, nebūtų aklos minios, kurias, kaip avių bandas, negalėtų vesti gudrūs ir klastingi vadai į nežinomus tikslus.

6. *Užsienio politikoje* Prancūzų valstiečių-ūkininkų partija laiko bendrą pagrindą su kitų kraštų ūkininkų partijomis, susisipietusiomis į Tarptautinį Agrarinį Biurą, kurios eidamos demokratijos keliais neša pasauliui taiką.

Partija dalyvaus ir bendradarbiaus su visais Tarptautinio Agrarinio Biuro atstovais ūkio ir socialėse konferencijose Ženevoje, kad prižiūrėtų ir perspėtų tuos darbuotojus ir ekspertus, kurie labai mažai pažįsta Europos ūkio reikalus.

Tuo būdu, per Tautų Sąjungą bus vienijama agrarinė demokratija ir dėka jos glaudžių ryšių *galės triumfuoti pasaulinė taika.*

Tokios ir panašios mintys reiškiamos ir kitų kraštų valstiečių-ūkininkų, bet kalbėti apie visus užimtų per daug vietas.

Šiuo kartu buvo patiekta tik valstiečių organizacijos principai, judėjimas ir rolė kaikuriuose kraštuose. Agrarinės demokratijos ateities perspektyvos yra atskiras klausimas.

Vientautas.

P. S. Šiam rašiniui medžiagą ėmiau iš Tarptautinio Agrarinio Biuro biuletenių 1928—1929 m. ir I-jo 1930 m., kurio vienas numeris išsina kas trys mėnesiai.

Vientautas.

V. Kvieska.

Lietuvių tautinis judėjimas ir varpininkai).

III. Nuo Didžiojo Vilniaus Seimo iki III Dūmos rinkimų. (1905. 5. XII—1907. 1. XI).

Lietuvos Demokratų partijos veikimas. Nuo Didžiojo Vilniaus seimo valstiečiai liaudininkai veikė dviejose organizacijose: L. D. P. ir L. Valstiečių Sąjungoje. Leidžiamas užsienyje „Ūkininkas“ tapo perkeltas Lietuvon ir pradėtas leisti vardu „Lietuvos Ūkininkas“. Pirmas „L. Ū.“ numeris išėjo 1905 m. gruodžio 14 dieną; už redaktorių pa-

1) Pradžia Dr. K. Griniaus jubilėjiniame „Varpo“ numeryje.
„Varpas“.

sirašė Ant. Smetona. „Varpas“ ėjo užsienyje visus 1905 metus, po to sustojo ėjęs iki 1913 metų.

1606 m. Tilžėje išspausdinta Lietuvos Demokratų partijos programa. Programos teksto pabaigoje stovi skaitlinės: 4. III. 1906 m. Kyla klausimas, ką reiškia tos skaitlinės? Ar jos tik nerodo, kad tada buvo priimta nauja programa? Jeigu pasitikėti toms skaitlinėms, išeitų, kad Lietuvių Demokratų partija pakeitė savo vardą ir programą 1906 m. kovo 4 d. Pirma vadinosi *Lietuvių*, o vėliau pasivadino *Lietuvos Demokratų partija*.

Yra davinių, kurie rodo, kad Lietuvių Demokratų partija pakeitė savo vardą ir programą dar 1905 m. Pavyzdžiui, 1905 m. „Varpo“ 9—10 Nr. vartojamas pavadinimas *Lietuvių*, 1905 m. „Varpo“ 11—12 Nr. po straipsniu „Atviras laiškas broliams amerikiečiams“ padėtas toks parašas: „*Lietuvos Demokratų partija*. 25. XII. 1905. Didžioji Lietuva“.

1913 m. „Varpo“ 2 Nr. straipsnyje „Savais reikalais“ yra sakiny: „net *L. D. P. 1905 m. programoje*¹⁾ tai (nors ne visai aiškiai) irgi pasakyta...“ 1914 m. „Varpo“ 3 Nr. *L. D. P.* programos projekto įžangoje rašoma: ...„Žymi 1902 m. *L. D. P.* programos dalis buvo atsieкта. *1906 m.*²⁾ kovo 4 d. *sustatoma ir tuojau paskelbiama nauja programa* su visa eile naujų ir platesnių reikalavimų. Patsai partijos vardas pakeičiama į „*Lietuvos D. P.*“, nes lietuvis demokratas negali pasitenkinti vien tik savo tautiečiais, jam turi rūpėti reikalai viso to ploto, kur lietuviai gyvena“.

Esamais daviniais sunku išspręsti, kada buvo pakeistas *L. D. P.* vardas ir programa. Greičiausia bus taip, kad dar 1905 m. buvo partijos vardas pakeistas ir sustatyta nauja programa, bet galutina programos redakcija ir paskelbimas įvyko 1906 m. Tolimesnėje kalboje aš naują Lietuvos demokratų partijos programą vadinsiu *1906 m. programa*.

1906 m. *L. D. P.* programos įžangoje pasakyta:

„Mūsų partija pasiliks ir toliau grynai demokratiška; rūpės jai visos etnografiškos Lietuvos reikalai; remsis ji ir toliau ant plačių darbo žmonių minių; rūpės ji pasiekti tokį Lietuvos sutvarkymą, kur būtų plačių minių žmonių vyriausybė, lygybė ir liuosybė su teisingu turtų paskirstymu.

Nė savo artimiausių, nė tolimesnių tikslų mes nemanome pasiekti kitaip, kaip tik per ilgą kovą. Mes žinome, kad laisvė nesiduoda veltui, kad reikia ji per kovą paimti. Todėl... mūsų kelias yra kovos kelias“.

¹⁾ Mano pabraukta. V. K.

²⁾ Mano pabraukta. V. K.

Pati 1906 metų programa taip atrodo:

„I. Partijos idealas: laisva niekam nepriklausanti demokratiška Lietuvos respublika su teisingu turtų paskirstymu, suvienyta su kaimyniškais demokratiškais valstybėmis federacijos ryšiais.

II. Lietuvos autonomija.

Artimesnis gi partijos tikslas — plati demokratiška etnografiškos Lietuvos autonomija su Seimu Vilniuje, išrinktu visuotiniu, slaptu, be-tarpišku ir lygiu balsavimu, be skirtumo tautos, tikėjimo ir lyties“.

Toliau programa nustato autonominės Lietuvos santykius su Rusų valstybe, kur pagaliau pasakyta:

„10. Visos autonomiškos Lietuvos valdymas yra demokratiškas: valsčiai, miestai, sritys, apskriviai turi autonomiškai valdyties per gyventojų susirinkimus ir per gyventojų atstovus, išrinktus visų gyventojų pilnu visuotiniu balsavimu. *Vietinių autonomiškų dalių* Lietuvos valdininkai turi būti pačių gyventojų parinkti.

III. Lietuvos ir visos viešpatijos gyventojų teisės.

Tame skyriuje kalbama apie piliečių teises. Pavyzdžiui:

„4. Visi gyventojai turi teisę prigulėti arba neprigulėti prie kokio - nors tikėjimo. Tikėjimai prieš įstatymus visi lygūs. Pravoslavų tikėjimas neturi nėkokių ypatingu teisių prieš kitus išpažinimus.

5. Visi turi teisę kalbėti, rašyti, spausdinti ir kokiu - nors kitu būdu platinti savo nuomanes. Visokia cenzūra pasinaikina. Už žodžio prasikaltimus, kaip ir už kitokius prasikaltimus, visi atsako tik prieš teisumą įstatymų keliu.

6. Visi turi teisę daryti susirinkimus ar tai lauke (ant oro), ar tai pastogėje“.

IV. Žemės valdymas ir valstiečių reikalai.

„1. Visas Lietuvos žemės plotas priguli autonomiškai Lietuvai. Centralinė viešpatijos valdžia gali išsipirkti dalį tos žemės tik viešpatijos reikalams su pritarimu Lietuvos Seimo.

2. Lietuvos Seimas paskiria, kiek daugiausia gali žemės valdyti vienas gyventojas.

3. Aprūpinimui žeme bežemių ir mažąžemių gyventojų Lietuvos Seimas įsteigia tam tikrą žemės fondą, į kurį pereina: 1) viešpatijos ir valdančios giminės žemės ir girios, 2) privatinės žemės, pereinančios į rankas tolimų giminių, 3) žemės, kurios yra viršaus to, kiek pagal Seimo nutarimą gali valdyti vienas gyventojas; 4) tam tyčia išpirtos žemes šalies lėšomis nuo atskirų valdytojų, 5) visos šalies girios.

Lietuvos Seimas nusprendžia teisingą atlyginimą už paimtas į tą fondą žemes nuo privatinų ypatų.

4. Lietuvos Seimas turi užsiimti pagerinimu žemės našumo. Kas metai turi būti tam paskirta dalis šalies pinigų: ūkio mokykloms, paveikslingiems ūkiams, pagerinimui javų sėklų, pagerinimui gyvulių veislės, pravedimui griovių, kelių ir kitiems ūkio dalykams pagerinti. Lietuvos Seimo dalykas — sutvarkyti servitutus, palengvinti sodžiams persikelti į viensėdžius, apginti ūkininkus nuo kapitalistų išnaudojimo javų ir žemės produktų prekyboje.

5. Spekuliuoti (versties) žeme ir giria turi būt uždrausta arba bent suvaržyta įstatymais.

Girios medžiaga turi būti lengvai prieinama aprūpinimui reikalų vietinių gyventojų.

6. Artimiausia priežiūra ir sutvarkymas žemės ir girių valdymo turi prigulėti autonomiškoms kuopoms, valsčiams, apskričiams.

V. Mokesniai.

1. Turi būti panaikinti visokie uždedamieji mokesniai (banderolės, akčyzės, štempeliai ir kt.) ant dalykų, visiems būtina reikalingų, kaip štai — ant cukraus, žibalo, degtukų, alaus, mielių, druskos, geležies, popierio, degtinės ir kt.

2. Mokesniu pamatu turi būti progresyviškas mokesnis nuo pelno ir nuo turto.

Paskirtoji pelno ir turto mažuma turi būti visai nuo mokesnių liuosa.

3. Nieks dėlei nemokėjimo mokesnių negali turėti mažiau teisių už mokesnių mokėtojus“.

VI. Darbo žmonių reikalai.

Tame skyriuje kalbama apie darbininkų reikalus. Numatyta 8 valandų darbo diena, mažiausias uždarbis, darbininkų inspekcija, draudimas ir t. t.

VII. Teismo reikalai.

Tas skyrius susideda iš 5 punktų. Pavyzdžiui:

„3. Teisėjai — nepakeičiami, nepriklausą nuo administracijos ir nuo Lietuvos Seimo.

5. Už visus kriminališkus prasikaltimus, baudžiamus įstatymais ne mažiaus kaip 3 mėnesiais kalėjimo arba sunkesne bausme, turi teisti prisiekusių teisėjų teismas“.

VIII. Apšvietimo reikalai.

„1. Pradinis mokymas svietiškas visiems priverčiamas ir duodamas krašto lėšomis.

2. Tolimesnis mokymas krašto mokyklose (ne privatinėse) turi būti be užmokesnio, visiems prieinamas be kokių suvaržymų ir svietiškas.

3. Steigimas privatinų mokyklų su visokiomis programomis (ir kokia - nors išguldymo kalba) — visiems liuosas be valdžios įsikišimo.

4. Pilna liuosybė visiems daryti knygytus, skaitymus, kursus, teatrus, koncertus.

5. Šalies mokyklos turi būti taip sutvarkytos, kad perėjimas iš žemesniųjų į aukštesnes galėtų apsieiti be kliūčių ir be egzaminų.

6. Turi būti įtaisyta užtektinai ūkio ir amatų mokyklų.

7. Vilniuje turi būti Lietuvos universitetas.

8. Kiekvienas gyventojas turi teisę įgyti pradedamąjį mokymą savo prigimtoje kalboje, o kiek galima, tai ir tolimesnį apšvietimą.

9. Kitoms Lietuvos tautoms (lenkams, baltarusiams, žydams, rusams, vokiečiams) turi būti skiriama iš šalies pinigyno tam tikra dalis pinigų, pagal kiekvienos tautos skaitlingumą, apšvietimo reikalams jų prigimtoj kalboj“.

IX. Kariuomenė.

Šiame skyriuje 5 punktai.

„1. Nuolatinė visos viešpatijos kariuomenė turi būti pamažu mažinama. Kareiviavimo laikas turi būt sutrumpintas ir negali būti ilgesnis per dvejus metus.

2. Lietuviai atlieka kareivijos tarnybą Lietuvoje.

5. Nuolatinė kariuomenė pamažu turi būti apmainyta žmonių milicija“.

X. Kalbų dalykai.

„1. Autonomiškoje Lietuvoje vyriausybės įstaigose oficiališka kalba yra lietuviška kalba.

Vietose su svetimtautiškais gyventojais kartu su lietuviška vartojama ir kitokia vietinė kalba (baltarusiška, lenkiška, žydiška ir kt.).

2. Visi autonomiškoje Lietuvoje valdininkai, kunigai ir vyskupai turi mokėti lietuviškai“.

XI. Parapijų ir bažnyčių reikalai.

„L. D. Partija nesikišdama į tikėjimo dalykus reikalauja, kad parapijų sutvarkymas būtų demokratiškas, t. y. kad parapijų turtai būtų valdomi *visų* parapijonų susirinkimų ir išrinktų parapijonų komitetų, pilnu visuotinu balsavimu“.

XII. Taktika.

L. D. P. savo tikslui pasiekti organizuos valstiečius, leis laikraščius, knygas, bendradarbiaus su tomis Rusijos partijomis, kurios pripažįsta Lietuvai autonomiją, stengsis savo pusėn patraukti kariuomenę ir t. t.

L. D. P. 1906 metų programa visai pritaikinta Lietuvos gyvenimui. Ta programa rodo, kad L. Demokratai sutverė grynai tautišką programą. Koks didelis skirtumas tarp draugijos „Lietuvos“ ir 1906 metų programų! Įsidėmėtina, kad 1906 metų L. D. P. programos žemės klausimu dalis dabar pravesta įstatymo keliu.

1906 metų pradžioje rusų revoliucinis judėjimas pradėjo atslūgti, reakcija ėmė rodyti savo ragus. L. Demokratai nenorėjo pasiduoti reakcijos ūpui. Kada buvo paskelbti 1906 m. rinkimai į I. Dūmą, L. Demokratai tuos rinkimus boikotavo ir savo kandidatų nestatė.

L. Demokratai II Dūmon nuo Suvalkų gubernijos pastatė P. Leoną ir A. Bulotą, o nuo Kauno gub. adv. Stašinskį. Visi trys buvo išrinkti. Dūmoje A. Bulota prisidėjo prie darbiečių (trudoviki), P. Leonas prie kadėtų (konstituciniai demokratai), o Stašinskis prie socialdemokratų. Toks išrinktųjų Dūmon L. D. P. statytų kandidatų iškrikimas ir išsiblašymas po įvairias rusų frakcijas rodo L. D. partijos silpną įtaką ir ištižimą. Mat iš kandidatų į Dūmą reikalauta ne tiek partinio stažo, kiek „gero“ lietuvio ypatybių.

Į III Dūmą (rinkimai buvo 1907. X.) išrinkti demokratai: A. Bulota, Ignas Požela ir Pranas Keinys ir socialdemokratas Pranas Kuzma.

Nors nuo Suvalkų gubernijos buvo renkamas vienas atstovas, bet partinės didelės kovos per rinkimų kompaniją nebuvo. L. Demokratų pastatytas kandidatas A. Bulota beveik visų lietuvių balsais buvo išrinktas Dūmon. Klerikalai dar nebuvo atsipeikėję ir patys piršo rinkti į Dūmos atstovus A. Bulotą.

1907 metų klerikalų laikraštis „Saltinis rašė!):

„Taigi be abejo, suvalkiečiai, šimet vienbalšišškai rinkime atstovais į Dūmą nuo Suvalkų gubernijos *du garsiu mūsų advokatu: p. Petrą Leoną iš Kauno ir p. Andr. Bulotą*. Šiuodu vyru yra *tai žmonės mokyti, rimti, katalikai*, juodu savo darbais jau nuo seno puošia Lietuvą. Visgi rinkikai Suvalkuose be jokių dvejonų vienu balsu rinkite į Dūmą tuodu vyru, o turėsime Dūmoje tvirtu du apginėju savo ir visos Lietuvos reikalų“.

„Suvalkiečiai rinkite atstovais į Dūmą du geru lietuviu, kuriuodu ne tik šaip jau, *bet ir Bažnyčios reikalus mokės gerai apginti*“.

1) „Lietuvos Ūkininkas“, 1912 m., 38 Nr.

„Argi gali pavergta tauta, kurios švenčiausios prigimtosios teisės atimtos eiti išvien su valdžia? *Kaip Suvalkų taip ir Kauno gub. lietuviai nė neabejoja, kad jie turi rinkti dabartinės valdžios priešus*, nes kitaip jie patys būtų prisidėję prie nukalimo sau pančių“.

A. Bulotos kandidatūrai gubernijos rinkikų tarpe pasipriešino tik vienas Naumiesčio apskrities didžiažemių rinkikas Spurga. „Vilniaus Žinių“ korespondentas taip aprašo rinkimus. „Spurga¹⁾ dar prieš balsavimą tarp Bulotos ir Griniaus pasakė, kad jisai netiktai šiandien, bet ir rytoj, kada pats oficiališkias rinkimas atstovo, paduos savo balsą už lietuvių tiktai tuomet, jei tas lietuvis jam patiks, nežiūrėdamas į šiandienykštį mūsų lietuvių nutarimą. Prie to ponas Spurga išsitarė, kad jisai net turys nuo savo rinkikų įgaliojimą taip padaryti. Bet kunigas Strimavičė, kuris išrinkas tais pačiais rinkėjais, ką ir ponas Spurga, t. y. nuo didžialaukių Naumiesčio pavieta, čia jau pasakė, kad jokio panašaus įgaliojimo rinkėjai nedavė, ir nutarimo jokio apie tai nebuvo... Perkalbėti poną Spurgą nepasisėkė ir jisai tiktai tiek tenušleido, kad prižadėjo prie lenkų nemesti išrinktam visų lietuvių atstovui juodo kamuoliuko, bet suvis užsilaikyti nuo balsavimo, jeigu išrinktas lietuvių kandidatas, jam, ponui Spurgai, nepatiks“.

... „Per²⁾ galūtinąjį balsavimą Bulota gavo už save 27 balsus (24 lietuviai ir 3 žydai, ponas Spurga balso nedavė), o prieš save 11 balsų lenkų“...

A. Bulota iš savo rinkikų gavo tokias instrukcijas:

„Mes rinkikai³⁾ atstovo į Valstybės trečiąją Dūmą įsakome jam: Atstovai privalo rūpintis apie išgavimą Lietuvai autonomijos, o jei tas negalima tai bent apie išskyrimą lietuviškosios Suvalkų gubernijos iš Varšavos general-gubernatorystės, jeigu tiktai prie to išskyrimo nebūtų pablogintas gubernijos gyventojų ekonomiškias, politiškias padėjimas“.

... „Buvo⁴⁾ nutarta, kad mus atstovai Dūmoje privalo laikytis ne dešiniųjų partijų, bet opozicijos, prisirašyti gi prie kokios partijos ar ne, tai prigulės nuo visų reikalų bėgio ir pažiūrų paties atstovo“.

Kauno gubernijoje klerikalai pralaimėjo rinkimus į III Dūmą — klerikalai dar tada nebuvo išaiškinę savo taktikos ir neturėjo tinkamų kandidatų. Apie kunigų veikimą per rinkimus į III Dūmą iš „Vilniaus Žinių“ galima štai ką patirti:

„Liepos⁵⁾ 31 d. (13. VIII.) Kaune po šv. Kazimiero draugijos susirinkimo susirinkusieji kunigai padarė pasikalbėjimą apie rinkimus Dūmon. Kunigų buvo susirinkę lig 70. Pakilo klausimas keno pusę

¹⁾ „Vilniaus Žinios“, 1907 m., 179 Nr.

²⁾ „Vilniaus Žinios“, 1907 m., 180 Nr.

³⁾ ir ⁴⁾ Ten pat.

⁵⁾ „Vilniaus Žinios“ 1907 m., 139 Nr.

per rinkimus kunigai privalo palaikyt: dvarponių ar valstiečių su miestelėnais. Tuoj nekurių kalbėtojų buvo įneštas sumanymas su dvarponiais visai nesusidėt, delto, kad jie nėra demokratai, nėra žmonių laisvės šalininkai; jų ekonomiškai reikalai skirias nuo valstiečių reikalų, pagaliau jie daugiausia vadina ir laiko save lenkais. Prieš tai užprotestavo kai kurie „krikščioniškos vienybės“ šalininkai. Jie kalbėjo maž daug toj prasmėj, kad mūsų, kaipo kunigų esanti priedermė visus vienyti, o ne skirstyti, kad mums dvarponiai artimesni, kaipo katalikai; o žydai iš ekomiško atžvilgio yra mūsų išnaudotojai, jie giną tik savo reikalus, o mūsų neatminsią...

... Daugumu balsų priimta kun. Vailokaičio paduota rezoliucija: kunigams par rinkimus su dvarininkais jokių kompromisų (sutarimų) visai nemėginti, bet tiesiog prisidėti prie valstiečių ir miestelėnų demokratiškojo bliko (susivienijimo)...

... Ant rytojaus Rugsėjo 1 d. susirinko lig 14 kunigų, iš tų, kurie nesutiko su pirmuoju nutarimu ir norėjo derėtis su dvarininkais; pirmsedžių, rodos buvo kun. Jarulaitis...

... Tas susirinkimas, tur-būt, taip-pat sutvėrė Kaune... „krik. dem. rinkimų komitetą“... Tan komitetan... įėjo: Dambrauskas, Olševskis, Pranckietis, Bitinas, Dogelis ir Žydeikis.

... „Susitvėrė¹⁾ Kaune krikščionių demokratų rinkimų komitetas ir tarėsi su dvarininkais...

... Rinkimai į III Dūmą įvyko netikėtai, nes II Dūma buvo išrinkta tu pačių 1907 m. vasario mėnesio ir staigiai paleista. Rinkimai į III Dūmą vyko nauju (1907 m. birželio 3 (16) dienos) rinkimų įstatymu, kuris susiaurina valstiečių rinkimo teises ir pasunkina inteligentams gauti valsčiuose rinkimo teisių. Reikia priduoti, kad per rinkimus į III Dūmą rusų vyriausybės daromi suvaržymai buvo daug didesni, negu per II Dūmos rinkimus.“

Turint galvoje visus suvaržymus, įvairias rinkimų technines kliūtis, prie rinkimų nepasiruošimą ir klerikalų neatsipeikėjimą po 1905 metų revoliucijos bus aišku, kad per III Dūmos rinkimus Lietuvoje negalėjo pasirodyti didelė partinė kova, partijos nedaug veikė. Kalbant apie L. Demokratų partiją, reikia pasakyti, kad partija daug laimėjo per III Dūmos rinkimus ne tiek del savo veiklumo, kiek del susidarusių palankių aplinkybių.

Praūžė revoliucijos bangos, reakcija pradėjo savo darbą... ir L. Demokratų partijos tarpe ėmė rodytis dešiniojo sparno norai. 1907 m. „Lietuvos Ūkininko“, Povilo Gaidelionio redaguojamo, 1 Nr. nuo redakcijos rašoma:

¹⁾ „Vilniaus Žinios“, 1907 m., 144 Nr.

„Lietuvos Ūkininkas“ tai ne vienu ūkininkų laikraštis, kaip stengėsi pernai įkalbėti savo skaitytojams „Naujoji Gdynė“. Jam nerūpi kokio-nors vieno luomo reikalai, kaip „Naujajai Gadynei“, jis neužsiima kiršinimu (siundymu) vieno luomo prieš kitą, bet stato ant pirmos vietos *bendrus* darbo žmonių reikalus — reikalus laisvės (politikos) ir apšvietimo (tautiškos kultūros): žmonės įgiję apšvietimą, *supratę* savo reikalus ir įgiję valdžią, patys pertaisys savo gyvenimą taip, kaip jie norės“.

Užmiršta 1905 metų praktika ir imta kartoti sena pasaka, atnaujtinamas 1903 metų nusistatymas: „L. D. P. remiasi ne ant ekonomikų kokio-nors vieno luomo, bet ant politiškai - kultūriškųjų visuomenės reikalų“. 1905 metų valstiečių bruzdėjimas aiškiai įrodė, kad jiems pirmoje eilėje rūpi jų ekonomiškieji reikalai. Reikia tik perskaityti „Vilniaus Žinios“ už 1905 metus ir nusistebėsime, kiek valstiečiai padarė nutarimų savais reikalais. Antra vertus pačių L. Demokratų 1905 metų „Ūkininko“ straipsniai ir atsišaukimai pilni ekonominių klausimų ir kaip tik tie ekonominiai klausimai nušviesti vieno luomo, būtent, valstiečių dvasioje.

Posakis: „žmonės, įgiję valdžią, patys pertaisys savo gyvenimą taip, kaip jie norės“, keistas ir partijai pražūtingas. Vadinas, kovok, dėk galvas, kad lietuviai gautų politinę valdžią, o toliau kas bus, kas ir kaip mus valdys, tai tada pakalbėsime. Tokios politikos vaisius mes matome dabar. Pažangioji visuomenė kovojo dėl Lietuvos laisvės, ir kada ji iškovota, tai išlindo iš užkampių klerikalai ir sušuko: mūsų Lietuva, mes jus valdysime.

L. Demokratai, kada apleisdavo ekonominius klausimus ir imdavo ginti „bendruosius“ reikalus ne vieno, o „visų“ luomų, tada jie darydavosi rezonioriais, žodžių narstytojais. Pavyzdžiui, 1907 metais išleistoje knygutėje: „Mes ir Lietuvos Socialdemokratai“ L. Demokratai veda polemiką su socialdemokratais. Socialdemokratų organe „Naujoji Gdynė“ rašoma: „prekyba visur esanti paremta ant apgavimų“, „fabrikantai vogte vagia darbininkų uždarbio dalį“. Kalbamoje knygutėje taip barami socialdemokratai:

„Mes nesam garbintojais kapitalizmo tvarkos ir tikime į socializmo mokslą (teoriją), bet nė kiek netikime į mokslą mūsų socialdemokratų, nes jie žengia prie socializmo keliais, priešingais kultūrai ir šalies gerovei. Pats moksliškojo socializmo tėvas Karalius Marks nesako, kad kapitalizmas galėtų greit persikeisti į socializmą. Jis moki, kad kiekvienai šaliai lemta yra pirma žengti kapitalizmo vėžėmis, kad pačiam kapitalizmui lemta pirma tobulintis... Taigi, anot paties K. Markso išėina, kad ir Lietuvai lemta kilti pramonėje ir prekyboje“...

Perskaičius šituos žodžius ir turint galvoje, kas aukščiau pasakyta, labai abejotina, kad L. Demokratai tada tikėjo socializmu. O koks būdas prekybai ir pramonei apginti K. Markso vardu! Juk valstiečiui K. Markso vardas nieko nesako, pirklys su pramoninku be K. Markso gerai nusimano prekyboje ir pramonėje, o darbininkas ir K. Markso patiriamas nesteigs fabrikų. Žodžiu, panašūs įrodinėjimai nepasiekę nei vieno luomo galvų, pasiliks tuščiai žodžiais, suprantamais vien inteligentams, kurie taip pat neves prekybos ir nesteigs fabrikų.

Viena priežasčių, kodėl L. Demokratai vengė nagrinėti vieno luomo ekonominius klausimus, bus ta, kad greta veikė Valstiečių Sąjunga, kuri gvildeno valstiečių reikalus.

Nors L. Demokratai tuo laiku purtėsi nuo vieno luomo ekonominių reikalų, bet faktinai to negalėjo išvengti. Del nesutikimų ekonomiais ir taktikos klausimais iš L. D. P. išstojo 1907 metais A. Smetona, J. Bagdonas, Pov. Gaidelionis ir kiti. Bene bus įvykęs tas skilimas per L. D. P. suvažiavimą 1907 m. rugpjūčio 17—18 d.

L. Valstiečių Sąjungos veikimas. Kaip žinome L. Valstiečių Sąjunga įsikūrė per lietuvių suvažiavimą (Didįjį Vilniaus Seimą) 1905 m. gruodžio 5 d. Įsikūrimo motyvai nurodomi tokie:

„Laike¹⁾ to susivažiavimo dauguma valstiečių ir dalis inteligentų (mokslus išėjusių) pamatė, jog seniau susitvėrusios pirmievių partijos, pripratusios iki tam laikui varyt darbą slaptai, ir tokiu būdu nepripratusios prie plataus politiško gyvenimo, negali (senosios partijos) nurodyt plačiajai miniai atsakančių kelių jos būvio pagerinimui, biurokratų saivalės apribojimui ir naujos, žmonių valdžios (demokratijos), įvedimui“.

V. Valstiečių Sąjungos 1905 m. gruodžio 5 d. nutarimai greitai laiku išsiplatina po visą Lietuvą. Valstiečiai ėmė kurti kuopas ir vykdyti nutarimus gyvenime. Reikia tik peržiūrėti tų laikų laikraščius ir mes suprasime, kokios didelės įtakos darė Valstiečių Sąjungos nutarimai Lietuvos politiniame gyvenime.

Iki 1906 m. liepos mėnesio valstiečiai veikia pagal 1905 m. gruodžio 5 d. nutarimus, bet trumpu laiku tie nutarimai pasidarė per siauri. Del Valstiečių Sąjungos programos neaiškumą atsirado keistų apsireiškimų. Pavyzdžiui, 1907 m. „L. Ū.“ 41 N. aprašytas toks kuopos steigiamasis susirinkimas:

... „L. V. S-gos kuopos įsteigiamajame susirinkime tos kuopos organizatorius (rodos kunigas) taip prabilo: „Matote, kad ant socialistų išleisčių knygelėlių ir atsišaukimų ant viršaus yra padėta: „Visu

¹⁾ „Lietuvos Ūkininkas“, 1907, 31 N., 463 p.

šalių darbininkai vienykitės!". Jie žinoma, ir vienijasi ir nori kuomaziau dirbti, o kuo daugiau užmokesnio gauti. Tad ir jūs ūkininkai turitė vienytis, jeigu norite gyvuoti... Kada susivienisyste, tai galėsite, po kiek norėsite mokėti darbininkams algos, po kiek norėsite, galėsite parduoti javus ir t. t."

Čia bežiūrint kyla įvairių principinių klausimų: kokių sodžiaus gyventojų tarpe darbuotis, kaip spręsti žemės klausimą, kaip laikytis santykiuose su Lietuvos ir Rusijos partijomis ir t. t. Neišsprendus šitų klausimų, darėsi negalimas vaisingas veikimas.

1906 m. rugpiūčio 5-6 dieną L. Valstiečių Sąjungos suvažiavimas. 1906 m. „L. Ū.“ 44 N. rašoma: „susivažiavimo tikslas buvo atnaujinti „Sąjungą“, sustatyti laikiną programą, apsvarstyti jos organizavimą, taktiką. Susivažiavimas peržiūrėjęs, pirmiausiai, lapkričio (nauju stiliumi grodzio V. K.) mėnesio 1905 metų sustatytuosius „Valstiečių Nutarimus“ buvo tos nuomonės, kad tie nutarimai, sustatyti karštame kovos laike ir ant greitųjų, išreiškia tik politiškuosius reikalavimus pasiturinčiųjų valstiečių. Sąjungos gi tikslas turi būti platesnis. Sąjungos programe turi išreikšti bežemių ir mažžemių valstiečių reikalavimus, kurių Lietuvoje yra didėse pusė visų gyventojų ir kurių padėjimas yra sunkiausias. Todėl susivažiavimas daug laiko pašventė svarstymui klausimo, kaip pagerinti būvis bežemių ir mažžemių valstiečių. Nutarta, kad pagerinimui būvio bežemių ir mažžemių valstiečių reikalinga jiems *laisvė ir žemė*. Toje dvasioje ir tapo sustatyta Lietuvos Valstiečių Sąjungos programa. Kadangi susivažiavime nebuvo žmonių išrinktų nuo atskirų kuopų, kadangi buvo tik žmonės dirbę ant tos dirvos, arba bent prijauciantieji tam darbui, tai susirinkusieji nutarė sustatyti tik laikiną „Sąjungos“ programą“.

1906 m. rugpiūčio m. laikinosios L. V. S. programos buvo išspausdinta 238 ekzempliorai, bet man nepasisekė jos matyti. Tosios programos turinys atpasakotas 1906 m. „Lietuvos Ūkininko“ 44 N., yra paminėtas kituose laikraščiuose ir „L. Ū.“ numeriuose.

Iš paduoto 1906 m. „L. Ū.“ 44 N. L. V. S. programos turinio matyti, kad toji programa mažai kuo skiriasi nuo 1906 m. L. D. P. programos, todėl aš jos visos nekartosiu, o paimsiu tik tiek, kiek liečia žemės klausimą ir politinį Lietuvos sutvarkymą.

„Sunkiausias¹⁾ dabar yra padėjimas sodžiaus darbininkų, mažžemių ir bežemių valstiečių. Jų būvio pagerinimui reikalinga ne vien *laisvė ir šviesa*, bet ir *žemė*. Bežemiams ir mažžemiams aprūpinti, turi būti paimta žemė nuo valdžios, caro giminės, majoratų, bažnyčių visų tikybių ir didesniųjų savininkų (dvarininkų). Kaip tą žemę paim-

¹⁾ „Lietuvos Ūkininkas“, 1906 m. 44 N., 523 p.

ti, ar su užmokėjimu, ar be užmokėjimo, kaip ir ant kokių sąlygų jos duoti bežemiams ir mažžemiams, po kiek tuo tarpu palikti žemės didesniesiems valdytojams — tą klausimą išriš patįs žmonės per savo išrinktuosius. Miškai, vandens, kasyklos ir tam panašūs žemės turtai, — turi prigulėti visai šaliai.*

Prie L. V. S. nusistatymo žemės klausimu galima paminėti iš 1906 m. „Naujos Gdynės“ 15 N. (rugsėjo 12 d.) tokį papildymą: ... „Atsiliepime į „Vilniaus Valstiečių biuro“ sąjungiečiai griežtai sako kad caro giminės ir bažnyčių žemės turi būti atimtos (konfiskuotos) o savininkų žemės priverstinai išperkamos“.

1906 m. L. V. S. programa reikalauja Lietuvai plačios autonomijos su seimu Vilniuje. Autonominės Lietuvos santykiai su Rusija nenurodyti. Socialdemokratai priešinosi įleisti L. V. Sąjungą į steigiamą „Valstiečių Biurą Vilniuje“ dar ir dėl to, kad L. V. S-gos programoje „nėra¹⁾ aiškiai nurodyta, kokie turėtų būti santykiai Lietuvos su visa Rusijos Valstybe“. Kadangi socialdemokratai 1906 m. buvo jau karšti šalininkai tarprių ryšių su Rusija, tai, matyti, L. V. Sąjunga, nutylėdama apie Lietuvos santykius su Rusija, buvo priešingo socialdemokratams nusistatymo.

1907 m. sausio 9-10 d. (senuoju st. 1906 m. 27-28. XII.) įvyko I Lietuvos Valstiečių Sąjungos įgaliotinių suvažiavimas. Sąjunga siuntinėjo agitatorius į sodžius, steigė kuopas, išleido ir išplatino atsišaukimą: „Lietuvos Valstiečiai“, steigė knygynus ir t. t.

Ištrauka iš suvažiavimo protokolo:

„1) S-gos nutarimai (programa) visur darbo žmonių buvo sutinkami prielankiai ir abelnai randa tarp jų pritarimą. Ant abelnų susirinkimų, kurie dažniausia buvo daromi sodžiuose atvirai prieš žmones (ypač ten, kur sodžiai neišsidalinę į viensėdžius), sueidavo visi sodžiaus gyventojai ir dalyvaudavo aiškinimuose apie dabartinį Rusijos politiškąjį stovį, činauninkų saualę, kaip nuo jos apsiginti ir kaip turi būt sutvarkyta visa Rusija ir Lietuva. Ypač valstiečiai rūpinasi tuo kaip gali būti geriausiai išrištas žemės klausimas ir rinkimais į būsimąjį valstijos dūmą.

2) *Visi* sodžiaus darbo žmonės reikalauja, idant žemė nuo valdžios ir ponų būtų atimta ir perduota bežemiams ir mažžemiams.

3) Išimant tik atskiras ypatas ir porą sodžių visur žmonės reikalauja, idant žemė žmonėms pereitų į sąvastį, kito žemės valdymo būdo jie nežino, nors ir tą nelabai gina. Išaiškinus žmonėms, kad tik tuomet žemė atneš didžiausią naudą, kuomet ji neprigulės atskiroms ypatoms, bet visai tautai, tai žmonės paprastai su tuo sutinka. Žmonės

¹⁾ „Naujoji Gdynė“, 1906 m., 12 N., 186 p.

²⁾ „Liet. Ūkininkas“, 1907 m., 3 N. 42-43 p. p.

nesitiki, kad būtų gerai sutvarkyta prie dabartinės biurokратиškos valdžios, bet tik tuomet, kuomet kraštą valdys patys darbo žmonės per savo atstovus. Dėliai to, kad S-gos platintojai aiškina, kad žemė negali prigulėti atskiroms ypatoms, viena iš S-gos kuopų iširo. Su kitais S-gos programos klausimais valstiečiai paprastai sutinka.

4) Prie S-gos priguli susipratę darbo žmonės visokio turtingumo; agitacija yra vedama lygiai tarp visų tų, kurie gyvena iš savo rankų darbo.

5) Prigulintieji prie S-gos sąnariai pirmiau arba niekur neprigulėjo, arba prigulėjo prie L. S. D. partijos.

6) Dabar esančiųjų Lietuvoje partijų programų žmonės, kad ir prigulintieji prie jų, paprastai nesupranta. Dažnai neatskiria socialdemokratų vardo nuo demokratų. Plačios darbo žmonių minios kurios prisilaiko tos nuomonės, kad visi tie, kurie eina prieš valdžią, reikalauja žmonėms ir žemės“.

„Susivažiavimas išrado, kad L. V. S-gos laikina programa reikalauja išaiškinimo ir pertaisymo, ypač žemės klausimu. Tą darbą pavesta atlikti trims ypatoms, kurios tapo išrinktos susivažiavimo. Programa turi būti sutaisyta dvasioj žodžių (*lozungo*): „Žemę valdo tik tie, kurie ją dirba ir kol ją dirba“.

„Laukų streikus visokiais būdais remti ir, kur tik galima, patiems juos vesti. Pripažinta, kad streikai viens iš geriausių ginklų kovoje darbininkų su dvarponiais. Dvaruose tarp ko kitko reikalauti steigimo darbininkų vaikams mokyklų ir progresyviškų bepartijinių knygynėlių“.

„Paduotas vieno iš susivažiavimo sąnarių sumanymas, idant darbuotis ir tvirti kuopeles daugiausiai tarp bežemių ir mažažemių tapo vienbalsiai atmetas. Nutarta *lygiai* tarp visų valstiečių platinti susipratimą ir S-gos programą. Prie S-gos gali prigulėti visi, kurie tik sutinka su jos nutarimais“.

Supratimui L. V. S. taktikos įdomūs tokie nutarimai:

... „Buvo nuspręsta leisti kuodaugiausiai S-gos dvasios knygųčių ir atsišaukimų ir steigti, kur tik galima, bepartivyškus knygynėlius. Tuo darbu turi rūpintis C. K-tas“

„Stengtis į būsimąją Val. Dūmą pravest žmones gerai susipratusių ir ne iš didžturčių, kurie tenais turėtų kovoti su žmonių prispaudejais už laisvę ir žemę“.

„Valstiečių, kaip ir visų piliečių tiesos gali būt sulygingtos tik tuomet, kuomet valdžia prigulės žmonėms, bet ir neatėjus tam laikui reikia stengtis sulyginti valstiečius tiesose. Dėlei to reikia, idant valstiečiai darytų tam tikrus nutarimus per valsčių sueigas, platintų susipratimą ir t.t.“

Šios ištraukos iš 1907 m. I. suvažiavimo protokolo gerokai nušviečia L. V. S. pagrindus ir taktiką. Apsistokime ilgiau ties žemės klausimu. Suvažiavimas žemės klausimu priėmė pagrindan principą: „Žemę valdo tik tie, kurie ją dirba ir kol ją dirba“ ir pavedė toje dvasioje sustatyti visą S-gos programą. L. V. S. 1907 m. išleistoje knygutėje „Ko reikia valstiečiams“, kuri parašyta pagal tuo reikalu rusų kalba išleistą leidinėlį, žemės klausimu, taip pasakyta:¹⁾

„Kad darbo žmonės nevargtų be žemės, reikia panaikinti privačią žemės nuosavybę, tiesą pirkliaut ją, parsamdyt ir imti pelną ne nuo savo triuso. Visa žemė, kokia tik yra Lietuvoje, turi prigulėti visai Lietuvai, visiems darbo žmonėms. O naudosis iš jos tik tas, kurs dirba ant jos savo spėkomis. Ir kiekvienas, norintis dirbt ant žemės, turės tiesą imt tiek, kiek galės apdirbti savo spėkomis, be samdininkų“ (11 p.).

Tame pačiame 14 puslapyje yra dar tokia vieta:

„Visoki senosios tvarkos šalininkai gązdina valstiečius, kad naujoji valdžia atimsianti nuo valstiečių žemę ir padalysianti ją lygiai visiems. Bet tai melas! Nuo tų, kurie savąją žemę dirba, nieks žemės neims, tik nuo didelių *valdytojų*. Žemė turi prigulėti ne dykaduoniams dvarininkams ir činauninkams, bet tiems žmonėms, kurie žemę dirba patys be samdininkų“.

Suderinus visus posakius del žemės valdymo būdo atrodo, kad V. L. Sąjungos 1906 ir 1907 m. supratimu *žemės nuosavybė pripažįstama tik tiems, kurie žemę dirba ir dirba patys vieni be samdininkų, kiti žmonės negali naudotis žemės nuosavybės teisėmis. Bet tų, kurie naudojasi žemės nuosavybės teisėmis, tos pačios teisės susiaurintos, nes tokie žmonės negali savo žemės parduoti ir išnuomuoti.*

Kyla klausimas, iš kur toks L. V. Sąjungos keistas nusistatymas del žemės valdymo būdo? 1907 m. I. L. V. S-gos suvažiavimo dalyviai pabrėžė, Lietuvos valstiečiai esą nusistatė, kad „žemė žmonėms pereitų į sąvastį“, net viena S-gos kuopa iširusi, nes „S-gos platintojai aiškina, kad žemė negali prigulėti atskiroms ypatoms“. Nežiurint Lietuvos valstiečių griežto ir aiškaus reikalavimo žemės nuosavybės, L. V. Sąjungos darbuotojai plačiausiai gvildena žemės valdymo būdą. L. V. S-gos darbuotojai visas „gudrybes“ žemės valdymo klausimu ėmė iš Rusijos Valstiečių Sąjungos ir Trudovikų programų. L. V. S-gos žmonės dalyvavo Rusijos Valstiečių Sąjungos ir Trudovikų gyvenimo ir su jais palaikė artimą kontaktą. L. V. S-gos darbuotojai paėmė iš rusų žemės klausimu nusistatymą; visoje pilnumoje to nusistatymo negalėjo pasiūlyti lietuviams, nes Lietuvos gyvenimo sąlygos daug skyrėsi nuo Rusijos sąlygų.

¹⁾ „Varpas“, 1914 m., 3 N. 96 pusl.

L. V. S-gos atstovas, dalyvavęs 1907 m. Darbo kuopos (trudovikų) ir Rusijos Valstiečių Sąjungos suvažiavime, rašo: „Reikia¹⁾ patėmyti, jog... Liet. Valst. Sąjungos programa nevisuose savo punktuose sutinka su Darbo Kuopos programa; ypač žymus skirtumas žemės klausime“... Tiesa, nepasakyta kame skirtumas, bet galima suprasti. Trudovikai, būdami socialistais, manė įvyksiąs Rosijoje socializmas, užlaikant bendruomenės. Rusų bendruomenė, dažniausia visas kaimas, valdo tam tikrą žemės plotą ir tą plotą kartis nuo karto lygiomis pagal vyrų skaičių dalinasi. L. V. S-gos darbuotojai negalėjo įvesti savo programoj nuolatinio dalinimosi (peredielų). Jeigu kas ir turėtų daugiau žemės, negu jo kaimynas, vis tik iš jo neatimtų. Tame ir buvo didžiausias skirtumas L. V. S-gos ir Trudovikų programose.

1905 m. 5. XII. L. V. S-gos nutarimai buvo paprasti ir dėl savo paprastumo ir lietuviškumo labai patiko Lietuvos valstiečiams. Kuriems galams reikėjo vilkti Lietuvon rusų aziatišką socializmą su bendruomenių tvarka ir tuo „tavoru“ kvaršinti mūsų valstiečiams galvas, kad tuo tarpu būtų užtekę darbo įsigilinti į Lietuvos gyvenimą ir į mūsų valstiečių vargus. Geras pavyzdys, kaip nereikia svetimų idėjų platinti neatitinkamose sąlygose. Apskritai, daug lengviau paimti svetimą, negu savo surasti.

1907 m. I L. V. S. suvažiavimas nutarė darbuotis lygiai tarp stambių ir vidutinių ūkininkų, mažžemių ir bežemių. Reikia priimti, kad tuo metu valstiečių ekonominė padėtis daug pasikeitė, palyginus su V. Kudirkos laikais (1890—6 m.): vieni valstiečiai praturtėjo, tapo didžiažemiais, kiti susmulkėjo. Taigi, 1907 m. I L. V. S. suvažiavime keliamas klausimas, kokio sodžiaus gyventojų sluoksnio tarpe darbuotis, buvo labai laiku. Tuo klausimu „L. Ū-ke“ pasirodė straipsnių, pavyzdžiui:

... „Praktika²⁾ parodė, kad nors ir susivažiavimas pripažino, jog kovai su biurokratija *visi* (žinoma, išėmus dvarininkus ir kunigus) tinka, jog reikia prie visų *lygiai* eiti, vienok ūkininkai, o ypač stambesnieji, kovoti už laisvę, o ypač už žemę *netinka*“.

L. V. S-gos gyvenimas ėjo suvažiavimo nustatytomis vėžėmis, o ne tik ką cituoto straipsnio kryptimi. L. V. S-gos darbuotojai, L. D. partijos tradicijose išauklėti, linko gaudyti „bendrus“ reikalus ir vengti sluoksniavimo. Nepavydėtinas sąjungiečių buvo padėjimas, kada jie bandydavo įtikinti didžiažiamį ūkininką, kad žemės nuosavybė yra žalinga! Arba, kaip žiūrėjo stambūs ūkininkai į sąjungiečius, kada jie ragino lauko darbininkus prie streiko?!

¹⁾ „Lietuvos Ūkininkas“, 1907 m., 31 N. 463 p.

²⁾ „Lietuvos Ūkininkas“, 1907 m., 41 Nr., 608 p.

Prasidėjusi 1906 metais reakcija atitolino L. V. S-gos darbuotojus nuo Lietuvos gyvenimo ir jie vietoje faktais rentis ėmė verstis teorija, nuo gyvenimo atitrauktais samprotavimais. Be abejo ir toks teoretinio pobūdžio veikimas daug padėjo tobulėti mūsų politiniai minčiai.

1905 metų revoliucijai nepasisekus ir užėjus reakcijai visuomenė atšalsta nuo politinių klausimų ir linksta prie kultūrinio ir ekonominio darbo. Įvairūs visuomenės sluoksniai ima vertinti savaip 1905 metų įvykius. Klerikalai ir dvarponiai pastebėjo, kad per 1905 metus liaudis nuo jų atitolo; todėl pradėjo eiti į liav'dį steigdami švietimo, labdarybės, ūkio ir k. draugijas. Kairioji visuomenės dalis prieina prie išvados, kad 1905 metų revoliucija nepasisekė todėl, kad liaudis neapsišvietusi ir nesugeba organizuotai veikti. Todėl reikia steigti švietimo ir ekonomines draugijas ir skiepyti liaudžiai savo idėjas.

L. Demokratai, dalyvaujant kaikiuriems socialdemokratams inteligentams, įsteigia Suvalkijoje švietimo draugiją „Šviesą“, kurios įstatai vyriausybės patvirtinti 1906 m. spalio 26 d. „Šviesos“ draugijoje daugiausia darbavosi d-ras K. Grinius. 1907 metų pabaigoje „Šviesos“ draugija turėjo 13 skyrių, narių 453, apie 25000 knygų, o Mariampolės skyrius turi net savo chorą „Šviesos“ draugijoje darbavosi pirmiečiai, todėl „Šviesą“ kunigų buvo persekiojama.

Lietuvos Demokratų partijos nariai atakingai dalyvavo švietimo draugijoje „Vilniaus Aušra“. Toji draugija buvo sutverta šviesti Vilniaus ir Gardino gubernijų lietuviams; draugijos valdyboje buvo įvairių politinių pažiūrų žmonių.

K. Griniaus ir P. Vitkausko pastangomis įsteigta Mariampolės Ūkininkų Draugovė, kurios įstatai patvirtinti 1906 m. gruodžio 27 d. M. Ū. Draugovėje dalyvavo daugiausia „Lietuvos Ūkininko“ skaitytojai. M. Ū. Draugovė sparčiai plyto Suvalkų gubernijos lietuviškoje dalyje. M. Ū. Draugovė nuo 1907 m. liepos mėn. leidžia mėnesinį priedą prie „L. Ū-ko“ „Žemė“.

L. Demokratai per savo organą „L. Ū.“ skiepia žmonėms kooperacijos idėją. Kooperacija plito šiek tiek tik Kauno gubernijoje, bet tuose kooperatyvuose vadovavo daugumoje kunigai ir dvarponiai.

L. Demokratai stengiasi palaikyti vienintelį Lietuvoje dienraštį „Vilniaus Žinias“. Jonas Vileišis pasirašo „Vilniaus Žinių“ redaktorium nuo 141 Nr. (1907 m. rugsėjo 25 d.). Jonas Vileišis rašo „Viln. Žinių“ 141 Nr.:

„Už viską, kas bus talpinama, nuo pirmos iki paskutinės eilės, atsakau aš ir tiksliai aš. Darbą pradėjau dirbti nieku nevaržomas nepaties leidėjo, nė artimiausių savo draugų demokratų, prie kurių ir šiandien pasilieku“.

1907 m. spalio 6—7 (23—24. IX. s. st.) d. įvyko Kaune moterų suvažiavimas, kuriame dalyvavo iki 350 moterų. Suvažiavimo suruošime ir moterų sąjungos organizavime daug pasidarbavo L. Demokratai. Žinoma rašytoja ir L. Demokratų veikėja Gabrielė Petkevičaitė buvo suvažiavimo sumanytoja ir vadas. Kunigai dėjo pastangų paimti suvažiavime viršų, bet nepasisekė. Suvažiavimas nutarė įsteigti moterų sąjungą ir į sąjungos organizacinį komitetą išrinko daugumoje L. Demokratų partijos šalininkus.

Lietuvos Demokratų partijos nariai aktingai dalyvavo L. Mokslo Draugijoje ir kitose nepartinėse kultūros draugijose.

IV. Nuo III Dūmos rinkimų iki didžiojo karo (1907—1914 m.).

(„Smulkaus“ kultūros darbo gadynė).

III Dūmos rinkimams pasibaigus kraštas visai apsnūdo. „Lietuvos Ūkininkas“¹⁾ taip apibūdina 1908 metus:

„Senosios tvarkos šalininkai 1907 m. apveikė liuosybės užtarėjus. Nuo to laiko visoki persekiojimai, suvaržymai vėl kryste krinta ant mūsų. Žmonės, kurie pasirodė liuosybių dienosose senosios tvarkos priešininkais, išgautyti, sukišti į kalėjimus, ištremti iš Lietuvos. Jų vietą užėmė kitokios rūšies veikėjai. Kas anų sunkiai buvo iškovota, tai teko tiems, kurie kovos laiku iš tolo prisiziūrinėjo, katra pusė laimės. Dabar atėjo jųjų dienos. Lietuva patenka dviejų galybių globai — senosios tvarkos šalininkų (bivokratų) ir kunigų. Dauge-lyje dalykų tiedvi pajėgos eina išvien. Gyventojų dvasia nupuolusi, net ištirtiems visuomenės veikėjams rankos nusileidžia. Užpuolė gadynė baimės, kinkų drebėjimo ir visokios rūšies šnipų viešpatavi-mas. Daugelis „pirmėivių“ pereina į priešininkų eiles“.

Visuose Lietuvos kampuose apatija ir apsilaidimas. Laikraščių korespondencijos gerai atvaizduoja žmonių nuotaiką. Pravartu susi-pažinti su keleta korespondencijų.

„Lankeliškiai“²⁾ (Vilkaviškio pav.). Juo toliau liekasi „laisvės dienos“, juo žmonių dvasia puola žemyn. Šiandien jau nelabai kas tiki į geresnę ateitį, kiti gi, kad ir tiki, tai mano, kad tam reikia jeigu ne šimtų, tai bent kelių dešimčių metų. Visuomenės klausimais be-veik nieks nesirūpina, laikraščių ir knygelėlių skaitymu neužsiima, nes nemato naudos, į draugijsko gyvenimo galybę mažai kas tiki, per tai ir pirmiau susitvėrusios draugijos vos-vos gyvuoja...

¹⁾ „L. Ū.“, 1909 m., 1 Nr. 2 p.

²⁾ „Viln. Žinios“, 1908 m., 217 Nr.

Nupuolusi ūkininkų dvasia, nupuolusi mažažemių ir bežemių, nupuolusi ir dvarų darbininkų. Dvarų darbininkai jau šiandien netiki susilaukti išbrišti iš savo vargų — netiki dagi nė į vienybės galybę“...

„*Kamajai*¹⁾ (Zarasų pav.). Pradėjus reakcijai siausti, apšvietesnė jaunuomenė priversta buvo išsidanginti svetur; likusioji gi rankas nuleido ir ėmė „šviestis“ iš „baltosios“ buteliukų“.

„*Kalvarija*²⁾ (Suvalkų gub.) Patys valstiečiai pas mus nekimba prie mokslo, apšvietimo, laikraščių visai mažai teskaito. Tik jau didesnieji ūkininkai (tankiai dėl „unaro“) parsisiųsdina „Lietuvos Ūkininką“ dėl „Žemės“ ir taisosi gyventi po naujai madai“.

Siaučiant reakcijai ir esant tokiai blogai nuotakai politinėms partijoms nėra patogių sąlygų veikti. „Nupuolus žmonių ūpui, rašo V. Ž.“³⁾ susilpnėjo ir politiškas mūsų partijų veikimas. Socialdemokratų, demokratų, sąjungiečių (L. Valstiečių Sąjunga, V. K.) veikimo pastaruoju laiku beveik negirdėti. Užtai kontrevoliucijinė banga vis aukštin kyla“.

„Bet dar ⁴⁾ liūdniau, kad ne tik ką pas mus mažai kas gero yra, bet kad kas kitasyk buvo pradėta gero daryti, ir tai jau apleista arba apleidžiama. Tiesa, nebuvo pas mus stiprių politikos partijų, kurios įstengtų aprūpinti varguolių žmonių reikalus, bet kitasyk visgi šiekios tokios buvo. Buvo juk L. S. D. P., buvo L. V. S., kurios buvo pradėję leisti šaknis ir plačiose miniose“...

Lietuvos demokratų partijoj pasiliko daugiausia inteligentai, kurie dar energingiau veikia, pakeitę taktiką ir prisitaikinę prie aplinkybių. Kadangi nebuvo galima turėti tiesioginių santykių su valstiečių masėmis, todėl L. Valstiečių Sąjungos kaipo tokios apmirė.

Del aiškumo tenka priminti, kad Lietuvos socialdemokratai labai nukentėjo nuo reakcijos. 1908 m. rugpiučio mėnesį sustojo ėjusi „Žarija“, vienintelis socialdemokratų pakraipos laikraštis Lietuvoje. Socialdemokratų organizacijos rodė šiek tiek gyvumo tik pramonės centruose. Socialdemokratų konferencijoj, sušauktoje 1908 m. vasario mėnesį Vilniuje „dalyvavo“⁵⁾ 11 narių: 8 sprendžiamais balsais ir 3 patariamais. Pirmiesiems priklausė: Vilniaus, Kauno, Suvalkų ir Šiaulių organizacijų atstovai (4) ir 4 C. K. nariai. Del įvairių kliūčių neatvyko šių organizacijų atstovai: Bresto, Bielostoko, Gardino ir Panevėžio“.

1) „V. Ž.“, 1908 m., 225 Nr.

2) „V. Ž.“, 1908 m., 228 Nr.

3) „V. Ž.“, 1908 m., 3 Nr. (sausio 17 d.).

4) „L. Ū.“, 1910 m., 37 Nr. 345 p.

5) V. Kapsukas. Trumpa L. S. D. P-jos istorija, II d., 56 p.

1909 metų sausio mėnesį VIII S. D. P. suvažiavime „dalyvavo¹⁾ 17 delegatų sprendžiamu balsu: C. K. — 2, partijos raštų redakcijos — 1, Vilniaus organizacijos — 8, Vileikos — 1, Gardino apskrities — 1, Suvalkų apskrities — 1, Panevėžio ir Šiaulių apskrities — 2 ir Nr. 1 (Dūmos atstovas Kuzma). Neatvyko į suvažiavimą Bielostoko ir Kauno delegatai“.

Nuo 1909 m. S. D. P. ėmė dar labiau silpnėti. V. Kapsukas savo L. S. P. istorijoje taip apibūdina 1907—1912 metų laikotarpį:

„Jau²⁾ 1907 m. jie pradėjo šlietis prie vadinamųjų lietuvių pirmievių, leido kartu su jais laikraštį („Vilniaus Žinias“), dalyvavo pirmievių ir nepirmievių draugijose („Šviesoj“, „Aušroj“, „Lietuvių Mokslo Draugijoj“) ir apskritai kartu su jais dirbo kultūros darbą. Nuo darbininkų judėjimo jie vis labiau tolinosi, norint kai kurie jų dar tebebuvo C. K. nariais (Kairys, M. Biržiška). 1909 m., kuomet buvo areštuoti: Aleksa, V. Požela ir kiti, o Eidukevičius (Baranauskas) priverstas buvo išvažiuoti į užsienius, faktinai jokio partijos darbo nebeliko. Liko tiktai kai - kur palaidų darbininkų ir jaunimo kuopelių, kurios jokios linijos neturėjo ir jokio nustatyto darbo nevarė. Liko taip pat pavienių atsimetėlių inteligentų“...

„L. S. D.³⁾), kaip partijos, visai nebeliko. Tik prasidėjusis 1912 m. didesnis darbininkų judėjimas ją vėl atgaivino“...

Tokiais sunkiais laikais žmonės nebesiima didelių darbų — pasitenkina mažais darbais. Tokia nuotaika užsiliko beveik iki 1912 metų, kada IV Dūmos rinkimai ir Vakarų Europos valstybių kivirčiai giliai atsiliepė į Lietuvos inteligentiją. Apie mažų darbų laiką gerai atpasakoja Jonas Vileišis viename „V. Ž-ių“ straipsnyje, kuriame jis taip rašo:

„Dar⁴⁾ visai neseniai mūsų visuomenė buvo užsiėmus plačiais klausimais, galvojo apie Lietuvos autonomiją, apie lietuvių mokyklas, universitetą, apie savo rinktinę administraciją.

Praėjus revoliucijos karščiai ir įsivyravus reakcijai, visi šie platesnieji klausimai tarsi dingo ir pasiliko visai šalin nustumti. Pasiliko maži klausimėliai, atsirado maži darbų — darbeliai, kuriuos ruošias atlikti nekuri ten drąsuoliai, bet paprastieji žmoneliai, kurių tuomet, audrai išstikus, neretai nė matyti nesimatė.

Šiandien ne laikas plačiųjų reformų, šiandien visuomenė užsiėmus mažaisiais darbais. Taip manome apie mūsų gadynę. Mūsų visuomenė, kuri anuomet tarsi buvo jau pasiekus kalno viršūnes, vėl

1) Len pat 57 p.

2) Ten pat 64 p.

3) Ten pat 63 p.

4) Vilniaus Žinios, 1908 m., 195 Nr.

tapo numesta į pakalnę, iš kurios tai vieni, tai kiti vėl pradeda rėplioti aukštyn.

Paprastai sakant, prasidėjo kultūros darbai. Prie šių darbų ne tiek sveria plačiųjų minių pajėga — kaip tuomet mes lietuviai buvome galingais — kiek pajėga tų darbininkų, kurie rūpinos šia minia, jos apšvieta, susipratimu ir sutvirtėjimu“...

L. Demokratų partija buvo slapta organizacija, todėl jos vardo viešai negalima buvo minėti. Jeigu negalima buvo viešai minėti vardo, tai partijos programos tuo labiau nebuvo galima viešai skelbti. Noroms nenoroms L. D. P. legalėje spaudoje turėjo pasitenkinti miglotais posakiais arba nagrinėti tokius klausimus, kuriuos leidžia cenzūra. Tuo būdu L. D. P. galėjo savo programą platinti žodžiu tik siaurame žmonių ratelyje, o viešumon eiti su bendro pobūdžio kultūros ir ekonomijos klausimais, kuriuos kartais vienodai sprendavo ir klerikalai.

Taigi politinės sąlygos privertė L. D. partiją susiaurinti savo darbą ir pasitenkinti „mažais darbais“, eiti dirbti sunkaus kultūrinio ir ekonominio darbo“.

Spaudoje atsirado naujas žodis: *pirmievis*. 1914 metų „Jaunimo“ 6 Nr. redakcija atsako klausiman, kas tai yra pirmievis? taip: „Pirmievis — tarinys neaiškus, bet apskritai tai žmogus, kuris nori taisyti ir gerinti visuomenės tvarką, neliečiant jos pamatų visoj platumoj. Bet pas mus žmonių kalboj pirmieviais vadinama net ir socialistai“. Greta L. D. P-jos narių kultūrinį ir ekonominį darbą varė taip pat kaikurie L. S. D. P-jos nariai. Todėl pirmievio vardu buvo vadinami L. D. P-jos ir L. S. D. P-jos nariai ir jiems prijaučiantieji. Kadangi viešame kultūriniame ir ekonominiame darbe L. D. P-jos nariai turėjo vadovybę, todėl žodis *pirmievis* buvo taikomas dažniausia L. D. P-jos nariams; net patys socialdemokratai L. D. P-jos narius vadindavo pirmieviais, kad tuo galėtų nuo jų atsiskirti. Z. Angarietis savo viename rašinyje 1911 m. nupiešė, kaip kai kurie socialdemokratai pasidavė L. D. P-jos narių įtakai. Jis taip rašo¹⁾:

„Ir slinko mūsų socialdemokratai ir „socialistai“ (kalbu apie inteligentus) labiau prie tautinių demokratų arba, kaip kiti vadina, prie pirmievių idealų. Ir tai darėsi „pirmievių vienybės“ vardu. Tautiniai demokratai arba stačiai Lietuvos demokratai su „socialistų“ pagalba steigia pirmievių organą, kuris turėtų suvienyti demokratų ir socialdemokratų, kad toliau bendrai dirbus. „Vil. Žinios“, pradėdant nuo 1907 m. rudens, tarp ko kita stengiasi patraukti paskui save s—d. inteligentus ir užjaučiančius socialistus. Ir, reikia pasakyti, „V. Ž.“

¹⁾ V. Kapsukas. Trumpa L. S. D. P-jos istorija, II d., 53 p.

atsiekė savo tikslą: ne vienas „beveik sociald-demokratas“, ne vienas arti socialdemokratų stovįs ir net ne vienas s.-d. dabar liko uolus tautinio demokratizmo (persisunkusio nacionalizmu) palaikytoju“.

L. D. P-jos nariams reikėjo varyti švietimo darbą sunkiose sąlygose. Draugija „Šviesa“ per savo 22 mėnesių gyvavimo išplėtė darbą po visą Suvalkiją, turėjo 17 skyrių ir apie 600 narių. „Šviesos“ paskaitos, knygnai ir vakarėliai judino liaudį, nedavė visai užmigti. Kadangi politinis veikimas buvo negalimas, todėl „Šviesa“ jungė apie save visas pažangias pajėgas. „Šviesoje“ vadovavo L. D. P-jos nariai. „Šviesos“ draugija darė įtakos ir moksleiviams.

1908 metais Mariampolės gimnazijos mokinių kuopelės susirinkimas, kuriame dalyvavo apie 50 mokinių, išnešė tokį nusistatymą: „Nutarta „Žiburio“ nepalaikyti ir visur aiškinti jo nenaudingumą; kovoje su juo nevartoti tokių priemonių, kaip „konfiskavimas“ (išvogimas V. K.) žiburinių laikraščių bei knygelių, jų draskymas ir t. t. Kai po tikra šviesos platintoja pripažinti „Šviesos“ draugija, kuri neprisidengus jokiais „krikščionybėmis“ bei „tautybėmis“, platina gryną apšvietimą ir kelia žmonių kultūrą. Ją, kuo kas gali, nutarta palaikyti“.

Klerikalai labai nepakentė „Šviesos“ draugijos. Daugiausia tekdavo už „Šviesą“ daktarui K. Griniui ir jo žmonai. 1908 m. buvo paleistas paskvilis¹⁾ vardu: „Atviras laiškas į tėvus lietuvius“, rašytas neva tėvo. Mokinių bedievystė ir visas blogumas paeinaš iš „Šviesos“ draugijos. Paskvilis sako: d-ras K. Grinius „delei išplatavimo bedievystės ir suardymo pamatų bažnyčios katalikiškos“ sutvėręs „Šviesos“ draugiją, prie kurios prisirašę „išdykeliai, pijokai, cicilikai, piemenys“ ir apskritai „vadinamieji pirmeiviai ir ištvirkėliai“. „Šviesos“ knygyuose „pilna knygų biaužiausio turinio“.

Paskvilis pripasakojęs visokių neva „Šviesos“ nedorybių, ragina uždrausti vaikams,—kad jie jokių knygų iš „Šviesos“ knygyno ir K. Griniaus neimtų ir neskaitytų, kad į teatrus, susirinkimus, labiausia į vakarus, surengtus Griniuvienės neitų, kad „lietuviai katalikai“ paskelbtų boikotą daktarui Griniui, kad nė vienas ligonis jo nelankytų.

„Šviesos“ darbuotojai būtų galėję atsiginti savo jėgomis nuo klerikalų puolimo, bet juos užpuolė nauja pajėga — rusų žandarai. 1908 m. spalį pradžioje prasidėjo kratos įvairiuose „Šviesos“ skyriuose; ieškota ginklų ir prieš valstybinės literatūros. „Šviesos“ centro valdybos nariai d-ras K. Grinius, jo žmona, Šakių skyriaus pirmininkas d-ras J. Staugaitis ir kiti areštuoti ir pasodinti kalėjiman. Paga-

¹⁾ Paskvilio turinis išspausdintas „Viln. Žin.“, 1908 m., 169 Nr.

fiau spalį mėnesį 1908 m. tapo „Šviesos“ draugija su visais skyriais uždaryta.

1908 m. spalį mėnesį buvo uždaryta „Vilniaus Aušros“ draugija. Kaip buvo minėta, toje draugijoje dalyvavo kartu su klerikaliniu gaivalu ir L. D. P.-jos nariai.

L. Demokratų partijos nariai, išstumti iš vienu pozicijų, nenusimena ir stengiasi kitose pozicijose sutvirtėti. 1907 m. lapkričio 14 d. susitvėrė pasitikėjimo bendrovė „Jonas Vileišis ir Stanislas Matulaitis“. Toji bendrovė perėmė iš P. Vileišio „Vilniaus Žinias“ ir, Jonui Vileišiui redaguojant leido iki 1909 metų kovo 17 dienos. „Vilniaus Žinių“ iš viso išėjo 1175 numeriai. Sustojus „Vilniaus Žinioms“ eiti, pažangioji visuomenė, netekusi dienraščio, ėmė rūpintis nauju laikraščiu. 1909 m. birželio 19 d. išeina „Lietuvos Žinių“ pirmas numeris. Laikraštis leidžiamas bendrovės „J. Vileišis ir St. Matulaitis“ kol kas du kartu per savaitę, bet dedama vilties tapti dienraščiu.

Nuo 1909 m. spalį 14 d. (I. X. s. st.) perėjo į „Lietuvos Ūkininkui“, kitiems laikraščiams ir knygoms leisti bendrovės rankas. 1910 m. „L. Žių“ 3 Nr. nuo redakcijos tiek pasakyta dėl laikraščio pakraipos:

„Beliėka tik priminti, jog daugelis dabartinių „Lietuvos Žinių“ bendradarbių vardų — tai anų laikų užsienyje leidžiamų laikraščių rašytojai.

Tuomet jie visi dar jaunikaičiai skėlė atgijimo kibirkštis apmirusiose tautos tyrilaukiuose, dabar vis tai visuomenės darbe įmetė vyrų ir moterų, tvirtai prisilaikantis anų laikų garbintinos tradicijos ir išmėginti gyvenimo prityrimais. Neužmirškime, jog 20 su viršum metų turime nepertraukiamo darbo. Jei toksai laikas nepakirto mums sparnų, tai galime tikėtis, kad darbas mūs nežus“.

Kitoje vietoje „L. Žių“ redakcija rašo¹⁾: „Apie idėjinę pusę čia ne vieta kalbėti. Visgi rodosi, jog mūsų veikimo pamatai jau nusistovėję ir gana tvirti: žadame mes ir toliau Vinco Kudirkos, P. Višinskio idealų laikytis“.

Kada „Lietuvos Žinios“ perėjo į „Lietuvos Ūkininkui“ leisti bendrovės rankas, tada jos aiškiai pabrėžė savo giminybę su L. D. Partija ir nurodė kelius, kuriais mano eiti. „L. Žios“ nuo 1912 m. pradžios eina 3 kartus per savaitę, o nuo 1914 m. tapo dienraščiu. „Lietuvos Žinios“ ir „Lietuvos Ūkininkas“ reikalavo iš L. D. P.-jos narių daug lėšų ir energijos.

¹⁾ 1910 m. „L. Ž.“, 44 Nr. (18. VI).

Nuo 1911 m. lapkričio 14 d. (I. XI. s. st.) L. D. P-ja leidžia kooperacijai pašvęstą laikraštį „Bendrija“, M. Sleževičiaus redaguojamą. Nuo 1910 m. vasario mėnesio prie „L. Žinių“ pradėjo eiti mokslieviams skiriamas laikraštis „Aušrinė“, nuo 1911 m. priedas „Mokykla“, š „Lietuvos Ūkininko“ ir trečias „L. Žinių“ priedas nuo 1911 m.: „Farmaceutų Reikalai“. „Lietuvos Ūkininko“ priedai: nuo 1907 m. 10. VII. — „Žemė“, kuri nuo 1909 m. eina vieną kartą per dvi savaites; nuo 1909 m. — mėnesinis „Mokykla“ ir „Sveikata“; nuo 1910 m. mėnesinis „Jaunimo skyrius“, vėliau vadinasi „Jaunimas“, nuo 1911 — keturmėnesinis „Žibutė“, pašv. moterų reikalams. Nuo 1906 metų „L. Ūkas“ duoda nemokamą priedą „Vilniaus Kalendorių“. Be periodinių leidinių L. D. P-ja leido atskiras knygutes. Nuo 1913 m. L. D. P-ja leido užsienyje nelegalų laikraštį „Varpas“, kurio išėjo tik 3 numeriai.

L. D. P-jos nariams buvo sunkios sąlygos dirbti Lietuvoje. Rusų vyriausybė dėjo didžiausių pastangų, kad lietuviai inteligentai negalėtų gyventi Lietuvoje ir bendrauti su liaudimi. Pradžios mokyklų mokytojai stovėjo arčiau prie liaudies, bet jų gyvenimas buvo labai sekamas ir neištikimi blaškomi iš vietos į vietą, arba visai iškelti iš Lietuvos. Taigi, rusų vyriausybė planingai izoliavo inteligentus nuo valstiečių. Pažangių viešų draugijų, uždarius „Šviesą“, nebeliko.

Ne tik rusų vyriausybė stengėsi atskirti liaudį nuo pažangios visuomenės įtakos, bet labiausia tą darbą varė klerikalai. Ką negalėjo padaryti rusų žandarai, tą papildė kunigas.

Kunigai plėsti savo įtaką liaudyje didžiausiu priešu laikė pirmieiviškus laikraščius, todėl per pamokslus, išpažintį, kalėdojimus ir susirinkimus buvo persekiojami „L. Ū.“ ir „L. Ž.“

Klerikalai deda pastangų įsiskverbti į nepartines organizacijas ir ten, išstūmus savo politinius priešus, viešpatauti. Nuo 1908 metų pradėjo veikti Mariampolėj ir kitose vietose sindikatas „Žagrė“, kur dalyvavo ir pirmieviai. Kunigai pamažėl graužte graužė iš „Žagrės“ veiklesnius narius, kurie jiems buvo politiniu atžvilgiu pavojingi. 1912 m. 16. II. „Žagrės“ susirinkimas pašalino iš komisijos steigti ūkio mokyklą A. Bulotą. Kunigai veržėsi net į Mariampolės Ūkininkų Draugovę, kurią per pamokslus keikdavo. Tas veržimasis buvo daromas tikslu paimti savo įtakon M. Ū. Draugovę. Nepajėgdami paimti M. Ū. Draugovės, klerikalai steigia savo ūkio ratelius.

Jeigu L. D. P-jos nariams buvo rusų vyriausybės suvaržytas viešas veikimas, tai klerikalai galėjo nevaržomai veikti.

Suvalkų gubernijoje klerikalų veikimo centru tapo „Žiburio“ švietimo draugija, kurios įstatai patvirtinti 1906 m. V. 15. 1908 m. sausio 7 dienos visuotinas „Žiburio“ susirinkimas pakeičia įstatus,

1) kad draugijos nariu gali būti kiekvienas krikščionis, o ne vien lietuvis katalikas, kaip buvo pirma; 2) kad kiekvieno skyriaus valdybon turi būti bent vienas kunigas be rinkimo ir kad tas kunigas vienas sprendžia tikėjimo ir doros klausimuose. Pakeitus įstatus, į „Žiburį“ atsivėrė durys dvarininkams. Grovas T. Patockis lenkų laikraštyje „Slovo“ taip įvertina „Žiburio“ įstatų pakeitimą¹⁾:

„Pirmas nutarimas leidžia ir lenkui prigulėti prie „Žiburio“ (taigi ir name užtvirtino jo nariu), antras šiek - tiek užtikrina kaslink knygų parinkimo skyrių knygynuose ir skaityklose, kuriuosna be geros priežiūros galėtų pakliūti daugybė socijališkųjų knygelių ir lengvai tvirkinti žmones“.

Tame „Žiburio“ visuotiname susirinkime buvo nagrinėjamas klausimas, kaip organizuoti darbininkus; tam tikslui išrinkta komisija. 1908 m. buvo išdirbti darbininkų draugijos įstatai.

1909 m. „Žiburys“ turėjo 54 skyrius, užsimumokėjusių 3080 narių ir 400 neužsimumokėjusių, „Žiburio“ knygynuose buvo 20,693 tomai, užlaikė 16 šventadienio skaityklų, 9 pradžios mokyklas su 464 mokiniais, 5 vakarinius kursus, 3 pavargėlių prieglaudas, 7 chorus ir Mariampolės mergaičių progimnaziją. 1910 m. vasario (15 ir 16 d.) visuotinas „Žiburio“ susirinkimas nutarė steigti ūkio ratelius.

Kauno gubernijoje veikė klerikalinė „Saulės“ draugija. 1909 m. „Saulės“ draugija turėjo 72 skyrių, 45 pradžios mokyklas ir 32 knygynų. „Saulės“ mokyklose mokėsi 2654 mokiniai. Kauno gub. veikė dar klerikalinės draugijos: „Šv. Juozapo Lietuvių darbininkų Draugija“, „Šv. Zitos Lietuvių Tarnaičių Draugija“, „Šv. Kazimero draugija“, „Lietuvių katalikų moterų draugija“, „Motinė“ — draugija moksleiviams šelpti, „viešas lietuvių katalikų knygynas“ ir kitos.

„Blaivybės“ draugija apėmė visą Lietuvą, net „Žiburys“ blaivybės reikalais neužsiėmė ir užleido „Blaivybės“ draugijai. 1909 m. „Blaivybės“ turėjo 100 skyrių, bet apyskaitą atsiuntė tik 42 skyriai, kuriuose buvo 8909 nariai (6,942 moterys, 2,867 vyrai).

Vilniaus gubernijoje mūsų klerikalų dalykai blogiau stovėjo, mat ten buvo didelis konkurentas — lenkų klerikalai. Mūsų klerikalai kovoje prieš lenkų klerikalus sutikdavo kartais išvien dirbti su pirmieisiais, kaip atsitiko „Vilniaus Aušros“ draugijoje. Vėlesniu laiku mūsų klerikalai rado pagrindą bendram veikimui su lenkų klerikalais Vilniaus gubernijoje. 1911 m. „Vilties“ 48 Nr. rašo: „Balandžio 28 d. (11. V.) pas natarą Serdiukovą įregistruota įsitikėjimo Draugija lietuvių kalba laikraščiams ir knygoms leisti. Pildnieji nariai: Merkinės dekanas kun. V. Mironas — 100 r., Pivašiūnų kl. kun. A. Petruelis — 100 r. ir

¹⁾ „Vilniaus Žinios“, 1908 m., 10 Nr.

Gedraičių dekanas kun. J. Navickis — 200 r. Bet tų pinigų pamatinis kapitalas įdėjo J. M. Vilniaus vyskupijos valdytojas kun. K. Michalkevičius — 1000 r. ir Seinų Bendrovė „Laukaitis, Dvaranauskas, Narjauškas ir K-o“ — 1500 r.“ Kun. K. Michalkevičius didžiausias per bažnyčias lenkintojas dirba kartu su Suvalkijos klerikalais.

Kauno ir Vilniaus gubern. dvarininkai seniai turėjo savo ūkio draugijas. Po 1905 m. revoliucijos dvarininkai suskato „eiti“ į liaudį ir ten veikti savo naudai. 1906 m. Vilniaus sindikato susirinkime dvarininkas L. Cibulskis ragina dvarponius veikti valstiečių tarpe, sakydamas: „Jeigu!) mes neįkursime artojiškųjų kuopelių, tai jas įkurs kas kitas, dagi patys sodiečiai ir mus atstums nuo įtekingos rolės, taip kaip atstūmė mus kai-kuriose vietose nuo rinkimų... Mes turime tapti tarpininkais tarp sodiečių ir valdžios... Mes privalome kurti sankrovas, daryti atskaitas, steigti knygynus ir t. t.“

Dvarininkai ėmė darbuotis ir turėjo kai kurį pasisekimą. 1911 m., „L. Ū-ko“ 21 Nr. straipsnyje: Ko dar reikėtų? rašoma: „Kauno gi ir Vilniaus ūkio rateliai — tai visai kas kita. Šie rateliai dvarininkų tveriami, jų palaikomi. Valstiečiai ten tik tiek kenčiami, kiek tai reikalinga jų (dvarininkų) reikalams, ir anksčiau ar vėliau ateis laikas, kuomet tuose ūkio rateliuose valstiečiai su dvarininkais nesugyvens“.

„Atrodė, kad liaudis rūšų žandarų, kunigų ir dvarininkų globojimu visai užmigs ir duosis už nosies vedžioti, bet ne visai taip atsitiko. Iš miego pradėjo atbusti jaunimas pirma visų kitų. Pradėjo tvertis slapti jaunimo rateliai. 1909 m. liepos mėnesį buvo sušauktas Suvalkijoje kelių ratelių pasitarimas. Jame²⁾ dalyvavo suvirš 20 žmonių. Iš inteligentijos buvo kviesta tan susirinkiman 12 žmonių: 3 aukštesniųjų mokyklų stud., 5 mokytojai, 3 viduriniųjų mokyklų (augšt. kl.) mokiniai ir 1 šiaip vidutinių mokyklų kursą išėjęs žmogus. Iš jų atvyko tik 5: 1 stud., 1 mokytojas ir 3 mokiniai...“

Iš pranešimų paaiškėjo, kad dabar kaime veikia tik kunigai, žandarai ir šnipai. Išdavimai į valdžios rankas pasidaugina kaip niekad.

... Kaikurie kunigai ant „nepaklusniųjų užsiundo „jonvaikius“, kad „pamokyti“ (sumušti). Apie keikimą iš sakyklų, politikavimą per išpažintį tai nėra ką ir kalbėti. Be to, kunigai platina ir apšvietimą: prikalbinėja ir dargi dykai dalina „Šaltinį“ ir juodašimtiškas knygeles, taiso draugijas („Žiburio“, Gyv. Rožanč. etc.).

Iš inteligentų — pirmievių pusės dabar kaime beveik jokio veikimo nėra. Politiškųjų partijų ryšiai su kaimu sutrūkę, ir užsilikę

1) „Vilniaus Žinios“, 1907 m., 90 Nr.

2) „L. Ū.“, 1909 m., 30 Nr.

kai kur politiškųjų partijų kuopų nariai, dabar beveik jokio gyvybės ženkle neišduoda“...

„Pasirodžius¹⁾ tokioms sunkioms kaimo jaunimo gyvenimo sąlygoms, buvo galvota, *kas daryti*, ir nuspręsta: norint, kad būtų galima atsispirti prieš visus visų užpuolimus, reikia *organizuotis ir šviestis*. Be to, reikia savo spėkos didinti, reikia ir patiems ir kitiems kitokio dvasiško maisto, negu gaunama dabar. Todėl reikia ne tik šviestis, bet *ir šviesti* kiti...

... Buvo patarta netverti kokio naujo bepartinio susivienijimo, bet prisidėti prie kokios - nors partijos ir ten veikti. Bet šis pasiūlymas sutiko gana stiprų pasipriešinimą. Buvo nurodyta, kad žmonių dabar taip maža ir tie patys bent trejopų pažiūrų ir jų išsiskirstymas neduos nei vienai partijai tiek spėkų, kad galėtų ką nors pasėkmingai nuveikti. Beto, partijos apsisatę save programomis, taktikomis, disciplinomis, ir į viską žiūri tik per savo akinius, dėl to ir jų šviesa bus tik vienpusiška. Mums-gi reikia pažinti gyvenimas ir pasaulis iš visų pusių. Kiti sakė, kad nors minėtos partijos gal ir ne taip per akinius į viską žiūri, bet dabar reikia visiems vienytis. Partijoje gali dalyvauti tik pusėtinai išsilavinę žmonės, mes gi tokių labai maža tuturime, mums reikia dar tik rengti žmonės, kurie su laiku galėtų dirbti ir partijose. Antra — dabartinė biurokratų ir klerikalų politika žmonėms netinka, reikalinga kitokia. Todėl visiems laisvę mylintiems ir jos trokštantiesiems reikia vienytis ir kur galima išvien eiti. — Tada vienbalsiai buvo priimta, kad šis jaunimo susivienijimas neturi būti partuviškas“...

„Apsvarsčius²⁾ visas spėkas ir aplinkybes buvo pripažinta, kad pas mus gali tarpti tokia organizacija, kuri duoda kuoplačiausias teises (autonomiją) kaip kuopoms arba rateliams, taip ir atskiriems asmenims (žmonėms). Toj dvasioj ir buvo čia — jau priimta ir galitinai apdirbta vienas įstatų projektas, kurį čia ir paduodu.

Šis jaunimo susidraugavimas vadinsis „*Jaunimas*“.

- 1) Jaunimo uždavinys — šviestis ir šviesti.
- 2) Įrankiai: tašymas knygynų, rengimas skaitymų, lekcijų, taip-pat įvairių pasilinksminimo vakarėlių, platinimas tarp žmonių laikraščių, knygų etc.
- 3) „Jaunimo“ nariu gali būti kiekvienas žmogus.
- 4) „Jaunimo“ narys moka metinio mokesnio ne mažiau, kaip 50 kap. vyrai ir 25 kap. moterys.
- 5) Vesti „Jaunimo“ reikalams renkama valdyba iš trijų žmonių slaptu balsavimu.

¹⁾ „L. Ū.“, 1909 m., 31 Nr.

²⁾ „L. Ū.“, 1909 m., 32 Nr.

6) „Jaunimas“ turi savo skyrius arba ratelius, kurie visame valdosi savarankiškai, tik 5% (nuošimčius) nuo visų įeigų skiria bendriesiems „Jaunimo“ reikalams.

7) Vyriausioji „Jaunimo“ valdžia — visuotinas narių arba ratelių atstovų susirinkimas.

Pusarga. Ratelių susirinkimai būna ne rečiau, kaip 1 kartą į metus“.

Susirinkime buvo iškilęs klausimas apie bendradarbiavimą su „Žiburiu“. Už bendradarbiavimą balsavo tik 5, kiti prieš.

„Lietuvos Ūkininkas“ juo toliau, juo daugiau pašvenčia vietos jaunimo reikalams. Jaunimo tarpe pribrendo eilė klausimų, ir jaunimas ieškojo progos pasidalinti mintimis per spaudą. Pagaliau, „L. Ū-ko“ redakcija nuo 1910 metų rugpiūčio 31 dienos (nuo 33 Nr.) įvedė mėnesinį priedą, vardu „Jaunimo skyrius“, kurio 1910 m. išeina penki numeriai; nuo 1911 metų „Jaunimo skyrius“ tapo pavadintas trumpai „Jaunimas“. Iš pradžių jaunimas ėmė krutėti Suvalkų gub., bet vėliau jaunimo atbudimas pasirodė visoje Lietuvoje.

Iš pačių pradžių jaunimo judėjimas ėjo pažangios demokratijos keliais. Vėliau klerikalai sumanė patraukti jaunuomenę savo tarpan ir ją auklėti savo pakraipoj. Nuo 1909 m. gruodžio mėnesio „Šaltinis“ pradeda leisti jaunimui pašvęstą priedą „Vainikėlį“, vėliau Kaune pradėjo eiti atskirai laikraštis „Pavasaris“. Tuo būdu beveik iš pačių pradžių jaunimo judėjimas buvo suskaldytas į dvi dalis.

Jaunimas, prijaučiąs „Jaunimo“ organizacijai, turėdamas greta klerikalinio jaunimo veikimą, aiškiau galėjo nusistovėti pasaulėžiūros ir politikos klausimais. „Jaunimo“ organizacija buvo „pirmeiviška“ nepartinė. Ten dalyvavo L. D. P-jos, L. S. D. P. ir laisvųjų socialistų šalininkai. Kadangi jaunimas gaudavo kultūrinį maistą iš „L. Ū-ko“ ir „L. Ž-ių“, tai jaunimas daugumoje ėjo L. Demokratų partijos kryptimi. V. Kapsukas savo L. S. D. P-jos istorijoje sako¹⁾: „Greitai ir tas judėjimas apmirė. Liko tik kur-nekur palaidi jaunimo rateliai, nesurišti su jokia partija. Vieni jų — *ūkininkaičių*²⁾ rateliai — *krypo labiau į demokratų pusę („L. Ūkininko“)*, kiti — į bespalvių socialistų“. Tas V. Kapsuko tvirtinimas liečia 1909 m. pabaigą ir 1910 metų pradžią.

Jaunimui teko dirbti sunkiose sąlygose. Iš vienos pusės rusų žandarų persekiojimas, iš antros pusės klerikalų puolimas ir nesusi-pratusių tėvų varžymas. Jaunimas, kaip ir suaugę, imasi tų pačių „mažų darbų“: taiso knygynus, vakarėlius, platina laikraščius ir t. t. Aišku, jaunimas veikia slapta, neturėdamas legalių organizacijų.

1) V. Kapsukas. Trumpa L. S. D. P. istorija, II d., 50 p.

2) Mano pabraukta. V. K.

Tik ką subruzdęs jaunimas iki 1914 m. karo pradžios pasitenkino obalsiu: „organizuotis, šviestis ir šviesti“. P. B. *Vientautis* rašo¹⁾: „Už vis svarbiau mūsų gyvenime *šviestis ir šviesti*. Tačiau besimokinantis, o ypač baigęs mokslus jaunimas dažnai tai užmiršta ir pūsta, kaip nudžiūvęs medis“.

*Jonas Žilinskas*²⁾ karštai ragina jaunimą susiprasti, apsišviesti, organizuotis (vienytis). „Vienybė, tai galybė. Bet daug mūsų brolių nežino šviesos spindulių. Tegul ir jie prasiblaivo, tegul pažįsta, kur melas, o kur teisybė“.

Bevertant „Jaunimo“ lapus įgauni įspūdžio, kad jaunimas labai tikėjo į švietimo galybę. Įsitikinimas, kad apsišvietęs žmogus tampa laimingas ir išsvengia daug pikto ir negražaus, priduodavo jaunimui daug energijos. Toks mūsų jaunimo per didelis mokslo reikšmės įvertinimas buvo panašus, kaip Vakarų Europos XVIII amžiaus „apšvietimo“ gadynėje.

Jaunimo sieloje buvo ramu, jie drąsiai žiūrėjo ateitin, nes tikėjo, kad ateitis bus jų. Pavyzdžiui, Ainis rašo „Jaunimo“ laikraštyje³⁾:

„Nereikia nepasisekimais nuliūsti, nusiminti, nereikia šaukti: Viešpatie, gelbėk, nes žūstame, reikia tikėti į geresnę ateitį; giedok linksmai, kaip paukštytė ir pranašauk geresnį likimą. Tegul visi stipriai tyki į ateitį ir džiaugiasi, o jeigu kam širdį suskaudžia, to balsas neveidmainiaudamas liūdnei išsilies iš stygų, bet pasitikėjimas į geresnę ateitį vis tiek turės likti“.

Jei kartais užduodavo jaunimas sau klausimą apie gyvenimo tikslą, tai pasitenkindavo atsakymu bendrais bruožais. Jaunuolis *Vaideliotas* rašo⁴⁾: „Rasi ne vienas masto, kam aš gyvenu? koks mano gyvenimo tikslas. Toki ir tam panašūs klausimai, be abejo, ne vienam galvoj kyla. Į šiuos klausimus kiek galėdamas pasistengsiu atsakyti. Žmogaus gyvenimo tikslas toksai: tobulintis, žengti į aukštesnį ir tobulesnį stovį, stengtis kaskart pastoti doresniu, prakilnesniu, žodžiu sakant, eiti aukštyn, prie to, kas prakilnu, dora. Stengtis, kad visas mūsų gyvenimas būtų siekimas prie labo — prie laimės, bet ne vien asmenišką, bet ir visuomenišką, nes kokia bus tavo laimė, jei artimą matysi varguose? Reikia rūpintis, kad ne tik tau, bet ir kitiems būtų gerai“...

1914 metais jaunimas ima rūpintis gilesniais pasaulėžiūros klausimais. Jaunimas reikalauja, kad redakcija padidintų „Jaunimą“, kad duotų rimtesnės medžiagos, taip pat jaunimas klausinėja, kas yra so-

1) „Jaunimas“, 1913 m., 22 p.

2) Ten pat.

3) Ten pat, 26 p.

4) „Jaunimas“, 1912 m., 34 p.

cializmas, ar galima gauti lietuvių kalba Marksą, kaip išsirašyti vokiečių kalba laikraščius, kur gauti knygų įvairiais klausimais ir t. t. 1913 metų „Varpo“ 2 Nr. yra aprašytas toks atsitikimas:

„Yra gana didelis susispietęs jaunimo ratelis. Gyvuoja jis jau gana seniai, bene nuo pat pradžios, kaip prasidėjo organizuotis jaunimo rateliai. Iš pradžios tas ratelis buvo gana vienodas, visi draugai dirbo išvieno ir visi, rodos, buvo tuo savo darbavimosi patenkinti. Tačiau pastaraisiais laikais tame ratelyj pradėjo girgždėti nesutikimo grūdėliai. Tie nesutikimai tai dėliai ratelio veikimo programos.

Dalykas tame, kad ratelyj matomos dvi srovės: ramesnė, grynai kultūriškos pakraipos, kuri kultūrą, vidujinį tobulinimos stato pirmon vieton, apie politišką darbavimos beveik visai užmiršta, ir labiau revoliucijoniška, kuri nuolat šaukia neužmiršti ir politiško bei ekonomiško susipratimo ir politiką dažnai dargi pirmon vieton stato. Toms tai srovėms, matyti, ir sunku tarp savęs sugyventi arba bent nepatogu, kartais nejauku. Todėl ten pastaraisiais laikais iškilo sumanymas vieniems nuo kitų atsiskirti.

„Kultūrininkų“ ten dauguma, „politikininkų“ gi mažuma ir jie kultūrininkams yra opozicijoj. Kultūrininkai ir ratelio laikraštį redaguoja.

„Varpo“ redakcija nuo savęs priduria: „Tai, kas čia aprašyta, nusitiko viename ratelyj, bet, rateliams besiplėtojant, o ypač gyvenimui smarkiau suplakus, tas pats gali atsitikti ir tur būt *tures* atsitikti kituose rateliuose. Todėl į čia aprašytus faktus reikia žiūrėti ne kaip į kokį pavienį atsitikimą, nieko bendro su visu jaunimo judėjimu neturintį, bet kaip į atsitikimą, kuris maždaug nurodo, kokiais keliais mūsų jaunimas gali nueiti, kas ateityj jaunimo ratelius gali laukti“.

1913 m. vasarą Šiauliuose vienu laiku buvo kviečiami jaunimo ratelių atstovai L. Demokratų partijos ir L. S. D. P-jos. Jaunimo konferencija prasidėjo socialdemokratams vadovaujant. Kadangi L. D. P-jos sukviestas jaunimas panoro paklausti L. S. D. P-jos vedamos konferencijos ir kadangi toji konferencija ilgai užsitraukė, tai simpatizuojančios L. D. P-jai jaunimo konferencijos neįvyko. Apie socialdemokratų taktiką toje konferencijoje „Varpe“ taip rašoma¹⁾:

„Tarp kitko buvo stengtasi nužeminti „Varpą“ ir kitą jaunuomenės laikraštį („Jaunimą“. V. K.) ir jau buvo jaunuoliams įsprausta į lūpas išsitarimas: „Varpu“ ir t. t. konferencija nepatenkinta, kadangi yra tai liberalų laikraščiai ir t. t. Bet šita rezoliucija paskui pati kaip tai prapuolė, jau nebuvo keliamą, pati griuvo. Be to, dar buvo no-

¹⁾ „Varpas“, 1913 m., 2 Nr., 70 p.

rėta tą *apylinkės* susirinkimą apkrikštyti *visos* Lietuvos jaunuomenės konferencija. Tačiau tas, energiškai vienam jaunuomenės veikėjui pasipriešinus, buvo atmesta“.

Tą pačią konferenciją V. Kapsukas taip aprašo¹⁾:

„Jaunimo“ konferencijoje dalyvavo 18 delegatų, kurie atstovavo savo 127 organizuotiems jaunuoliams. Ji buvo sušaukta s. d. iniciatyva ir s. d. ją vedė, norint dalyvavo joje ir liaudininkų. Pastarieji neturėjo įtakos konferencijai, bet ir pirmieji neįstengė atsistoti revoliucinės s. d. pamatais. Jie nieko neįstengė padaryti, kad galutinai atskyrus proletarų jaunimą nuo smulkiosios buržuazijos jaunimo, kad pastačius proletarų jaunimą klasių kovos pamatais ir galutinai išplėšus jį iš įtakos „Lietuvos Ūkininko“ priedo „Jaunimo“.....

Taigi, jau 1913 m. kai kur jaunimo rateliuose pasireiškė srovės ir partijos. Iš viršaus stengėsi jaunimo veikimą įstatyti į savo partijos programos rėmus. „Varpo“ redakcija pripažįsta, kad jaunimo rateliai vėliau skils dėl pažiūrų, bet dar iki karo pradžios toks skillimas nepribrendo. Arčiau visuomenės gyvenimo stovį jaučia, kad jaunimas kryžkelėje, ieško platesnių horizontų. 1914 metų „Varpo“ 3 Nr. rašoma: „Daug man žinomų jaunimo ratelių neturi tikro išdirbto savo veikimo tikslo. Senasis visiems žinomas „šviestis ir šviesti“ perdaug bendras, visaip jis galima aiškinti, visaip suprasti. Ir visaip jis mūsų draugų suprantamas. Gi be tikro ir aiškaus tikslo negali gerai pasėkmingai gyvuoti bet kokia draugija. Eis draugai susitvėrę draugijėlėn vieni kitam ranką padavę, eis..., bet patįs nežinos, kur einama. Sunkus ir niekad negali būti spartus toks ėjimas“...

Deja, užėjo karas, atsirado nauji vargai, ir jaunimas pasiliko prie seno tikslo: „šviestis ir šviesti“.

J. Šuškis.

Victor Hugo politinėj satyroj.

Kartais žmonių pasakose tenka rasti gana kurioziškų dalykų. Ten pasakojama, kaip piktadariai pasižymi gerais darbais, kaip jie kartais padarą labdarybės nuodėmę ir kit. Bet tokių pasakliškų minčių rastume ir realiame gyvenime.

Štai visiems yra žinomas puikus „labdaringo“ nusikaltėlio pavyzdys, praeito amžiaus Prancūzijos karalius Liudvikas Napoleonas (Napoleonas III). Jis, siekdamas savo tikslų, sudarė satyrai

¹⁾ V. Kapsukas. Trumpa L. S. D. P. istorija, II d., 77 p.

klestėti puikiausias sąlygas, o tuo, žinoma, grožinėj literatūroj nusipelnė „amžinąją garbę“.

Literatūros mecenatu jis tapo tuojau po pirmojo stambesnio politikos žygio, taip vadinamo 1851 m. gruodžio mėn. perversmo, kai jis, išbuvęs keturius metus prezidentu, panoro užsidėti pateptojo karūną.

Po šito perversmo respublikos šalininkai turėjo arba jam nusilenkti arba, nenorėdami „del savo kapryzų“ sugyventi su nauja padėtimi, kraustyti, kaip galima greičiau, iš Prancūzijos.

Daugelis išsikraustė. Jų tarpe ir žymus rašytojas, parlamento atstovas V. Hugo, kurs vėliau ne viena eilėraščių — satyrų rinkinį, bei prozos veikaliuką paaukojo Liudvikui.

Jis pabėgo slaptai į Belgiją. Kai kurį laiką pagyveno Briusely, paskui nukeliavo į Londoną ir galutinai apsigyveno Prancūzijos pakrantėj gulinčiose anglų salose Jersey ir Guernsey. Čia, žiūrėdamas nuo uolotų salų krantų į savo tėvynės pusę, praleido 18 ištrėmimo metų.

Šiuo periodu jis yra labai produktingas kūryboj ir parašo geriausius savo kūrinius. Ypač jis šiuo metu iškyla kaip satyrikas.

Tuojau po perversmo ir ištrėmimo jis išleidžia lyg ir moksliską viso to įvykio istoriją „Napoleon de Petit“, kurioj smarkiausiai puola naująjį Prancūzijos karalių, jo šalininkus. Kitais metais jau duoda aštrios satyros rinkinį „Les châtements“, o po keleto metų vėl gausų melancholijos ir ironijos rinkinį „Les contemplations“. Ir vėlesniuose rinkiniuose „Les années funestes“, „L'année terrible“, „Toute la lyre“ autorius duoda taip pat gausiai satyros, kuri ir šiuose rinkiniuose pasilieka aštri.

Jo satyrose vyrauja ne pajuoka, o daugiau ironija, pyktis ir kerštas. Jis per daug skaudžiai buvo laiku paliestas, per daug buvo jausmingas, ar bent dėjosi tokiu, norėdamas būti ramus ir linksmai „juokdamasis sakyti tiesą“. Vis nauji tėvynėj įvykiai, vis nauji valdovo su ja daromi eksperimentai pasiekdavo ir palikdavo jo siejoj gilių pėdsakų. Pirmiau buvęs romantizmo vadas, fantastas, paslaptinių užkampių ir gamtos vaizduotojas, staigiai darosi vis artimesnis naturalizmui, ar net visai suprezentėjęs imasi rašyti karaliaus bei jo svitos darbų bei elgesių kroniką. Dabar jis seka kiekvieną jų pasijudimą ir jį įvertina, kiek jie yra naudingi ar žalingi prislėgtajai tėvynės liaudžiai. Jis atidengia blizgučius ir parodo visą tiesą, parodo įvairiai kvailinamiems žmonėms visa, ką imperatorius stengiasi paslėpti, parodo gražioj formoj, pridėdamas tam tikrus komentarus, sudarydamas tam tikrą nuotaiką.

Realaus visuomeniško gyvenimo įvykius sugeba taip gražiai apvilkti menišku rūbu, kad kritikai¹⁾ ir šiandien pažymi V. Hugo sukūrus tokią satyrą, kokios nesugebėję kurti prieš jį nei Perses nei Archilochas, nei Juvenalis. Ir jo paties lirika, anot F. Brunetière²⁾ nė vienam rinkiny nepakilo tiek aukštai, kiek rinkiny „Les châtements“. Imkime ir

„O senos vėliavos, išeikite iš kapų, iš bedugnių, išeikite minia sparnuota iškilmingais skarmalais, nublukę vėliavos! Kaip tamsus spiečius, išskylęs ant horizonto skubėkite, eikite, skriskite ant tos visos gėdos, atbėkite uždamos“.

Stiprus ir gražus šauksmas!

Arba vėl kaip iškalbingai apibūdina save:

„A! realybė, tai yra aukštybių užmokestis. Aš esu skolintojas ramus iš bedugnės. Mano atdara akis numato didelių nubudimų. Ne, aš neabejoju apie saulės kiaurymes“ ...

Mintimi blaškosi, pasiekia priešingus poliūs.

Kaip gražiai jis sujungia lirizmą su ironija ir epišku pasakojimu. Imkim gerai žinomą „Expiation“:

„Snigo. Nugalėta užgrobimu. Pirmą kartą sparnai nulenkė galvą. Apsiniaukę dienos. Imperatorius grįžo lėtai, palikęs užpakaly degti rūkstančią Maskvą. Snigo“.

Ir vėl, davęs keletą posakių apie įvykusią nelaimę, autorius kartoja „snigo“:

„... Il negeait“ ...

Kur reikia išreikšti neapykantą, jis moka kalbėti stipriai. Štai kaip nusako karaliaus svitos pasaulėžiūrą:

„Poetai — pavojingi bepročiai. Progresas meluoja, dangus — tuščias, menas — menkniekis, pasaulis miręs. Tauta? asilas, kurs spardosi. Jėgą yra teisė. Nusilenkim. Garbė kardui! Šalin Vašingtonas! Tegyvuoja Atilas!“.

Arba štai kaip ekspresingai gyvai vaizduoja dvariškių gyvenimą:

„Ponai gerkite, valgykite, nes gyvenimas greitas. Ta tauta nugalėta, ta tauta nesupratinga, ta visa tauta priklauso jums“³⁾.

Karaliui visada nepašykštėja smarkesnių žodžių. Jo leksikone karaliaus adresu labai dažnai figuruoja: forçal, assassin, bandit,

¹⁾ L. Mabilleau. Victor Hugo. 1925 m. Hachette p. 83.

²⁾ F. Brunetière. L'évolution de la poésie cirique eu France au XIX-e siècle. Hachette 1922 m. p. 82.

³⁾ ... Maitres, buvez, mangez, car la vie est rapide.

Pouni ce peuple conquis, tont ce peuple stupide
Pout ce peuple est a vous.. (Joyeuse vie)

maraud ir kit. Iš tų žodžių jis sudaro puikų liaudiško stiliaus eilėrašį:

„Ir kai aš sakau nachalas, aidas atsako: jo didenybė! Kas? Šis karališkas brudega, šis karūnavotas žioplys“.

Smarkiai puola ir karaliaus svitą, jų atskirus atstovus. Dvasiškiams, kurie 1852 m. per Naujus Metus giedojo džiaugsmingai „Te Deum“, jis parašė to vardo satyrą. Joj šaukia:

Pulkite prieš plėšiką lig žemės ir laižykite kojas, kad nušluostytumėte kraują!

Ir toliau pasakoja del ko jie yra rojalistai. Jie tokiais stengiasi būti del to, kad galėtų tapti kardinolais, senatoriais; turėtų rūmus, sodus; pasidabinę mitrą gertų gražioj kompanijoj vyną. Ir sušunka jis, kaip paprastai: „O Dieve atkreipk savo nuleistą galvą!“

Bet jo satyroj didelę vietą užima ir šaukimas tautos, jos žadinimas. Jis kelia skriaudžiamosios liaudies pasiryžimą, drauge su ja dejuoja, skausmingai skaičiuodamas visas šalį ištikusias nelaimes. Su tauta kalbėdamasis jis kupinas melancholijos:

„Visur verksmai, raudos, laidotuvių šauksmai. Del ko tu miegi tamsybėse? Aš nenoriu, kad tu būtum mirus. Del ko tu miegi tamsybėse?“ ir toliau pasako del ko tai visa įvyko:

„Išblyškusi laisvė guli sukruvinta už tavó durų“. Po kiekvieno posmo pakartoja: „Lazare! Lazare! Lazare! Lévetoi!“ (Lozoriam, kelkis!). Jis visa perversmo bloga nusako ir satyroj „Ad majorem Dei gloriam“. Jėzuitai sako:

„Mes būsime nugalėtojai ir viešpačiai. Kareiviai taktika ir rūbais kunigai, mes griausime progresą, įstatymus, teises, dorybes, talentus... Taip, ešatotas yra geras; karas yra reikalingas.

Jis šaukia tautą, kad pagaliau suprastų savo padėtį. Jis nori, kad respublikos piliečiai nebūtų akli įvykių vergai; juk dinastijos keitės per dešimt metų tris kartus, reikalaudamos daugelio žudynių — piliečiai negali būt tik žiūrovai.

Kaip jis moka neapkęsti, taip ir su galesiu iškalbingai kviesti, kad tauta kantriai lauktų:

„Neabejokime. Tikėkime. Galas — tai misterija. Laukime. Neronams kaip panteroms Dievas gali išlaužti dantis. Dievas mums padeda, draugai. Turėkime tikėjimo, būkime ramūs. Ir eikime...“¹⁾

1) „Ne dontons pas! Croyons! La fin, c'est la mgstère.
Attendons. Des Nérons Comme la pan hère
Dieu sait briser la dent.
Dieu nons essaye. amis. Ayons foi, sayons calme.
Et marchons... (Lux)

Visada jis kreipiasi iškilmingai, turėdamas savy didžiausio pasitikėjimo.

Bet kyla klausimas, iš kur kilo toji jo nuolatinė neapykanta, juk Liudvikas Napoleonas buvo išrinktas tautos balsų dauguma? Čia, aišku, galima rasti dvejopą klausimo atsakymą: iš vienos pusės tuo metu jau buvo gerokai pasikeitusi visuomenės opinija, o pati visuomenė vis daugiau buvo nusivilusi Liudviku Napoleonu, iš antros, daug prisidėjo ir V. Hugo niekada neužgestanti ambicija.

Tauta rinkdama L. Napoleoną prezidentu tikėjosi sulauksianti ilgesnės ramybės kaip viduje taip ir santykiuos su užsienio valstybėmis, bet tauta apsiriko: jos entuziazmas turėjo greit atvėsti. Liudvikas pasiskelbė monarchu, jis pradėjo ištrėmimus, suvaržymus, žudynes, nuolatinis karus. Tauta vėl laukė progos juo atsikratyti, vėl nuolat garbino laisvę, lygybę ir kitus respublikos simbolius.

Drauge su tauta buvo ir V. Hugo. Jis dėjo viltis Liudvike Napoleone, jis juo nusivylė, jis jam paskelbė karą. Jis su tauta drauge džiaugėsi, drauge pyko, drauge klydo. Jis, kaip pastebi F. Brunetiėre, ėjo praeito amžiaus garsenybės Voltaire keliu — visada stengėsi būti aktualus ir populiarus. Jo satyroj aktualios idėjos, aktualūs jausmai ir visa paimta iš visuomenės, iš to meto realybės. Jis ėjo minioj ir buvo joj jausmingiausias. Del to ir minia, visa Prancūzija laukė jo naujų raštų ir pirkto jas slaptai už auksą. Jo satyras skaito teatruos ir turi didžiausią pasisekimą. Tauta išalkus laisvės ir žmoniškumo džiaugiasi tuo, kurs kalba drauge su ja; ji džiaugiasi ta ironija, neapykanta, kerštu, pykčiu, kurių taip gausiai satyrose rado. Jo satyrose tauta rado ir tas pat mintis, kurias buvo girdėję iš jo lūpų parlamento salėj. Tik tos kalbos buvo dabar papuoštos tremtinio jausmais, tremtinio smarkaus leksikono žodžiais. Kalbos buvo drąsios, žeminančios karalių ir rengiančios jam žlugimą.

Parlamente buvęs socialistas, jis tokiu ir pasiliko. Jis ir toliau nuolat kartoja „demokratie, libertė, humanitė, progrėš“ — kaip buvo daug kartų kartojęs parlamente, kada priešinos konstitucijos revizijai, kada reikalavo panaikinti mirties bausmė, kada reikalavo spaudos laisvės bei kovoti su skurdu:

„Aš nesu iš tų, kurie tiki, kad galima panaikinti šiam pasauly skausmą, skausmas yra dieviškas įstatymas, bet aš esu iš tų, kurie mano ir tvirtina, jog galima pašalinti skurdą“.

Jis visada pasilieka dvejopas: garbina žmoniškumą ir lieka gilus patriotas. Jau tada jis siūlo sudaryti jungtines Europos valstybes, reikalauja tautoms laisvės, kad jos drauge galingomis įeitų į

Europos respublikų sąjungą. Ch. Renouvier¹⁾ jo programą nusako šia formule, V. Hugo siekęs „solidarumo tarp žmonių ir tautų, pagalbos prispaustoms tautoms, brolybės prancūzų spinduliais praskleisti europietiška brolybe“.

Apie naująją Europą kalba jis ir eilėrašty, kurį paskyrė savo vardo armotai (V. Hugo 1870—71 karo metais nupirko armotą ir paaukojo Prancūzijai, kad ja gintų Paryžių. Armota buvo pavadinta V. Hugo vardu): „Tu, kuri turi mano vardą, o baidykle, būk baisi. Nes žmogaus protas negali nugalėti žmogaus gyvuliškumo ir Prancūzija negali nugalėti barbariškumo... Nes aukštas idealas yra didelė tėvynė... Nes Cezaris yra tigras, o tauta — grobis ir kas žudo Prancūziją, atakuoja ateitį...“. Paryžius yra jo išsvajotas naujosios Europos Atėnai, kuriuos reikia ginti nuo Atilos. Jis tiki Prancūzijos misijanizmu, tiki, kad ji panaikins carus ir išvaduos pavergtas tautas.

Bet jis visada skyrė savo laikų Prancūziją, nuo tikros. Tauta ir valdovas — jam du dalykai. Kada kyla Prancūzų ir Vokiečių karas tą jis aiškiai pabrėžia: „Šis karas nėra nei laisvės, nei pareigos karas, tai yra kapryzų karas. Dvi tautos turi tarp savęs šaudytis dėl noro dviejų princų“ (Pendant ékil).

Tą mintį išreiškia ir satyroj „A prince prince et demi“: „Imperatorius paskelbė karą karaliui.“ („L'empereur fait la guerre au roi“).

Bet tame pat eilėrašty jis jau pareiškia vilties, kuo tas visas karas baigsis:

„Karai yra slenkstis revoliucijoms“. Toji jo viltis kaip tik ir išsipildė. Prancūzija patyrusi daug nelaimių ir vargo pagaliau paskutinį kartą nusikratė karaliaus.

Iškilus karui, jis vokiečių tautai net rašo komplimentus: „o šalis žmonių mėlynomis akimis“. Dėl to net buvo laikomas išdaviku. Bet skaitant, kiekvieną satyrą liudija jo patriotizmą. Atsisveikindamas su Prancūzija, kada važiavo ištrėmiman, dainavo: „Tau mano širdis paskirta. Sudiev tėvynė. Mėlyne!“

Arba vėl sušunka:

„O Prancūzija Prancūzija sudiev! Tu esi per didelė, kad nebūtum tėvynė“.

Bet jis visada, minėdamas tėvynę, turi prieš akis ir žmoniją. Kartais žmonijos, žmoniškumo labai toleruoja vieną kitą daromą tėvynėi skriaudą. Kai badu miršta Paryžius, jis sako:

¹⁾ Ch. Renouvier. Tictor Hugo le poète. Armand Colin. 1929, Paris.

„Ir garbėj, gėry, tiesoj, geruos papročiuos tu atgimi, kai kitais atvejais miršti“.

Jis satyroj operuoja ne vien politinėmis idėjomis, bet taip pat ir žmoniška morale. Jis pacifistas, anot E. Rigal, „il pleure en voyant nos soldats“, (verkė matydamas kareivius), kurie yra priversti tarnauti vadų užgaidoms, būti nugalėtais, žūti. Jis mini nuolat taiką ir broliškumą.

Visus savo įsitikinimus semia iš žmonijos istorijos ir Evangelijos. Nuolat jis mini Atilą, nuolat ir Kainą. Jis savo laikų įvykius smerkia ir aukština, vardan praeities ir nekintamų dieviškųjų įstatymų. Jis, rašydamas „Aux femmes“, prisimena ir istorijos moteris: „Jūs esate Porcija, jūs esate Konelija, jūs esate Aria, kuri sukruvina ir juokiasi“. Arba... Dieu changea la chaîne de l'Europe“ (L'expiation). „Dievas pakeičia Europos retėžius“, taria jis Dievą minėdamas, lyg visai įvykius tuo užanspauduodamas.

Dažnai kalba ir savo rašytojau, nusipelnusio, seno žmogaus vardu.

Kalba vaizdais mitologijos, kalba gyvenimo kasdieniškais vaizdais, iš kurių vis delto sudaro gryną satyrą, kaip F. Brunetiere vadina satyrišką satyrą.

Siekdamas savo kūrybai ekspresingumo, gyvumo be įvairių „in jure“ vartoja gausiai stiliaus priemones. Jo mėgiamiausios priemonės yra pakartojimas ir antitezės.

Jis įvairiais variantais pakartoja vaizdus, karaliaus elgesį, kiekvieną kartą vis stipriau ir vaizdingiau išsireikšdamas. Jis trumpais posakiais moka charakterizuoti atskirą savo priešų pasielgimą, asmenybę, bet jis tuos posakius mėgsta kartoti ir skaitytoją bei klausytoją uždega tokia pat neapykanta, pykčiu, kerštu, o taip pat sukelia jame galesį, melancholiją. Vis tiek apie ką jis rašytų, ar apie savo idėjas, ar apie šeimyninį gyvenimą, ar apie tėvynės nelaimes, visada lygiai nervinantis.

Norėdamas gyviau pabrėžti kas bloga ir kas gera, kas kilnu ir kas niekinga, jis dažnai vartoja antitezes. Šalia vieno Napoleono (I) heroizmo stato antrojo Napoleono (III) ištįžimą, šalia vieno prakilnumo, antro niekšingumą.

Be ironijos, pykčio, keršto, jis duoda ir puikaus sarkazmo. Štai, pavyz., jis palygina Liudviko karūnavimosi iškilmes vestuvėms: „Prancūzija ištekėjo už plėšiko.“

Taip pat daug vaizdingumo satyrai prideda jo įvairios vizijos, simboliniai asmens — Tiranija, Bažnyčia, Tauta... Atskirą nuotaiką sudaro ir jo pergyventi atskirais laikotarpiais jausmai. Jo atskiras rinkinys turi lyg ir vieną atskirą motyvą: „Les châtements“

vaizduoja pyktį ir kerštą, „Les contemplations“ daugiau jūra, mirtį ir nežinomybę (žinoma, kartu jaučiama ir jo tremtinio gyvenimas), „L'année terrible“ -- gamtiškumo naikinimą...

Jo satyros pavergia skaitytoją ne tik savo turiniu, nuotaika, bet ir savo forma; kiekvieną kartą, kada skaitoma jo satyros, „jūs turėsite sutikti, kad jos yra nepaprastos vis gražesnės, visada gražesnės savo vaizdingumo kokybe ir kiekybe lirizmo, kurio jos pasižymi“ (F. Brunetière).

Tokia satyra, visą laiką platinusi tarp žmonių, apėjo visą Prancūziją, palietė tautos sielą ir rengė dirvą trečiajai respublikai. V. Hugo, žlugus monarchijai, iškilmingai grįžo iš ištremimo visai ne dėl amnestijos (nors jam siūlė ne kartą), bet iškovojęs sau drauge su tauta laisvę, sunaikinęs priešą, likęs išdidus, nes: „Ką reiškia uraganas, žaibas, perkūnija, visa? Ažuolas yra patenkintas visada, jei jis stovi“ (Qu'importe l'ouragan, l'édair, la foudre, tout? Le chéne est satisfait quand il reste debout).

V. Č-nas.

➤ Remarko knyga ir militaristai.

1929 metų rugsėjo mėn. viduryje kai kuriuose mūsų dienraščiuose buvo įdėta trumpa žinutė apie tai, kad vokiečių karininkų sąjunga smarkiai protestavusi prieš sumanytą išstatyti Remarko kandidatūrą taikos premijai gauti. Jo veikalas „Im Westen nichts Neues“ esąs senosios vokiečių armijos ir visų pasaulinio karo dalyvių įžeidimas, tendencingas ir neobjektingai, žeminąs vokiečių karių vardą ir t. t. Vokiečių karininkų s-ga tikisi, kad „visi tėvyniškai nusistatę sluoksniai prie to protesto prisidės“.

„Liet. Aidas“ rugsėjo m. 13 d. 208-me N-ryje įdėjęs šitokią trumpą žinutę nuo savęs dar pridūrė, kad, nežiūrint į didelį Remarko veikalo garbintojų skaičių, esą ir tokių, kurie jo aukštai nevertina. Esą „kiek Remarko romanas atitinka karo metais pergyventus baisumus, kiek karas suardė to meto jaunąją kartą berods tie geriausiai ir gali spręsti, kurie tuos dalykus yra patys pergyvenę. Todėl Remarko romano, kuris, berods, pas mus labai plinta, nereiktų taip aukštai visuomenei vertinti“. Kaip lengvai „L. A.“ bendradarbis įtiki, kad karo „speciai“ geriau gali numanyti, kiek žalos padarė karas jaunajai kartai!

Įsidėmėtina dar viena Remarko knygos recenzija, įdėta karininkų laikraštyje „Karde“ 1929 m. gruodžio m. 8 n-ry. Be visos eilės

vykusiai iškeltų literatūrinių veikalo ydų, prikišamas autoriui, neti-
 kęs karo tikrovės vaizdavimas ir priekaištams įrodyti panagrinė-
 jama pora paimtų iš veikalo epizodų. Be abejonės yra veikale silp-
 nų vietų ir dėlto čia ginčytis su kritiku p. Ž. netenka. Bet įsidėmė-
 tinas kritiko tvirtinimas, kad „Baumerio (t. y. autoriaus) draugų
 būrelyje nei vieno susipratusio kareivio patrioto, nei vieno pasiti-
 kinčio savo kariuomene ir vadovybe; visi jie kaž kokie internacio-
 nalistai, jų norai ir tikslai nepakyla aukščiau pilvo reikalų, jų sąmo-
 jus visai neprimena, kad tai būtų inteligentai“. Remarkas nenorė-
 jęs parodyti tų vokiečių karių — herojų, pasiryžusių kautis dėl sa-
 vo krašto, dėl savo kariuomenės ar jos dalies garbės. O jų buvę
 juk nemažiau, kaip ir pas vokiečių priešus. „Kardo“ kritikas ne-
 patenkintas autoriaus tendencija. Vienoj vietoj jis sako: „...galla,
 kad daugelis faktų ir scenų yra parinkta, o kartais ir prilenkta prie
 tam tikros tendencijos. Šioji tendencija yra karo pasmerkimas be
 atodairos ir aiškiai antimilitarinė propaganda be išimčių, be kom-
 promisų. Autorius nekenčia karo, koks jis bebūtų, neatsižvelgda-
 mas jo tikslo; jis nekenčia kariuomenės, ir savo kareiviško mundu-
 ro“. Savo straipsnį kritikas p. Ž. baigia taip: „Remarkas greičiau
 galėtų sulaukti pagyrimo iš prancūzų arba kitų Vokietijos priešų,
 net galėtų būti apdovanotas premija, bet daugelis tų pačių kitatau-
 čių nenorėtų turėti tokį rašytoją iš savųjų, o dar labiau nelinkėtų
 jam pasisekimo jų krašto karių skaitytojų tarpe“. Vadinas, kritiko
 manymu, Remarko knyga žalinga kariui, nes mažinanti jo pasiry-
 žimą būsiamajame kare laimėti, atsparumą kovose, patriotizmą, pa-
 garbą savo mundurui ir kt. Gerb. p. Ž., kaip karys, galėjo tai įžiū-
 rėti Remarko knygoje, bet paprastam šių dienų žmogui ta „tenden-
 cija“ atrodo kiek kitoje šviesoje.

Nereikia užmiršti, kad visada ir visose tautose buvo daug karo
 apysakų rašytojų, kurie nors ir vaizdavo savo kūriniuose karą su vi-
 sa žiauria jo realybe, tačiau visa tos realybės perspektyva buvo pri-
 dengiama, gal visiškai ne tyčia, lengvučio „romantiškumo“ šydu.
 Ten herojų kančios, įvilktos į meniškai išreikštą idėjinį rūbą, nukrei-
 pia skaitytojo dėmesį nuo minčių apie karo pražūtingumą, žmogaus
 prigimties iškrikimą ir sužvėrėjimą ir pan. Šitai galima pastebėti
 ir tokių didžiųjų žodžio menininkų, karo rašytojų, kaip L. Tolstojus,
 Zola ir kt. kūryboje. Pav., perskaitęs Tolstojaus romaną „Karas ir
 taika“ žmogus nesušuks tuojau: „Nenoriu karo! Gana!“, bet gi-
 linsis į aprašytųjų veikėjų sielos pergyvenimus, stebėsis jų tipų ryš-
 kumu, charakteristikos gilumu, nepaprastai didingomis istorinių
 įvykių peripetijomis ir pan. dalykais.

Remarko knygos menišką vertę neaukšta. Pernelyg šiurkštus realizmas vietomis įžeidžia estetišką skaitytojo jausmą, tačiau perskaitęs visą knygą skaitytojas lengvai supras, kodėl čia taip rašyta, o ne kaip kritikai norėtų. Remarko knygoje pirmą kartą prabilo į pasaulio sąžinę ir širdį pilkas kareivėlis, „kanonenefutterio“ atstovas. Jo pasakojimas — gyva virtinė kinematografiškų vaizdų, rodančių skaitytojui vokiečių kareivinių gyvenimą, pragariškų kovų prancūzų fronte sunkumus ir baisybes, poilsio valandėles fronto rezerve ir t. t. Tačiau svarbiausia ir įdomiausia veikalo pusė ta, kuri parodo kareivio psichikos būklę kare. Tiek atvirumo ir nedirbtinio paprastumo Remarko žodžiuose, kuriais jis piešia kas kartą smunkančią į sužvėrėjimo gelmes žmogaus sąmonę ir jos pakilimo ir atsigavimo momentus! . . .

Kareivis granatos duobėje kelintą baisių kliejimų ir kančių dieną pasižada savo paties ranka nužudyti priešui: „Šiandien tu, rytoj aš. Tačiau, jei išliksiu, drauguži, aš kovosiu su tuo, kas sunaikino tau gyvybę — o man? — Taip pat gyvenimą. Aš pasižadu tau, Drauge. Tai negali daugiau pasikartoti“. Tūkstančiai jaunuolių tą patį galvojo, tą patį žadėjo. Remarkas išreiškė jų sužalotų sielų protestą, savo knygoje mesdamas sunkų kaltinimą į veidą kitiems tūkstančiams senosios kartos atstovų, įstūmusių juos į beprotišką kovą dėl tariamojo pavojaus tėvynei ir kaizerio garbės.

Todėl tad nė viena „pacifistinė“ knyga nesukėlė tiek triukšmo vokiečių nacionalistų ir karo „specų“ tarpe, kaip Remarko „Im Westen nichts Neues“. Milijonais egzempliorių išsiplatinusi Vokietijoje ir užsienyje knyga pasidarė pavojinga „tautos atsparumui“, šmeižianti žuvusius ir gyvus karžygius ir t. t. Tiems, kuriems tuščia tėvynės garbė neerikalingų, tikrai beprotiškų skerdynių laukuose buvo brangesnė už milijonus gyvybių, tiems, kurių nejaudino skurdas ir badas šalies viduje, kurie už bet kokią kainą siekė laurų ir gal net materialės gerovės per savųjų ir priešų lavonus, Remarko knyga negalėjo patikti. Nieko kita jie neišgalvojo, kaip tik protestų prieš jos „tendencingumą“. Įdomus ir charakteringas vokiečių nacionalistų kritikų priekaištas Remarkui dėl jo vokiečių kareivio veidmainingumo, jo žemų instinktų ir poelgių, net menkos etikos tariamojo vaizdavimo. Mums, kurie prisimename vokiečių kariuomenės žygiavimą per Lietuvą 1915 m. į rytus, Remarkas geriausiai išaiškina, kodėl kareivis vagia žąsis ir vištas iš tvarto, kodėl jam nerūpi kitų turto saugumas ir neliečiamybė, ir kodėl jis taip žemai kartais moraliskai nupuola. Ar galėjo vargšas kareivis išlaikyti savo žmoniškumą nesunykusį, jis — išblyškęs, ir slėgiamas dar sunkesnės ir ne-

doresnės pareigos: išžudyti kuo daugiausia priešų, tokių pat iš namų atitrauktų, panašiam darbui pašauktų jaunuolių?

Vok. nacionalistai prikiša tendenciją žemo vokiečių kareivio intelektualinio puolimo vaizdavimų. Okupantų kariuomenės šeimininkavimas Lietuvoje įrodė mums, kuria linkme buvo veikiamas kareivio protas ir nuotaika. Ar daug inteligencijos ir doros parodė vokiečių užpakalinės fronto tarnybos karių masės (ne atskiri vienetai!), taip pat galime spręsti mes, patyrę savo kailių jų okupaciją. Be to, vakarų fronto gyvenimo nė lyginti negalima su buv. Rusijos fronto buitimi. Kiek galėjo išlikti žmogiškumo kareivyje, keliolika kartų „lopytame“ ir grąžintame į pragarišką žmogaus kraujo ir ašarų malūną Prancūzijos fronte?

Kalbant apie Remarko knygos garsą Vokietijoje ir kitur, prisimena kita, žymiai seniau pagarsėjusi, tyčia antimilitarinėje ar, geriau sakant, pacifistinėje dvasioje rašyta gana talentingos rašytojos, vokiečių Bertos v. Sottner apysaka „Šalin ginklus!“. Šis veikalas savo laiku taip pat buvo pagarsėjęs, tačiau toli gražu nebuvo tiek triukšmo sukėlęs. Autorė, pati aristokratų kilmės būdama, aprašydama Prūsijos — Austrijos karo nelaimės ir vienos aristokratų šeimos katastrofą, nesigailėjo priešmilitaristinės dvasios šūkių ir patos. Tačiau knyga nepadarė savo kartos plačiosioms masėms įtakos.

Remarkas prabilo į visuomenę ir savo nelaimės draugus pilkasermėgio kareivio „barbariška“ kalba ir... išgąsdino vokiečių junkerius. Kaip gi?! Dar ko gera, atėjus, „geresniems“ revanšo laikams, ta pati liaudis ir jos inteligentija atsisakys dalyvauti ginkluotame tėvynės garbės atstatyme! Taip supranta sau pavojų tie, kurie sprogdina demokratiškosios Vokietijos rūmus ir su rūpesčiu ir nepasitikėjimu žiūri į savo pačių ateitį.

Ne mūsų dalykas ginti Remarko knygą nuo vokiečių nacionalistų ir kar. s-gos puolimų. Tai atliko žymiausi vokiečių kritikai ir visuomenės veikėjai, k. a. L. Franko, Walter v. Molo, Stefan Zweig, Hummel ir kt.

Tačiau kokių gi išvadų šia proga galime sau pasidaryti mes, Lietuvos jaunimas? Pirmiausia turime tik pasidžiaugti, kad didžiulių kaimynių tautų literatūroje atsiranda tokių veikalų, kaip Remarko knyga. Juo daugiau didžiųjų tautų liaudis supras karo baisybes ir jo nelemtumą, tuo daugiau garantijos taikos patvarumui. O kas gi gali daugiau trokšti taikos, kaip mažos tautos? Nors mes ir turime prieš akis didelį uždavinį — atgauti pavergtą Vilnių ir atstatyti jame savo teises, kas gali tekti ir ginklu spręsti, tačiau visa širdimi turime trokšti, kad tai įvyktų ne kraujo praliejimo keliu.

Mes galime ir turime žiūrėti į mūsų kariuomenę, kaip į mūsų nepriklausomybės saugotoją, turime pagerbti tuos, kurie iškovojo laisvę Tėvynei ir kurių nemaža dalis jau šaltos žemės visuose Lietuvos kampeliuose pridengta, tačiau turime kartu linkėti mūsų kariuomenei niekuomet nepavartoti ginklo, prie kurio ji pašaukta tikslams, panašiams, kaip Didžiajame kare buvo vartota. Reikėtų mums tik palinkėti, kad didžiose tautose kuodaugiausia atsirastų tokios literatūros, kaip „Vakarų fronte nieko naujo“, kaip prancūzų rašytojų Dorgeles, Barbasse ir kt. romanai; kad tokia pacifistinė literatūra įgytų pasaulyje tiek daug įtakos, kiek ji šiandien dar neturi. Mūsų tautos atsparumo ir narsumo kovoje už savo laisvę ir nepriklausomybę tokia literatūra nesumažins. Galime būti pacifistai ir kartu geriausi kovotojai. Jei šiandien karas yra sunkus „malum necersarium“, turime jį pažinti kad ir pačioje šlykščiausioje jo apsireiškimų formoje. Gal tatai būtų taip pat laipsnis aukštyn, prie žmoniškumo.

Dar noriu pažymėti, kad yra visa eilė veikalų, kuriuose nagrinėjamos Didžiojo karo kaltininkų ir žymių politikų paslaptys ir darbai. Viena iš žymiausiųjų — Emilio Liudvigo „Juli 14“ būtinai reikėtų išversti į lietuvių kalbą. Iš jo mūsų skaitančioji visuomenė sužinotų daug dokumentais įrodytų Didžiojo karo kaltininkų darbų ir aiškiau suprastų visą eilę abejojamų ir tamsių problemų, darančių mūsų atsiminimuose apie Didžiojo karo kilimą daug spragų ir neaiškumų.

Politinė ir kultūrinė apžvalga.

Seniau ir dabar.

Šių dienų laikraštiniškai dažnai su pasigailėjimu, kitas ir su pavydu svajoja „apie anuos gerus laikus“ prieš 30—40 metų...

Tačiau laikraštinių rašomos temos bei gvildinami klausimai seniau ir dabar ne taip jau daug skiriasi...

Pavyzdžiui, mūsų spaudoje, gana dažnai tenka skaityti (o dar dažniau iš laikraštinių girdėti) nusiskundimų, kad ne lietuvių spauda tam tikrų įstaigų lengviau traktuojama, kaip lietuvių; kad visa eilė žinių iš lietuvių viešojo gyvenimo būna spausdinama tik nelietuvių laikraščiuose; kad tai, ką pasako „Idiše štimme“ ar koksai „Dampfbootas“, tėra prieinama tik žydams ir vokiečiams; ir t. t.

Bet ar toks jau didelis skirtumas tarp šių dienų mūsų laikraštinių nurodomų anomalijų, lyginant su senesniais laikais?

Štai, pav., 1889 m. „Varpo“ nr. vedamajame straipsnyje del klausimo — „koks mūsų padėjimas“? yra šitaip atsakyta: „Atsakymas trumpas: mūsų padėjimas yra toli biauresnis už padėjimą žydų ir totorių“...

Arba imkim kitą šių dienų laikraštiniams aktualų klausimą — „užienių informavimo teisę“. Ginčas mūsų spaudoje kilo iš to, kad užsienių spaudoje ėmė rodytis informacijų apie tai, kas pas mus kai kur atsitinka. Del tų informacijų kai kurie įtariamai asmenys net buvę tardomi, o tautininkų oficiozas savo ilgu išvadžiojimu visą išmintį pareiškė iš svetur paskolintu posakiu, kad esą savo kiemo šąšlavų nereikia išnešti kitur... — Nepatriotiškomis apšauktos „Liet. Žinios“ į tai pastebėjo, kad tas iš svetimųjų pasiskolintas posakis visai neatitinką nei lietuvių būdą, nei gero namų šeimnininko pareigų supratimą: jei yra šąšlavų, tai reikia jas būtinai išmesti laukan; ir bartis reikėtų ne ant tų, kurie šąšlavas neša laukan, o ant tų, kurie butą ar kiemą priteršia... .

O štai kaip buvo pirmiau. 1889 m. „Varpo“ Nr. 1 rašoma (str. „Audiatur et altera pars!“) „Kalbėti teisingai apie savo padėjimą, mes galime tikrai užrubežiuose, kur mums duoda didesnę prieglaudą, kur didesnė del mūsų tolerancija. Kad prie tolerancijos... negalėjo mus pripratinti, aišku tai bus iš jų ultrapatriotiškų laikraščių... Kaip šauksi, taip tau ir atsiliepsi!“

Ir daug dar būtų galima vien iš pirmųjų „Varpo“ nr. pririnkti citatų, kurios atrodo paimtomis iš šių dienų mūsų laikraščių.

O gyvenime? — Gyvenimo, deja, mes negalime palyginti. Tačiau galime palyginti anų ir šių laikų vadovų pažiūras į gyvenimą... Štai Vincas Kudirka: jam rodėsi, kad tautos, o tuo pačiu ir politikos, reikalais privalo rūpintis net ir „mėšlavežiai“, o jei kuris lietuvis inteligentas — gydytojas, advokatas, kunigas ar kt. — tik savo profesijos reikalais rūpinosi, tai tokius jis smerkė be pasigailėjimo ir savo „Tėvynės Varpuose“ svaidė ant jų galvos perkūnus.

Tuo tarpu 1931 m. mes skaitome laikraščiuose, kad Valstybės Tarybos pirmininkas St. Šilingas teisininkų studentų delegacijai pareiškė, jog teisininkams apskritai ir advokatams ypačiai „užsiimti politika“ turi būti uždrausta įstatymo... .

Ar galimi, kai taip toli mes jau nuėjome, dar bet kokie lyginimai daryti tarp „seniau ir dabar“? Ir prof. P. Leonas tai pačiai studentų teisininkų delegacijai pareiškė, kad jam, Teisių Fakulteto

Dekanui ir Advokatų Tarybos pirmininkui, apie įstatymų leidėjų ruošiamą teisininkams draudimą užsiimt politika ir kt. nėra žinoma.

Politinė apžvalga

Vadinamoje aukštoje Europos politikoje vis aiškiau pasireiškia *didžiojo karo sukėlė ekonominio krizio pasėkmės*. Šiandien nė vienam Europos politikos vadų nekyla abejojimų, kad su bendru ekonominiu kriziu galima kovoti tik bendromis pastangomis. Todėl šiandien mes matome eilę žygių, turinčių tikslo suderinti įvairių valstybių kovą su vis augančiais ekonominio negalavimo reiškiniais. Eilėje konferencijų siekiama iš vienos pusės racionalizuoti įvairių kraštų gamybą ir tiksliau sunaudoti šios gamybos vaisius, iš kitos pusės siekiama sumažinti sunkią ginklavimosi našta. Nors didelis bedarbių skaičius, siekias paskiausiu laiku 15 mil., rodo, kad ir pramonės srity pergyvenamas didelis krizis, tačiau ypač sunkiai atsiliepia pasaulinio ūkio krizis žemės ūkio srity. Tuo tarpu, kai pramonės gaminių kainos po karo žymiai pakilo, žemės ūkio gaminių kainos neseka bendrų kainų kilimo lygio, ir daugely kraštų žemės ūkis yra pasidaręs nuostolingas. Dėl to paskiausiu laiku agrariniai kraštai pradėjo rūpintis, kaip išsigelbėti nuo jiems gresiančios ekonominės katastrofos. Prasidėjo agrarinių kraštų konferencijos, kuriose svarstomi seniai pribrendę klausimai. Kartu siekiama derinti visų Europos valstybių žygius ekonomiais klausimais. Šiam tikslui iškelta visų Europos valstybių ekonominės sąjungos arba vadinamos Paneuropos idėja.

Toliau labai plačiai kalbama apie *saugumo užtikrinimą*. Be saugumo nėra įmanomas produktingas darbas. Dėl to šioje srityje einama iš vienos pusės prie tokių sutarčių, kaip Kellogo paktas, kurs atmeta karą, kaipo tautinės politikos priemonę, o iš kitos pusės tariamasi dėl ginklų sumažinimo. Europos valstybių kariuomenės savo išlaikymui reikalauja milžiniškų sumų, kurios iš metų į metus nuolat auga. Geras ketvirtadalis Europos valstybių biudžeto eina neproduktingoms išlaidoms, surištomis su saugumo užtikrinimu. Tačiau visais šiais klausimais labai sunku yra susitarti, nes ligi šiol valstybių santykiai yra pagrįsti tarpusaviu nepasitikėjimu politinėje srityje ir konkurencija ekonominėje srityje. Dėl šios priežasties, tiek buvusios ar vykstančios agrarinės konferencijos, tiek susivažiavimai Paneuropos reikalais, tiek debatai nusiginklavimo klausimais duoda labai menkus vaisius. Pav., įvykusi pr. m. kovo mėn.

Londone konferencija dėl nusiginklavimo jūroje negalėjo suderinti pažiūrų net suvažiavusių į tą konferenciją keturių didžiųjų valstybių: Anglijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos. Italija pareikalavo karo laivyno pariteto su Prancūzija, o Prancūzija griežtai atsisakė tokį reikalavimą patenkinti. Dėl šito Prancūzijos ir Italijos nesustarimo visiems metams nusiginklavimo problema buvo įstrigusi į negyvą tašką. Tik š. m. vasario mėn. pabaigoje, anglams tarpininkaujant, pavyko Prancūziją ir Italiją dėl ginklavimosi jūroje sutaukinti. Kovo mėn. 2 d. Romoje pasirašytas tarp Prancūzijos ir Italijos susitarimas, kuris turės didelės reikšmės tolimesnei nusiginklavimo problemos eigai.

Sunki yra padėtis *Paneuropos problemos*. Paneuropos idėja yra iškėlusį Prancūzija. Tačiau kai kurie kiti kraštai, kaip pav., Vokietija, šitame Prancūzijos žygyje įžiūri pastangas stabilizuoti Europoje tą padėtį, kuri yra sudaryta Versalės ir kitomis taikos sutartimis. O Vokietija su šita padėtimi nenori sutikti. Vokietijos visuomenėje paskiausiu laiku yra pradėta plati akcija už Versalės sutarties reviziją. Svarbiausiu revizijos tikslu, einant Vokietijos reikalavimais, turėtų būti Dancigo koridoriaus panaikinimas. Be Vokietijos yra ir daugiau kraštų, nepatenkintų taikos sutartimis. Pav., Italija norėtų gauti kolonijų, nes ji neturi kur dėti gyventojų prieauglio. Sovietų Rusija atvirai pasisako prieš tą tvarką, kuri yra sudaryta Europoje Versalės traktatu. Prie nepatenkintų priskaitoma dar Turkija, Bulgarija ir kai kurios kitos valstybės, kurios tikisi iš sutarčių revizijos šį tą laimėti. Dėl to paskiausiu laiku pradėta plačiai kalbėti apie naujus politinius susigrupavimus Europoje. Būtent, nurodinėjama, kad netrukus iš Vokietijos, Sovietų Rusijos, Italijos, Turkijos, Bulgarijos etc. susidarysianti sąjunga, kuri stovėsianti už taikos sutarčių reviziją. Prieš šią sąjungą, suprantama, statomos Prancūzija, Anglija, Lenkija, Rumunija ir visos kitos valstybės, kurios priskaitomos prie didžiojo karo laimėtojų. Revizionizmo reiškiniams spauda paskiausiu laiku buvo susidomėjusi ypač dėl to, kad tarp Prancūzijos ir Italijos buvo kilęs ginčas dėl nusiginklavimo jūroje. Šis ginčas buvo sudaręs labai žymią spragą buvusios Santarvės santykiuose. Kai kas spėliojo, kad Italija pasitrauks iš valstybių grupės, kurioje ji dalyvavo didžiajame kare ir prisidės prie nugalėtų valstybių. Pasirašytas š. m. kovo mėn. 2 d. Prancūzijos ir Anglijos susitarimas dėl nusiginklavimo jūroje minėtiems spėliojimams atima pagrindą. Todėl paskiausiu laiku politinę padėtį galima apibūdinti kaipo išitvirtinimą Versalės sutartimi sudarytos padėties. Tai yra be abejojimų Prancūzijos politikos laimėjimas. Ryšy su tuo laimėjimu sumažėjo revizionistų šansai. Tačiau tai nereiškia,

kad valstybės, siekiančios sutarčių revizijos ir pirmoje eilėje Vokietija dabar nuo savo sumanymo atsisakytų. Atvirkščiai, akcija už sutarčių reviziją Vokietijoje paskiausiu laiku dar stipriau pasireiškia. Čia ji darosi vienu svarbiausių vidaus politinės kovos obalsių. Šiuo atžvilgiu reikšmingas ir Vokietijos skundas Tautų Sąjungos Tarybai dėl tariamų Klaipėdos konvencijos laužymų iš Lietuvos vyriausybės pusės.

Esant tokiems pagrindiniams skirtumams didžiųjų valstybių politiniuose siekimuose, sunku ir kalbėti apie Paneuropos idėjos įgyvendinimą. Kad Europos valstybių sąjungą galima būtų realizuoti, reikia, kad šioji sąjunga, pasistačiusi bendrus visoms Europos valstybėms tikslus, sugebėtų pašalinti iš Europos valstybių santykių tuos priešingumus, kuriuos dabar sukelia tarpusavis nepasitikėjimas ir ekonominė konkurencija. Briano iškeltas sumanymas tuo tarpu neduoda jokių užtikrinimų, kad siūloma sąjunga galėtų minėtus priešingumus pašalinti.

V. I. K.

J. Geniušas.

Tautiškos mokyklos linkmė.

Šiuo metu daug kalbama apie tautišką auklėjimą, apie tautišką mokyklą. Tautiškumo sąvoka šiuo metu taik supainiota, kad tautiškumo skraiste dažnai pridengiami visai netautiški žygiai.

Ivairios politinės grupės į tautiško auklėjimo sąvoką dažnai įdeda visai priešingo turinio. Apie tautišką auklėjimą kalbėjo rusų valdžia, neleisdama mažoms paverktoms tautoms savo tautiškos kultūros pareikšti, o pavergtos mažos tautos tuo pačiu metu taip pat svajavo apie tautišką mokyklą, apie tautišką auklėjimą. Tautiško auklėjimo obalsį iškėlė Didžioji Prancūzų Revoliucija, suteikusi visai tautai kuoplačiausių teisių; apie tautišką auklėjimą kalba šių laikų diktatoriai, atimdami iš tautų elementarines teises.

Tautiško švietimo ir auklėjimo uždavinys — įtraukti tautą į bendrą kultūros gyvenimą, parengti ją, kad ji galėtų laisvai naudotis materialinėmis ir dvasinėmis kultūros išdavomis ir, pagaliau, kad tauta, esamąjį kultūros laipsnį pasiekus, galėtų ir pati naujas kultūros vertybes kurti.

Kultūra buvo daugelio tautų ilgais amžiais kuriama, todėl jos padariniai turi istorinio bei tarptautinio pobūdžio. Bet kiekviena

tauta trokšta savaip kultūros padariniais naudotis, savaip kultūros gyvenimui rengtis, pagaliau, į tarptautinį kultūros padarinių lobyną įnešti savo kultūrinio darbo vertybių. Tačiau, liaudies švietimo organizacija, mokymo ir mokymosi įstaigų sistema turi būti iš vienos pusės bendro pedagogijos mokslo dėsniais paremta, iš kitos — ji turi atitikti tautos kultūrinius, politinius ir ekonominius reikalavimus bei siekimus. Vadinasi, švietimo organizacija šiuo atžvilgiu turi tautiško požiūrio. Bet tas požiūris bus ryškus ir natūralus tik tada, kai tauta turi galimumą laisvai pareikšti savo kūrybą ir valią ne tik švietimo, bet ir visais valstybės gyvenimo reikalais.

Lietuvių tauta ne kartą yra pasisakiusi, kokią ji norėtų turėti mokyklos sistemą ir kokią sistemą ji neigia. Lietuvių tauta paneigė svetimą rusų biurokратиšką mokyklą ir daugely vietų sudarė „daraktorių“ ir „ratelio“ (Rimšos skulptūra) mokyklas. Šitos mokyklos netiko pedagogikos dėsniais, bet ja, ta mokykla, tauta reiškė savo norus, tenkino savo tautiškos kultūros reikalavimus. Žmonės parodė, kad savo vaikus auklėti ir mokyti ji gali pavesti tik saviems, gerai žinomiems mokytojams. Žmonės boikotavo rusų mokyklą ne tik todėl, kad joje visi mokslo dalykai buvo dėstomi rusų kalba, bet ir todėl, kad jose dirbo svetimi, iš aukšto paskirti, biurokratai valdininkai.

Kai 1904—5 metų revoliucija bent neilgam laikui davė žmonėms galimumą laisvai savo norus išreikšti, tai mitinguose, susirinkimuose, spaudoje buvo griežtai reikalaujama, kad mokyklos būtų betarpiškoje žmonių priežiūroje, kad mokytojai būtų pačių žmonių renkami. Lietuvių tautos norai buvo ryškiai suformuluoti Vilniaus Seimo nutarimuose. Mokyklų reikalu Vilniaus Seimas taip pasisakė: „Kadangi dabartinė mokykla tėra tik nutautinimo ir ištvirkimo įrankis, tad reikia visos tokios mokyklos paversti grynai tautinėmis, kad mokslas jose būtų dėstomas žmonių kalba; be to, *mokytojus tokioms mokykloms turi rinkti patys žmonės*“. Mokytojų suvažiavimuose ir jų sapudoje taip pat buvo nuolat pasisakoma už pačių žmonių tvarkomą demokratišką mokyklą.

Pradėjus nepriklausomai gyventi, lietuvių tauta ėmėsi realizuoti seniau deklaruojamus siekimus, o drauge ir tautiškai demokratišką mokyklą. Mokyklas ėmėsi organizuoti ir tvarkyti plačios tautos masės: tėvų susirinkimai, tėvų komitetai, savivaldybės, mokytojų organizacijos. Mokykla savaime patampa ne tik lietuviška, bet drauge ir demokratiškai tautiška: mokyklos kūryboje plačiai pasireiškė tautos norai bei troškimai, mokymo objektą sudarė grynai

lietuviška aplinka. Mokyklai tada nereikėjo segioti „tautiškumo cedulais“, nereikėjo visur afišuoti tautiškumą, nes pačios lietuviškos masės teikė mokyklai gryną, realų, nuoširdų tautiškumą, kuriuo niekam neteko abejoti.

Kiek laiko praslinkus, mūsų tautos gyvenime iškylo viduramžiškų Romos internacionališkų tendencijų kupinas krikščionių demokratų elementas. Kaip viduramžio feodaliniėje Europoje, šitas elementas panorė vadovauti mūsų tautos politiniam, ekonominiam ir kultūriniam gyvenimui. Šitam norui įvykdyti reikėjo paimti į savo rankas valdžią, ekonomines organizacijas ir, pagaliau, mokykla. Paimti decentralizuotą, plačių masių tvarkomą tautiškai demokratišką mokyklą negalima, — tad ryžtasi sucentralizuoti, subiuokratinti mūsų mokyklą monarchistinės rusų mokyklos pavyzdžiu. 1924 metų pradžios mokyklų įstatymu atstumtos nuo mokyklos valdymo savivaldybės, mokytojų organizacijos panaikintos demokratiškai sudarytos Švietimo Komisijos. Mokykla ir mokytojai buvo atiduoti krikščioniškosios Švietimo Ministerijos valdininkų globon. Subiuokratinta mūsų mokykla pamažu vėl ima darytis mūsų žmonėms svėtima, ji patapo panaši į žmonių dar atmenamą rusų biurokratinę mokyklą, o drauge su šiuo ji nustojo ir gryno natūralaus tautiškumo, nes kalbėti apie tautos meilę ir tautiškumą ir tuo pačiu metu slopinti žmonių iniciatyvą, atimti iš jų teises, yra jau tikras šventvagiškumas. Vadinasi, lietuvių tautai buvo atimta tai, apie ką buvo svajota Vilniaus Seimo metu.

Mūsų mokykla ir šiandien palieka tokia pati, kaip buvo krikščionių demokratų metu. Daug kalbama apie tautiškumą, bet nuo tų kalbų mūsų subiuokratinta mokykla negali pasidaryti tautiška.

Kaip aukščiau matėme tikra tautiška mokykla remiasi dvejais dėsniais: pedagogijos mokslo pamatais ir plačių žmonių masių iniciatyva. Kad mokykla būtų iš tikrųjų tautiška, kad ji rengtų tautą laisvam kultūringam gyvenimui, — mokykla turi būti decentralizuota, turi būti vietos žmonių prižiūrima ir tvarkoma. O tuo metu mokykla bus ir tautiška ir demokratiška.

Pažangioji mūsų visuomenė turėtų rūpintis, kad būtų panaikinta mūsų tautai svėtima krikščionių demokratų įvesta mokyklų biurokratiška centralizacija. Reikia išlaisvinti mokyklą, o drauge išlaisvinti mokytoją iš biurokratijos vergovės. Pavergtoji mokykla ir pavergtasis mokytojas mums tik vergus ir išauklės, o vergai mūsų mažai tautai nereikalingi. Į mūsų mokyklą reikia įleisti natūralios, ne popierinės, tautiškumo srovės plačiųjų žmonių masių bendradar-

biavimo su mokykla pavidalu. Reikia gražinti savivaldybėms iniciatyvos teises mokyklinės kūrybos srity. Tak demokratiškai pačių žmonių tvarkoma mokykla bus tikrai tautiška mokykla ir tik tokia mokykla ugdys tautiškąjį susipratimą ir tautišką kultūrą.

Mūsų studentija ir jos ideologinės organizacijos.

I.

Paprastai iš studentijos reikia laukti mūsų valstybės ateities kultūros vaļovų. Ar šiam darbui mūsų studentija tinkamai ruošiasi ir ruošiamą, ar mūsų studentai aiškiai supranta, ko laukia iš jų lietuvių tauta, ir pagaliau, ar mūsų studentijai yra tinkamos sąlygos rimtai pasiruošti visuomeniniam darbui?

Atrodo, kad šiuo atžvilgiu Lietuvos studentijai sąlygos ne geriausios — yra daug ko taisytina. Pirmiausia mūsų studentija ekonomiškai labai blogai aprūpinta. Daugelis studentų priversti tarnauti, o tai neigiamai veikia jų studijas, trukdo pasišvesti akademiniam darbui. Dažnai studentas alkanas klauso paskaitų. Tada jam daugiau rūpi nutverti kur centą, o ne tartas profesoriaus žodis. Dar gi pačios Lietuvos visuomenės — ūkininkų, kurių sūnų daugiausia universitete ir randame, neturtingumas nežada mūsų studentijai ir toliau geresnio ekonominio aprūpinimo. Todėl tenka pačiai studentijai rūpintis savo ekonominiiais reikalais. Tik dėją, kad tuose bendrose studentijos reikaluose nėra jų tarpe susitarimo, nėra noro organizuoti ekonomines draugijas, kurios galėtų palengvinti studentijos gyvenimą materialiniu atžvilgiu. Šioj dirvoj reiškiasi studentijos pasyvumas. Jis išplaukia daugiau ne iš to, kad mūsų studentija neturėtų energijos, bet iš bendros mūsų krašto apsnūdosis nuotaikos, ypač paskutiniaisiais metais. Visai kitokia studentijos nuotaika Dotnuvos Žemės Ūkio Akademijoje, kur ne taip jaučiama suvaržymai tiek akademijos sienose, tiek už jų. Ten jau seniai studentai turi stiprias ekonomines organizacijas, net gerai veikiančią taupomąją-skolinamąją kasą, kur studentai reikalui esant gali gauti paskolos. Gi mūsų universiteto studentija, nors ir daug skailingesnė, smulkaus kredito bankelio suorganizuoti dar neįstengė. Reikalas, rodos, jau pribrendęs.

Paskutiniaisiais metais pakeistas universiteto statutas. Šis pakeitimas palietė studentiją gal būt daugiau intelektualiniu atžvilgiu, suvaržydamas studentų organizacijų veikimą, bet kartu sudarė šiokių tokių kliūčių ir ekonominiam studentų gyvenimui, nors ir netiesioginiai.

Dar padaryta karinės prievolės įstatymo pakeitimas, kuris daugiausia palieš mūsų studentiją. Pirmiau studentams būdavo atidedama karinė prievolė iki 28 metų, dabar tik iki 26 m. ir tik tais atvejais, kai studentas naujokų komisijos šaukimo dieną yra jau išklauseęs 3 semestrus. Kam nauda iš to pakeitimo, sunku pasakyti, bet studentijai šis pakeitimas trukdo normalų studijų darbą.

Studentijos organizacijos, įvedus naują universiteto statutą, kiek apsnūdo ir nerodo to gyvumo, kuris buvo prieš tai. Naujas statusas neleidžia studentų ruošiamuose susirinkimuose dalyvauti pašaliniais asmenims ir net kviesti juos paskaitų laikyti. Dėl to šiais metais viešų paskaitų universitete labai retai pasitaiko. Nors studentų organizacijų yra apie 100, bet visos paskutiniu metu laiku kiek aptingo ir be to, dar studentijos tarpe pradėjo pasireikšti daugiau „buršiška“ dvasia, atsitolinimas nuo idėjų ir garbinimas formos. Nuolat kurias naujos korporacijos, kurios tą „buršišką“ dvasią ir neša į mūsų akademijos sienas. Kada mūsų studentijai reikėtų auklėtis visuomeniniam darbui, gimsta naujos „idėjos“ — tai prieškarinio vokiško tipo „junkerių“ ir „buršų“ idėjos. Tas rodo mūsų studentijos pakrypimą į slidų kelią, kuris gali privesti prie dvasios bankroto. Nors to pažymio visai studentijai taikinti negalima, bet vis dėlto jis rodo liūdną vaizdą.

Ta proga tenka tarti keletą žodžių ir apie mūsų akademinį laikraštį „Studentą“. Iš karto gaunama įspūdis, kad „Studentas“ skirtas informuoti „kas išvažiuoja, kas parvažiuoja“, o ką jie ten padarė, ką nuveikė pamirštama. Labai nemalonu, kad mūsų studentija, kaip pastebėjo advokatas p. L. Šmulkštys jaunuomenės teisme š. m. kovo 22 d., kad mūsų studentai jau dabar „išvažiuoja ir parvažiuoja“, kaip tat daro ir mūsų vadai. Mūsų studentija tais „važinėjimo“ keliais eidama ir „Studentas“ tik apie tai informuodamas nieko gero mūsų universitetui neatneš. Ar gvildenami „Studente“ opieji studentijos reikalai, ar jame matome patarimų jauniems mūsų kolegoms? Ne. Jis iš vienos pusės teikia tuščias informacijas, o iš kitos — talpina sieksnines profesorių biografijas, straipsnius apie užsienio kavines. Rodos, lyg nebūtų svarbesnių studentijai uždavinių. Ar daug „Studentas“ rašo studentijos ekonomijos reikalais? Tie klausimai jam nerūpi.

Vienas sveikintinas studentijos reiškinys, tai Studentų Atstovybė, kuri imasi pozityvaus darbo, gindama bendruosius studentų reikalus. Paskutiniųjų dviejų studentų atstovybių nuveiktus darbus jau aiškiai pajuto mūsų studentija. Studentai, studentų atstovybės dėka, naudojami Valstybės Teatro bilietų papiginiui, jau suorganizuotas studentų choras, akademinis sporto klubas ir t. t.

II.

Viena didžiausių studentų organizacijų — ateitininkai. Toji organizacija gausinga tik dėl to, kad čia jos eilės papildomos privilegijuoto teologijos — filosofijos fakulteto klausytojų, kurių nemažą dalį sudaro kunigai. Kituose fakultetuose ir skaičiumi ateitininkai, nepasižymi. Per kelatą metų ateitininkai, turėdami savo rankose studentų atstovybę, apvyklė mūsų studentiją, ir jau prieš porą metų prasidejo bruzdėjimas turįs tikslo pašalinti ateitininkus nuo vadovaujamos vietos studentų atstovybėje. Per ketverius metus būdami studentų atstovybės šeimininkais tiek tenuveikė, jog buvo tik palaikomi santykiai su užsienio studentija, o ekonominiu atžvilgiu mūsų studentijai beveik nieko nedavė ir dar kartais pakenkdavo. 1928 m., kai studentai, kilę iš šiaurinės Lietuvos, buvo reikalingi paramos, tai studentų atstovybė su ateitininkais priešaky tuo reikalu visai nesirūpino, kol patys studentai suprato reikalą sudaryti šiauriečių studentų komisiją, kuri rūpintųsi jų reikalais. Komisijai pavyko išgauti iš Švietimo Ministerijos šiauriečiams studentams stipendijų. Tada, kai jau viskas buvo išsirūpinta, parodė savo galią ir studentų atstovybė, kuri panoro tas stipendijas pati padalinti.

Labai liūdnas reiškiny, kad ateitininkai ekonominių studentijos reikalų neskiria nuo ideologinių. Jie visur, kur tik gali, stengiasi brautis su savo „atnaujinti Kristuje“ į ekonomines organizacijas. Toks faktas, kad ateitininkai apleido studentų kooperatyvo susirinkimą (š. m. kovo 15 d.) vien už tai, kam į kooperatyvą priimta naujų narių, uždeda jiems juodą dėmę. Į kooperaciją reikėtų blaiviau žiūrėti, o kad kooperatininkų skaičius mūsų universitete auga, reikėtų tik džiaugtis.

Studentų tautininkų korporacija „*Neo Lithuania*“ kiek prieš kelis metus buvo galinga ir turėjo nemažą įtakos studentų tarpe, tiek paskutiniu metu rodo žymų savo menkėjimą. Šitai įvyko dėl to, kad jų keliami obalsiai neturi jau atgarsio studentų tarpe.

Buvo laikai, kada tautininkai turėjo 8 atstovus studentų atstovybėje, o dabar teturi kartu su „*Filiae Lithuaniae*“ vos 4, vadinasi du kartu sumažėjo. Tas jų eilių mažėjimas gavo lyg chroniško pobūdžio ir kasmet jų įtaka studentijos tarpe nyksta.

Šiomet studentai tautininkai, matydami pavojų išnykti iš universiteto sienų, ėmėsi darbo patraukti savo pusėn neva nesrovines „buršų“ korporacijas ir sudaryti korporacijų prezidiumo konventą, kuriame norėtų turėti vadovojamą vietą ir ten palaikyti taip silpną savo gyvybę. Reikia manyti, kad ir tas darbas maža vilčių jiems suteiks, tuo labiau, kad ir „buršiškių“ korporacijų tarpe turi nedaug simpatijų.

Dar tenka paminėti ir mūsų universiteto *socialistines organizacijas*. Jų lietuviškos yra dvi: *Socialistų studentų aušrininkų draugija* ir *socialistų studentų „Žaizdro“ draugija*. Abiejų šių organizacijų tikslas plėsti socializmą studentų tarpe. Pirmoji žinoma daugiau, kaip individualistinė — socialistinė, o antroji atstovauja socialdemokratų studentų tarpe. Nors šios abi organizacijos turi mažą pritarimo mūsų studentijos tarpe, bet vienas geras jų pažymys — tai išlaikymas pastovių savo pozicijų. 1929 ir 1930 m. studentų aušrininkų draugija, patekus nemaža jų narių į kalėjimą, buvo apmirusi, bet šiemet atgijo ir atstatė savo pozicijas.

Studentų atstovybės rinkimų rezultatai rodo, kad žaizdrininkai universitete turi nedaugiau, kaip šimtą studentų, kurie su jais solidarizuoja. Žaizdrininkai sakosi atstovaujant neturtinguosius studentus ir deda pastangas palengvinti mūsų studentijos ekonominį gyvenimą. Tačiau praktikoje jie to neparodo ir visur, kur tik reikia dirbti visos studentijos naudai, rūpintis jos gerbūviu, jie nuo to darbo šalinasi, nors to būtų reikalinga ypač neturtingoji studentija. Studentų atstovybėje, per kurią būtų galima daugiausia padėti mūsų studentijai ekonominiu atžvilgiu, žaizdrininkai visai neparodo darbo ir nė vienoje atstovybės komisijoje nedalyvauja, nors ir kviečiami ten dirbti. 1929/30 m. studentų atstovybės prezidiume buvo vienas ir „Žaizdro“ d-jos atstovas, bet iš prezidiumo išėjo vien dėl to, kad atstovybėj nevisi žaizdrininkų pasiūlymai galima buvo praveisti. Reikia atminti, kad visai studentijai taikinti socializmo principų negalima, o dėl to atsisakyti atstovybėje darbo yra nesuderinama su žaizdrininkų uždaviniais patarnauti neturtingajai studentijai.

Studentų „Varpo“ Draugija universitete gyvena jau nuo 1923 m. gruodžio 6 d. Draugijos uždaviniai toliau eiti Dr. V. Kudirkos pramintais keliais, keliant demokratizmo, tautybės, minties bei sąžinės laisvės ir socialliberalizmo idėjas. Per visus tuos 7-erius metus stud „Varpo“ draugija buvo viena iš veikliausių organizacijų universitete.

Dar 1926 m. studentų atstovybės pirmininku išrenkamas „Varpo“ draugijos atstovas, nors ji tada atstovybėj teturėjo vos 2 atstovus. Tas faktas rodo, kad „Varpo“ d-jos nariai turi nemažą pasitikėjimą ir visai priešingų idėjų organizacijose. 1930 m. gruodžio 7 d. stud „Varpo“ d-ja minėjo savo 7 metų sukaktuves. Minėjime p. M. Sleživičius patiekė atsiminimų žiupsnelį iš prieškarinių studentų veikimo, kada studentai aktyviai dalyvavo kovose už laisvę, profesorių padedami ir nebodami net mirties. Toks studento tipas turėtų būti ir dabar, kada jis gina ir plečia savo idėjas.

Nors dabartinė studentų atstovybėj „Varpo“ d-ja teturi tik 2 atstovu, bet tas nerodo dar, kad jos įtaka studentų tarpe būtų sumažė-

jusi. Varpininkai aiškiai suprasdami studentų atstovybės reikšmę ir kad studentų atstovybė turi būti daugiau ekonominė organizacija, kuri rūpintų visos studentijos reikalais, ėmėsi darbo ekonominėse — fakultetinėse organizacijose. Šių organizacijų atstovai studentų atstovybėje daugiausia ir gali rūpintis visos studentijos reikalais. Nežiūrint to ir taip studentų atstovybės prezidiume stud. „Varpo“ d-ja turi savo atstovą. Tuo būdu varpininkai dvigubai dirba visos studentijos naudai: tiesioginai dalyvaudami studentų atstovybėje ir dirbdami per fakultetines draugijas. Pasitikėjimas varpininkais tiek studentų atstovybėj, tiek fakultetinėse draugijose rodo, kad studentų „Varpo“ d-ja moka daugiausia ginti visos studentijos reikalus. Ne veltui paskutiniaisiais metais „Varpo“ d-jon stoja nemaža naujų narių.

Reikia palinkėti stud. „Varpo“ draugijai ir toliau eiti tais keliais, šalia savo reikalų nepamirštant ir visos studentijos reikalų.

10-tinis Valstybės teatro jubilėjus.

Lietuvių tautai teatras turėjo nepaprastai didelės — kultūrinės ir politinės — reikšmės. Ligi Lietuva neatgavo savarankiškumo, „lietuviški vakarai“ buvo vienas iš svarbiausių tautos gyvybės reiškių ir primityviškų kovos už laisvę priemonių. Jie buvo plačiausiai paplitę. Todėl, atgavus nepriklausomybę, savaime kilo reikalas sukurti jau kultūrišką teatrą.

Nors faktinai valstybinis teatras kūrėsi lygiagrečiai valstybei, visam jos aparatui, tačiau oficiališkai Valstybinis Teatras susikūrė 1920 metais: Drama pirmą vaidinimą turėjo gruodžio 19 d., o Opera gruodžio 31 d.

Kaip Drama, taip ir Opera pradžioje teturėjo vos po du tris kvalifikuotus scenos darbininkus-artistus. Daugumas pradėjo dirbti be tinkamo pasiruošimo. Kadangi gabių ir darbui atsidavusių žmonių nestigo, nestigo ir pasiryžimo nugalėti kartais net labai sunkias sąlygas, tai teatras augo medžiagiškai ir kilo meniškai.

Ne be to, žinoma, kad nepasiruošimas teatro darbo specialybei nebūtų davęs ir neigiamų pasekų. Taip keli, nors ir gabūs ir gera medžiagą turį artistai, iš tų, kurie ir vėliau nepasirūpino išsitobulinti, per 10 metų darbo neteko savo jėgų. Tai yra teatro nuostolis. Bet per tą laiką nepaprastai priaugo naujų, jaunų jėgų: pirmiausia Operoj, vėliau naujai išsivysčiusioj teatro šakoj — Balete ir pagaliau Dramoje. Šiandien teatras turi jau beveik pilną artistų kadra, iš kurio atėjo laikas reikalauti viso, kas yra galima reikalauti iš teatro artistų.

Teatras minėjo sukaktuves 1931 m. sausio 3 ir 4 dienomis: sausio 3 d. diena buvo iškilmingas aktas, o vakare iškilmingas Dramos spektaklis ir sausio 4 d. iškilmingas Operos spektaklis. Spektakliuose — vaidinimuose — dalyvavo pirmiausia visi tie artistai, kurie dalyvavo pirmąjį Valstybės teatro gyvavimo pusmetį ir vėliau teatre dirbo visus 10 metų. Tokių buvo Operoje: K. Petrauskas, V. Grižaitienė, P. Galaunienė, P. Vencevičaitė, P. Dvarionaitė, A. Sodeika, P. Oleka, P. Bieliūnas, P. Byra, P. Katelė dirig. Tallat-Kelpša ir po kelis choro ir orkestros dalyvius. Dramoje: P. Rymaitė, P. Kubertavičienė, P. Vaičiūnienė, P. Kurmytė, Žalinkevičaitė, P. Arlauskaitė, P. Kubertavičius, J. Petrauskas, P. Laucius, P. Glinskis, P. Pilka, P. Steponavičius; Baletė: P. Jovaišytė-Olekienė; be to, keli administracijos personalo asmens.

Naują dešimtmetį teatras pradėjo turėdamas nemaža jėgų ir neblogiausias darbo sąlygas. Reikia laukti, kad jis taip plės savo darbą, kad jo vaisius galėtų patirti ir tolimesnis Lietuvos kampellai ir atokiau nuo kultūros stovį piliečiai, nes teatras yra stiprus ir galingas kultūros nešėjas.

Taip pat norėtusi laukti, kad Lietuvos teatras turėtų ir daugiau lietuviškų kūrinių, ko dabar ypač stinga operai.

Pirmasis Valstybės muzikos mokyklos dašimtmetis.

Muzika — ištobulinto garso padarinys — yra viena iš populiariausių meno šakų, o lietuvių liaudis — viena iš muzikališkiausių liaudžių. Bet liaudies muzika gali išsilaikyti ligi tam tikro tautos kultūros laipsnio, o toliau ji neišvengiamai turi eiti į tautos archyvą. Liaudies muzika užleidžia vietą civilizuotai muzikai, kuriai būtinas yra pasiruošimas, atliekamas muzikos mokyklose.

Ir muzikos mokykla įsikūrė, įsikūrus nepriklausomybei. Tačiau jos užuomazgą siekia dar prieškarinius laikus. Tada jau muzikas ir kompozit. J. Naujalis laikė vargonininkų kursus, kurie po karo imta plėsti; vėliau tas išsirutuliojo į Valstybinę muzikos mokyklą.

P. J. Naujalis įkurtoji muzikos mokykla Valstybinės muzikos mokyklos vardą gavo 1920 metais. Pradžioje ji teturėjo tiktai kels mokytojus ir nedaugiausia mokinių. Ilgainiui ir ji išaugo: atidarė naujus skyrius, naujas klases ir dabar pasiekė konservatorijos aukštumo.

Valstybinė muzikos mokykloj dabar yra šios klasės, kuriose ruošiami atatinkamų specialybių muzikai: 1) dainavimo, 2) smuiko, 3) fortepijono, 4) vargonų, 5) pučiamųjų instrumentų, 6) chorvedžių, 7) kompozicijos ir 8) operos.

Be privalomo dalyko kiekvienas mokinys būtina turi išėti: muzikos teoriją, istoriją, solfedžio (skaityti gaidas), harmoniją, muzikos formas, instrumentaciją, kontrapunktą ir septynis kursus privalomo fortepijono. Specialaus dalyko mokslas tęsiasi nuo 5 ligi 9 metų.

Valstybinė muzikos mokykla savo 10-ties metų sukaktuves minėjo 1931 m. vasario 8 (aktas) ir 9 (spektaklis) dienomis.

Iškilingas spektaklis parodė, kas V. M. M. dirbama ir ko pasiekama. Pasirodė, choras, orkestras, pavieniai ir ansambliai solistų. Visa tai tinkamoj aukštumoj. Lygindami savo muz. mok. su kaimynų, randame, kad daugeliu atveju ji stovi žymiai aukščiau už kaimynų.

Mokyklos bėda — ji neturi tinkamo buto ir negauna teisių, dėl ko ypač daug tenka nukentėti baigiantiems, kurie cenzo turi ieškoti užsieniuose. Nors ji ten lengvai gaunā, tačiau tenka daug pinigų išleisti, o tą ne visi gali padaryti.

Valst. muz. mok. akulėtinių yra Valst. teatre artistais solistais, chore ir orkestre; daugelis muzikos mokytojų gimnazijose bei kitose mokyklose; kai kas liko vargonininkais, kai kas verčiasi laisva profesija.

Kritika ir bibliografija.

Literatūros frontai.

Faustas Kirša¹⁾ mūsų rašytojus, arba kaip jis sako, dirbančias literatūroje individualybes, skiria į tris kartas: pirmoji karta — ligi Didž. karo, antroji karo metu ligi Lietuva susitvarkė ir trečioji jauniausioji — išaugusi Lietuvos mokyklose.

Pirmai rašytojų kategorijai Kirša priskiria Maironį, Vydūną, Herbačauską, Jakštą, V. Krevę, Vaižgantą, Žemaitę, L. Pelėdą, Šatrijos Raganą, Čiurlionienę, Puidą, Vaidilutę, Dobilą, Gustaitį, Vaitkų, Girą.

¹⁾ „Vairo“ 1 nr. 74 pusl. 1929 m.

Antrai kategorijai: Vienuolį, Šeinių, Švaistą, Savickį, Tarulį, Striupą, Sruogą, Putiną, Vaičiūną, Mikuckį, Binkį, Lastą, Buivydaitę, Butkų Južę, Bičiūną, Kiršą.

Trečiai kategorijai: Šemerį, Rimydį, Tysliavą, Inčiūrą, Venclovą, Solomeją Nėrį, Paukštelį, Grušą, Miškinį, Kosu-Aleksandravičių, Gričių, Tilvytį, L. Skabeiką, Santvarą, J. Žengę ir Borutą.

Tai tokia ilga ir nuobodoka Kiršos rašytojų registracija. Vadinasi, Kirša rašytojus skirsto laiko atžvilgiu. Čia visai nėra ko ginčyti, kad taip rašytojus skirstydamas Kirša būtų suklydęs.

Tuo pačiu metu pasirodė spaudoj ir kito žmogaus visai kitoks rašytojų sugrupavimas¹⁾ „Trečio fronto“ vienas kūrėjų — Ragaila rašytojus skirsto ne laiko atžvilgiu, kaip pasiėlgė Kirša, bet žiūri ką rašytojas atstovauja, kokiai ekonominei srovei ir literatūros mokyklai jis priklauso.

Dar kitas išvedžioja, kad Tilvytis, Rimydis ir Žengė, Inčiūros, Paukštelio ir Grušo kaimynystėje jaučiasis, kaip nuogi vyrai patekę į baisiai kuklių moterų draugiją...

Beje, Ragaila Kiršai nenori nusileisti ir taip pat skirsto rašytojus (kai kuriuos) laiko atžvilgiu. Pav., Duonelaitis bevaikis mūsų literatūros tėvas, o paskui, prašom — realistai (Žemaitė, Vienuolis), romantikai (Pietaris, Krėvė, Vaižgantas) etc. Romantikai ir epigonų dave: Paukštelis, Inčiūra, Grušas.

Tuo, Ragailos nuomone, pirmoji rašytojų generacija ir baigias. Antroji rašytojų generacija — „Keturi vėjai“, kurių ideologiją sudarius rusų futuristo Iljos Freuburgo koncepcija (? K.)

Pereinamąją rašytojų generaciją iš antrosios į trečiąją sudarą „Piūvio“ vyrai (trys laikraščio numeriai išėjo ir tokiu vardu). O paskui aišku, kad suskambėjo paskutinis grožinės literatūros žodis — „Trečias frontas“.

Pirmiausia reikia pabrėžti, kad visi plunksnos mėgėjai pradeda darbą būdami apie save labai geros nuomonės. O paskui triukšmas ir aplombos!

Kas neatsimena, kaip smarkiai triukšmavo „Keturi vėjai“? Aišku, pirmiausia sudaroma nauja srovė, visas senasis literatūros pasaulis numojamas ranka, šalin tradicijos, tas biaurybė sentimentalizmas, romantizmas, o jau lyrikos tai ir pakesti negalima.

„Keturi vėjai“ sakės iš žodžio darą naujas brangenybes („Keturi vėjai“ 1 nr. „Žengte marš!“) Liaudies kūrinių primityviškumas, tai ir esąs tas sveikasis grūdas, iš kurio ūgdysią ateities meną. Išvažiuoja į pasaulį naujais meno tankais.

¹⁾ Žiūr. 10 nr. „Kultūros“ 1929 m.

Ir be reikalo čia būtų aiškinti, kokio gilumo vagą išvarė „Keturi vėjai“ mūsų literatūroj, kokia jų reikšmė mūsų kultūriniam ir visuomeniniam gyvenimui.

„Trečias Frontas“ pradėjo dar labiau dulkes kelti.

Pirmiausia, — kaip be to, — tai jie sudarą naują srovę, naują judėjimą lietuvių literatūroj.

Jie agituoja už naują žmogų, naują meną, naują visuomenę, naują gyvenimą („Trečias Front.“ 1 nr. „Mes pasiryžom“). „Trečio fronto“ kriterijus, estetika, siekimai, taktika — lietuviškas bernas.

Gerai.

Žiūrim koks čia tas lietuviškas bernas. Kai kas ieško panašumo su 1872—1878 m. rusų trogloditais, gal, sako, iškrito koks tipas iš Debagorijaus-Makrijevičiaus „atsiminimų“. Ne. Vis delto buvo įdomu, kokį visuomenės socialinį vienetą „Trečias frontas“ imasi atstovauti. Bet jų tariamojo lietuviško berno fizionomijos sunku buvo įžiūrėti.

Tuoj buvo matyt, kad idėjiniu jų neva atstovaujamos visuomenės atžvilgiu „Trečias frontas“ sudaro konglomeratą.

Ir juo garsiau „Tr. fr.“ apie berną kalbėjo, juo neaiškesnė darėsi to berno sąvoka. „Tr. fr.“ aiškino, kad jų bernas apimęs miesto darbininką, kaimo darbininką ir, — prašom labai, — berną lankančią universitetą („Jaunųjų pasaulis“ irgi sakė tarnausiąs ir inteligentui ir gatvės šlavikui).

Dėl tokio berno reikalų gynimo pirmas pareiškė nepasitenkinimo „Socialdemokratas“, iš kur, rodos, turėjo būti širdingas pritarimas. Teisybė, J. Radžvilas („Aktyvizmo pagrindus tiesiant“ „Tr. fr.“ 1 nr.) mėgina aiškintis, kad jie darą sintezį miesto darbininko, kaimo berno ir nepasitenkinančios dienos smulkybe inteligentijos dalies.

Panašų sintezį jau kelinti metai veda kun. Tamošaitis „Lietuvos Aide“ ir „Vaire“ ir visi gerai žino, kokių vaisių toks vienijimas duoda...

Dviem mėnesiams praslinkus, tas pats J. Radžvilas („Tr. fr.“ 3 nr. „Bernas literatūroje“) „Tr. fr.“ berną mėgina lyginti su M. Gorkio „valkatomis“.

Jei tarp M. Gorkio „bosiako“ ir „Tr. fr.“ vaizduojamo berno esą skirtumų, tai tie skirtumai esą tik vietos, aplinkos ir gyvenimo sąlygų. O Gorkio „valkata“ viską neigia, jis kone nichilistas, be to, maištininkas su anarchistiškais palinkimais.

Taigi, po tokio „Tr. fr.“ ideologijos pasiaiškinimo, mums darosi suprantamesnės ir „Tr. fr.“ intencijos, to tariamojo berno fiziono-

mija. Maištininkas. Maištas juk yra stichinis išsiveržimas, be apibrėžto tikslo, be idėjos, be plano. Taip apibrėžiant berną, galima bent dalinai pateisinti ir „Tr. fr.“ užsimojimus. Bet tai tada toli gražu ligi bent kokio literatūrinio ar visuomeninio judėjimo!

Vadinasi, čia mėginama atstovauti visuomenė neturi jokio socialinio junginio, net bendro intereso.

Bet praeina dar porą mėnesių ir „Trečio fronto“ nusistatymas pasikeičia. 4 nr. apie berną jau ir girdėti nenorima, bernas užmirštas.

Berno vietą užima darbininkas proletaras, dirbąs didmiesčio fabrike. Matos, kad „Treč. frontui“ lengviau keliauti išvažinėtomis vėžėmis...

Nesiimame spręsti kur liks „Tr. fr.“ 5, 6 ir kiti numeriai, kuo jie bazuos savo idėjinius pagrindus, kokį socialį visuomenės sluoksnį ims atstovauti. Bet turint galvoj „Tr. fr.“ bendradarbių idėjinius priešingumus, nes jame kol kas išsitenka nuo eserų ligi maksimalistų marksistų, sunku tikėtis, kad šiuo atžvilgiu šis tas vieningo, pozityvaus galėtų išeiti. Juo labiau, rodos, per anksti kalbėti ir per drąsu tvirtinti, kad, štai, mes sudarome srovę, sudarome judėjimą, mes dideli, ir tik mes turim formalios ir moralės teisės atstovauti Lietuvių literatūrai. Ir reikia pabrėžti, kad ne vienas „Tr. fr.“ taip garsiai apie savo kalbą: ateitininkai išleidžia „Granitą“ — nauja srovė, Šiaulių gimnazistai išleidžia „Taiką“ — srovė; keli jaunuoliai išspaudžia tris numerius „Piūvio“ — panašu į didelį literatūros judėjimą...

Tai jau per daug naivu.

Kalbant konkrečiai dėl „Tr. fr.“ galima pasakyti, kad jis naujos srovės nekuria, ir, ta linkme eidamas, nesukurs. „Tr. fr.“ grožinės literatūros dalykuose vartoja senas literatūrinės priemones, o siužetus ima net jau per daug nuvalkiotus. Pav., paskaitykime „Tr. fr.“ 4 nr. Šimkaus pasakaitę „Prie krantinčio vandens“. Tai tikras Lazdynų Pelėdos „Našlaitės“ motyvų ir siužeto kopijavimas. Ir bendrai, kas neskaitė lietuvių literatūroje ar Lazdynų Pelėdos ar Žemaitės vaizdelių, kuriuose aprašoma tarnaičių ir šiaip neturtinųjų merginų, ponų suviliotų, gyvenimas. Ten irgi, kaip ir Šimkaus „Prie krantinčio vandens“ tarnaičių materialis skurdas, tamsumas, pasitikėjimas pono žodžiais, o paskui... ponas suviliotą tarnaitę šlykščiausiai išnaudoja. Ta pati intencija, tas pats tikslas ir tas pats senas seniai visų girdėtas siužetas. Gal tik toks skirtumas, kad Lazdynų Pelėda, kaip arčiau dvarininkų gyvenus, gerai juos pažino ir dėl to geresnį lenko pono vaizdą nupiešia, negu Šimkus, kuris tik įsivaizduoja poną; be to, Lazdynų Pelėda aprašo lenką

poną, o Šimkus lietuvių poną, kurio brolis net ministeris. Bet laiko ar rasės skirtumas čia nesvarbu.

Ir sentimentalumas Šimkui nesvetimas: pono skriaudžiamos moters vyras bėgioja su vaiku po žmones...

„Tr. frontas“ neturėtų supykti, jei romantikė Lazdynų Pelėda būtų palaikyta „Trečio fronto“ mecenate.

Beje, ir ne tik Šimkaus, bet ir kitų „Trečio fronto“ bendradarbių siužetai nenauji, senos girdėtos temos ir, reikia pabrėžti, neaktualios. Bet gali kas pasakyti, kad naujų idėjų, naujų siužetų negalima sugalvoti, grožinėj literatūroj viską nulemia forma, literatūrinės priemonės, konstrukcija.

Taip, forma svarbu, bet, bet kokią Ameriką „Trečias frontas“ čia atrado. Rodos, kad nieko. „Trečias frontas“ naujų žodžio formų, kitokių literatūrinių priemonių nei ieško, nei rado. „Keturi vėjai“ bent naujų žodžio formų, naujų literatūrinių priemonių ieškojo, tai vis dėl to jų tendencijas ir siekimus buvo galima pateisinti. „Tr. frontas“ šiuo atveju yra pasyvus, be intereso.

Mažą išvadą reiktų padaryti, būtent, „Tr. frontas“, kaip jis pats prisipažįsta (žiūr. „Tr. fr.“ 3 nr. „Bernas literatūroje“), yra gaivalinis energijos išsiveržimas, maištininko tendencijos. Bet, ar tai bus teigiamas pažymys, „Tr. fr.“ pradeda nusistovėti. 1 nr. buvo kuriama Gorkiški „valkatos“, buvo užsimota literatūroje pagaminti lietuviško berno tipą, bet iš to nieko neišėjo ir „Tr. fr.“, tarsi surimtėjęs, patogiai šliejasi prie tam tikros socialinės visuomenės grupės. Būtent, „Tr. fr.“ tampa socialdemokratų jaunuomenei skiriama literatūros gazieta. Kadangi „Tr. fr.“ bendradarbių tarpe yra 2—3 soc. dem. politiniai nedraugai, tai tiem 2—3 toks „Tr. fr.“ kvalifikavimas gal ir nepatiks, bet... dulkės prieš vėją vis tiek nepūsi.

Taip „Tr. fr.“ traktuojant galima palikti teisę jam gyventi ir toliau.

Pr. Kvietkus.

Pigus būdas raštų tomams išleisti.

Dar aną metą „Lietuvoj“ kažkas rašė, kad lyg nepatogu esą gyviems autoriams leisti savo „Raštus“ ir pavadinti to ir to „Raštai“, k. a. Vienuolio „Raštai“, Vaižganto „Raštai“ etc.

Paskutiniuolu laiku tokių raštų leidimas dar labiau padažnėjo. Ir leidžiama ne grožinės literatūros „Raštai“, bet šiaip sau publicistika, iš laikraščių surinkti straipsniai.

Pateisinamas tokių „Raštų“ leidimas būtų tada, kai jie būtų leidžiami autoriui jau seniai mirus, o autoriaus asmuo yra tautai, valstybei ar mokslui daug nusipelnęs žmogus ir visų pripažintas.

Ir bendrai, didelių žmonių biografijas rašant ir jų gyvenimą tiriant, rankiojamos iš jų gyvenimo visokios smulkmenos, keliama aikštėn menki faktai, jei tik tas turi reikšmės studijuojamai asmenybei geriau pažinti.

Sakysime, Puškino, J. J. Rousseau, Šatobriano, Hetės ar kito kokio genijaus asmenybę tyrinėjant, mielai spaužiami jų laiškai, korespondencija, trumpiausios straipsniai. Bet keistai atrodytu, jei žmogus nors ir genijum būdamas pradėtų spausti savo laiškus, korespondenciją etc.

Kažin ką publika pasakytų apie tokio didelio žmogaus sumanyimą.

Suprantama yra, kai leidžiami keno nors raštai autoriui seniai mirus, jei dar tuo leidiniu norima autoriaus darbo arba mirties sukaktį paminėti.

Negalima sakyti, kad būtų išsiškota, pav., išleidžiant Juliaus Janonio raštus.

Bet kaip dabar daroma pas mus?

Pas mus gerb. autoriai visai nesivaržydami surenka savo straipsnelius įvairiomis temomis rašytus ir po įvairius laikraščius išmėtytus ir leidžia tomus savo raštų. Bet ar yra kam įdomu skaityti prieš kelis metus buvusius dienraščiuose ar savaitraščiuose išspausčius straipsnius?! Straipsnius pasenusius ir netekusiomis aktualumo temomis? O gal de qustibus non est dis putandum?

Raštų leidėjai net ir klaidas, neteisingai atpasakotus laikrašty faktus deda į raštus ir teikia visuomenei dvasios peno.

Štai pavyzdys. 1917 metais kun. Tumas sužino, kad Voroneže miręs Vincas Mickevičius-Kapsukas.

Ir Kun. Tumas nesigaili draugui Kapsukui gero žodžio. — Teisybė, — rašo tada kun. Tumas, rodos, į „N. Lietuvos“ laikraštį, — Kapsukas buvęs bolševikas, bet jis, girdi, mūsų tautietis, lietuvis, jam lietuvių ir lietuvybės reikalai visados rūpėje. Visai išgyręs Kapsuką, kun. Tumas užbaigia savo straipsnį: „Dieve, duok Lietuvai daugiau tokių bolševikų!“

Vėliau kun. Tumas sužinojo, kad jis buvo negražiai apsirikęs, tačiau leisdamas savo raštus neapleidžia ir tos nesąmonės: Kapsuko nekrologiją įdeda į IV savo raštų tomą.

O Kapsukas Smolenske sėdėdamas ir šią dieną lietuviybės reikalais, anot kun. Tumo, tebesirūpina. Žinoma ir daugiau to paties autoriaus triukų. Antai, aną metų kun. Tumas, Lietuvos univ. literatūros profesorius malonėja estus per spaudą informuoti apie lietuvių jaunuomenės organizacijas ir sroves. Ir estai apie mūsų jaunuomenės organizacijas buvo painformuoti taip, kad „aušrininkai“ individualistai par excellence esą Plechanovo sekėjai, vadinasi to atkaklaus ir mokyto rusų marksisto.

Reikia laukti, kad leisdamas savo raštų tomą kun. Tumas įdės ir tą nesąmonę.

Arba, pav., prieš keletą metų kun. Tumas per laikraščius susiginčijo su miesto valdyba, kad šunų gaudytojas jo Mopsą sugavęs ar norėjęs sugauti.

Vargu ar kun. Tumas ir šį savo darbą praleis neįdėjęs į raštų tomą.

Šie trumpi pavyzdžiai rodo, kokios vertės yra nors ir gabių ir darbščių žmonių išleisti raštų tomai.

Jei mūsų visi laikraštininkai, visi publicistai pradėtų savo straipsnius iš laikraščių rankioti ir juos leisti tomiais, tai mes bent 1000 tomų susilauktume naujų knygų.

Pavyzdžiui, tegul surenka visus savo straipsnius „Lietuvos Aido“ publicistas, kuris rašė įžanginius 1927—1928 m. apie tautos valios šventumą ir apie tai, kad jei nebus referendumo, tai nebus gerų pagrindinių įstatymų ergo — tautos atsiklausimas neišvengiamas. Tas nesvarbu, kad gale paskutinio tomo gabus publicistas savo narsią kūrybą palygintų nuliu, bet argi būtų neįdomu prisiminti, kaip kai kada galvoja, nors ir pateptos, žmonių grupės.

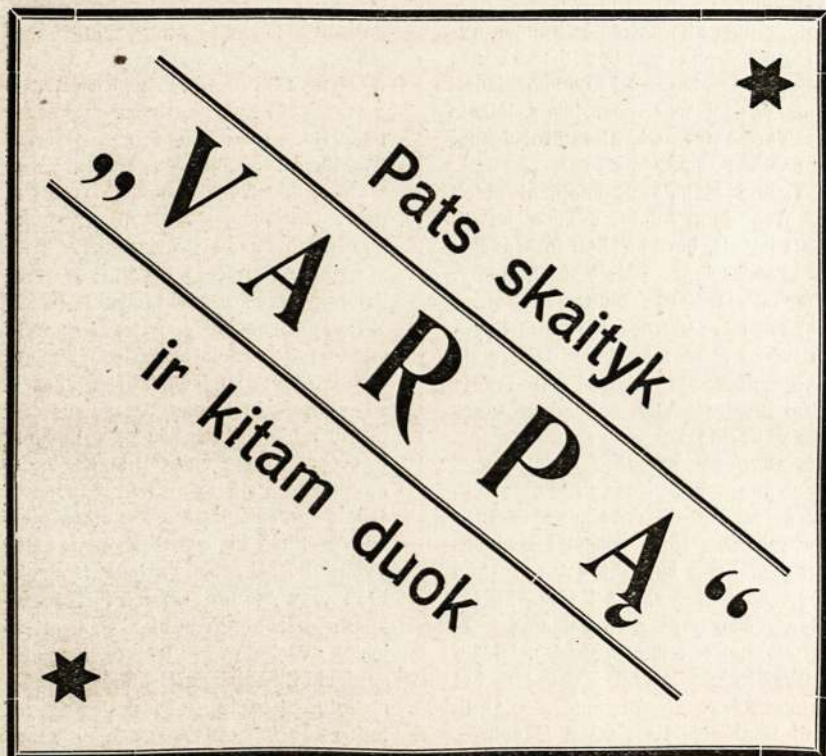
Arba, tegul surenka savo straipsnius iš laikraščių tokie vyrai, kaip J. Pronskus, Pr. Dailidė, juk tai bus tomų tomiai. Ir nebus jie nė kiek neįdomesni už dabar drašuolių leidžiamus tomus; pav., Pronskaus ar Dailidės tomuose, kaip veidrody atspindės laikotarpio visuomeninės kovos, pažangiosios minties vystymasis ir t. t.

Vienas savaitraščio redaktorių apskaičiuoja, kad jo str., kurių jis per 10 metų laikraštį redaguodamas įvairiomis temomis prirašęs, tuos str. surinkus, būtų minimum 45 tomai, po 500 pusl. kiekviename tome. Ir kaip būtų įdomu šie straipsniai: kaip kelti pagrindinę mūsų valstybės ūkio šaką — žemės ūkį, kaip veisti žuvi, kaip ge-

rinti triušių veislę, taisyti kelius, daugybė str. apie parlamentarizmą ir diktatūrą etc. etc.

Juk dabar mūsų gyvenime tiek aktualijos, tiek naujų ir gyvų klausimų, tiek naujų problemų, kurios prašyte prašos sprendžiamos.

Rašykite, vyrai, apologijas, pasmerkimus, literatai kurkite, bet nebaidykite skaitytojų nuo knygos surankiotomis laikraščių korespondencijomis. *Pt.*

Knygos.

Thomas Mann. **Buddenbrooks**. Šeimos nykimas. Romanas. Vertė K. Karnauskas. „Vairo“ b-vės leidinys. Kaunas, 1930-Vyt. Didž.-m.

Šiais metais garsiąją Nobelio literatūros premiją tarp kitų gavo ir jau anksčiau pagarsėjęs vokiečių rašyto-

jas Thomas Mann. Rašytojas yra žinomas, kaip daugelio apysakų, romanų, ir dramos veikalų autorius. Kuo Th. Mann ypatingas? Jo kūryba, jo romanai, kaip vertimo išangoj p. P. T-lis pastebi, nepriklauso prie tų knygų, kurios skaitomos smagiau pra-

leisti laiką. Th. Mann gilus psichologas, gabus žmonijos minties eigos vaizduotojas. Mūsų minimas romanas „Buddenbrooks“ yra laikomas geriausiu Th. Mann'o kūrinium, nes kaip tik šis romanas, jei taip būtų galima pasakyti, laimėjo ir Nobelio premiją. Pats romano pavadinimas neatitinka moderniosios literatūros reikalavimams — neužintriguoja skaitytojo, tačiau kita antraštė „Šeimos nykimas“ verčia atkreipti dėmesį, nes šeimos klausimas, jos nykimo klausimas ypačiai šiais, pokariniais, laikais pasidarė aktualus ir literatūroje dažnai sutinkama tema.

Thomo Mann'o užsimojimai dideli — atvaizduoti šeimos nykimą net tik šiais laikais, bet paieškoti jo pradžios daug anksčiau, pereitam šimtmečiui. Tam tikslui tenka paliesti ne viena karta. Buddenbrookai yra turtingojo luomo šeimos atstovai ir, reikia pasakyti, visam veikale tefigūruoja šisai luomas. Visa aplinkuma savotiška ne dėl kokių intrigu romane, bet savo psichologišku savotiškumu. Gyvenimas pažengęs pirmyn sumodernėjęs, bet tik daugiausia laukujis gyvenimas. Nors konsulas Buddenbrookas daug kuo skiriasi nuo savo tėvo, nors jo pažiūros į viską ne tokios, tačiau ir jis savo vaikams, dukteriai Toni, neteikia laisvės, neleidžia laisvai rinktis, laisvai apsispręsti, bet primeta savo nusprendimą. Matyti, kad tasai požiūris į viską iš aukšto, kad tasai giminės garbės, tikriau, firmos markės apsaugojimas turtingojo luomo asmenybę suvaržo. Tarytum, dingus senosioms tradicijoms, turėtų būti kitaip, turėtų jautis visokeriopus laisvumas, bet ne. Rašytojas visa tai ryškiai iškelia ir ieško priežasčių. Šioj romano daly veikia pati įžanga. Kaip tą klausimą autorius nagrinėja, galima bus spręsti iš kitos dalies.

Dėl vertimo tenka šis tas prikišti: pastebima net ryškiai akysna metan-

čiųsi etimologinių ir sintaksės klaidų. Stilius irgi nekoks. Vertėjas turi būti ir savotiškas kūrėjas, sugebąs pagauti originalo ne tik prasmę, bet ir autoriaus stilių. A. Gailinta s.

✓ **Trečias Frontas.** Rašytojų aktyvistų kolektyvo literatūros gazietas. 3 nr. 1930 m. spalio mėn. 56 psl.

* Rašytojų aktyvistų veikla mūsų literatūroje inėša gyvumo. Kiekvienas pasirodęs gazietos nr. sukelia įdomumo. Šis „Trečio Fronto“ nr. rodo, kad aktyvistai savo pirmam numerį duotų pažadų (manifestas) nepamiršta, o su energija juos tęsia. Atsiriboję nuo visokių romantikų ir klasikų, aktyvistai eina pagal savo užbrėžtą liniją — kuria progresyvia literatūra. Ne be pagrindo „Tr. Fr.“ atkreipė ir užsienio literatiškų sferų dėmesį. Trečiam nr. randame tikrai aktyvyn einančio Jono Šimkaus poezijos. Atspausdintos eilės įgalina laukti iš autoriaus nuolatinio progreso, vis priekin ir nuo „Pasakų iš cemento“. Šimkus neužsileidžia kitiems ir prozoj. Šiam numerį duoda ilgos apysakos „Prie krintančio vandens“ I dalį. Apysakoj aktualūs mūsų dienų gyvenimo klausimai. Kaimas, kaip vykusiai pabrėžta gazietos įžangoj, lieka toks pat po senovei. Neištiesęs kupros, užaugintos besilankstant prieš lenkų dvarininką, Lietuvos kumetis susilaukia naujų ponų: buvusių ministrų, jų brolių. To paties jungo tęsinys. Čia praslenka ir ne senų mūsų demokratiškų laikų siluetas: Seimo rinkimai, agitacija, naujos valstiečių viltys. Apysakos stilius, kaip ir kitų Šimkaus darbų, kondensuotas. Šimkus nemėgsta be reikalo burnos aušinti. Jo kiekvienas sakiny apdirbtas, žodis apgalvotas.

Šiam nr. pasirodęs naujas autorius — Amerikos lietuvis rašytojas Antanas Tulys, rašas ne nuo dabar. Jo apysaka tarytum išsiskiria iš bendros „Tr. Fr.“ nuotaikos. Jeigu mūsiškiu

aktyvistų dominuojąs siužetas — kaimas (bent taip buvo pirmiau), tad Tulus — tikro kapitalistiško pasaulio negerovių vaizduotojas. Tullio apysakoj „Bankas užsidarė“ ryškiai parodyta, kaip kenčia darbo žmonės dėl dažnų kapitalistiško organizmo anemijų. Angliakasio ar fabriko darbininko gyvenimas — tai ne staugiančių mašinų sirenų klausimas. Tai — tragedija, beviltiško gyvenimo tragedija, Tačiau Tulus ne tik kad iš aktyvistų neišsiskiria, bet gi dar pagilina gazetios apimtį.

Antanas Venclova apys. „Jei versmė išdžiūsta“ i kaimą, i tą patį, kaip Žemaitės „Atlaidų“ ar kitų apysakų, kaimą, žiūri ne kaip fotografas, nešališkas stebėtojas. Jis negali užstoti šešėlių. Tas šešėlių atsiradimas ne kaimo kaltė; kaimo gaspadorius bejėgis, nuo jo kerpa paskutinę vilna. Kaimas — tai didelė versmė, bet... kada ji išdžiū...

Poezijos, be minėto J. Šimkaus eilėraščių, maža beužtinkam, bet už tai ne „spindinčių grožio viršūnių“ poezija. Kostas Korsakas savo eil. „Pilka afiša“ ir „Varpom pro rūką“ tęsia mūsų tautosakos motyvus ir todėl darosi visiems suprantamas ir autorius. Panašus ir Kazys Boruta savo lyrikoj „Prieš saulėtekį su beržais“. Petr. Cvirka eilėraščių išsižada, eil. žada nerašyti. Gaila. Autorius, išleidęs „Saulėlydžius Nykos valsčiuje“, gal, rengiasi daugiau prozoi dirbti. „Fronte“ atspausdinti fragmentai iš romano „Nemunas žydi“.

Iš svetimųjų užtinkame vertimų iš originalaus amerikiečio Carlo Sandburgo poezijos: „Cibulių dienos“ ir „Šių dienų tauzytojui“. Tai Walt. Whitmann'o pasekėjas: ir čia laisva eilėdara, tik idėjomis šis kur kas drasesnis. Teoretiškų str. pažymėtinas J. Radvilo „Bernas literatūroj“. Ši čia autorius kur kas įtikinamiau kalba

negu 2 nr. „Aktyvizmo pagrindus tiesiant“.

Tik išėjus dviem pirmiems „Tr. Fr.“ numeriam, priešingos literatų grupės („Gaisuose“) aktyvistus puolė, tad šiam nr. Br. Raila atsikerta, nors ir ne per kultūringu tonu; ypačiai klišūva Herbačiauskui.

Esant visuomeninio gyvenimo apsnūdimui, kada negalima laisvai kultūrinis darbas dirbti ir plėsti atitinkamos idėjos, toksai literatų sukurtimas yra reikšmingas. A. Gailintas.

Elena Mnišek. Ordinatats Micharauskas. Apysaka. S. Zarecko vertimas. „Sakalo“ b-vės leidinys. Kaunas, 1930—V. D. — met.

„Ordinatats Micharauskas“ yra „Raupsuotosios“ tęsinys. „Raupsuotoji“, kurios išėjo IV daly, sakoma, turi pasisekimo. Kodėl? Kas gi čia naujo? Nejaugi gali žavėti kokios pasenusios bajorų tradicijos, tų bajorų meilė? Tokios temos, kaip kad „aukštesniojo“ luomo atstovo isimylėjimas žemesniojo luomo mergaitės ir visa ta romantika, yra literatūroj nudėvėtos. Iš tikrųjų, po visokių „Juodųjų kaukių“, „Veidų tamsoje“ susidomėjimas romantizmu gal ir pateisinamas, tačiau tas rodo, kad mūsų tiek originalioj, tiek verstinėj literatūroj nėra idėjiškumo, kuris sužavėtų skaitytojus, kad mes neturime Romain'o Rolland'o „Žemo Christoto“ ir i jį panašių vertimų, kurie skaitytoją ne tik žavėtų, bet ir žavintų, keltų jame progreso idėjas.

A. Gailintas.

A. Villa. Dogma. Vertė Pr. Biliauskas. Kultūros-Švietimo Dr-jos leidinys. Šiauliai, 1930 m. Kaina 50 c.

Šioj nedidelėj knygutėj iškeliamas, kas yra tikybos dogma, kokios neigiamos reikšmės turi gyvenime. Dogma užmuša individe savarankišką galvojimą, iniciatyvą, savim pasitikėjimą. Aiškinama dogmų kilmė. Patarina pasiskaityti.

P. Bunin. Jėzuitai. Vertė P. Kybartiškis. „Žemaičio“ redakcijos leidinys. Telšiai. 1930 m. Kaina 1 lit.

Šičia aprašoma jėzuitų atsiradimas, jų veikla seniau ir dabartin. laik. Apie jėzuitus yra pasklidusių įvairių nuomonių, tad ir čia keliami atskiri istorijos faktai, kur parodoma, kaip jie siekė savo tikslų, kaip skaitėsi su priemonėmis, nors jos būtų ir nesuderinamos su jėzuitų „šventumu“.

Kalba. Bendrinės kalbos žurnalas. Redaguoja Pr. Skardžius. I tom. 2 sąsiuvinys. Kaunas, 1930—V. D. — metai. „Sakalo“ bendrovės leidinys. Kaina 4 lit.

Šis „Kalbos“ žurnalo numeris paskirtas velioniui profesoriui J. Jablonskiui, bendrinės kalbos kūrėjui. Turiny randame visą eilę atskirų asmenų atsiminimų apie velionį, apie bendrinės kalbos pradžią ir bendrai apie velionies nuopelnus. Be to, keli straip. aktualiais bendrinės kalbos ir rašybos klausimais: Pr. Meškausko apie laikraštinę kalbą, A. Salio „Iš Rašybos komisijos darbų“. A. Salio str. parašytas projektuojamąja tos komisijos nauja rašyba, kuri daug kuo panaši į latvių rašybą: nosiniams ir ilgims balsiams žymėti rašomas viršuj brūkšnelis. Pageidautina, kad „Kalba“, nugalėjusi visas kliūtis, rodytųsi dažniau. Tokie klausimai, kaip rašybos keitimas, yra opūs visiems rašto žmonėms, tad gera būtų išgirsti tuo reikalu daugiau nuomonių. **J. B-nas.**

Archivum Philologicum. Humanitarinių Mokslų fakulteto raštai. I knyga. Red. Pr. Skardžius. Kaunas, 1930—V. D. — metai.

Humanitarinių mokslų fakultetas nuo seniai leidžia „Tautos ir Žodžio“ žurnalą, kuris skiriamas daugiausia kalbos mokslo, tautosakos ir istorijos

mokslams. Šis naujas žurnalas, redakcijos žodyje pasisakoma, skiriamas vien lingvistikos reikalams. Šioj knygoj yra rimtų str. lingvistikos klausimais šių profekorių: Pr. Brenderio, Jurgio Gerulio, Pr. Skardžiaus, G. Studerio, N. Šapiro, K. Alminauskio paskelbti vysk. A. Baranausko laiškai Weber'ui ir k. Kaštuoja 9 lt.

Litauische Dialektstudien. Von Georg Gerullis. Slavische-Baltische Quellen und Forschungen. Markert & Petters Verlag. Leipzig, 1930. Kaštuoja 18 RM.

Ne per seniai išėjus žinomo Leipziger universiteto profesoriaus Jurgio Gerulio lietuvių kalbos tarmių studija yra rimtas šios rūšies veikalas. Netekus mums bendrinės kalbos šulų, profesorių K. Būgos ir J. Jablonskio, gilesnis mūsų kalbos tyrimo, ypač tarmių tyrimo darbas buvo visiškai apleistas. Bet ir ši studija, kaip pats autorius pasisako, esanti tiktai pradžia, josios tikslas tesas — pradėti lietuvių kalbos tarmių tyrinėjimą. Tam reikalui autorius teikia daug medžiagos. Pradžioj supažindina su fonetine rašyba, su transkripcija, priimta tam tikroj Kopenhagos konferencijoj. Susipažinti su ta rašyba ir jos išmokti pravartu kiekvienam norinčiam tirti tarmes, rinkti tautosaką ir pan. Yra kelios rentgeno nuotraukos, charakterizuojančios kaikurių garsų tarmą. Nemaža duota akcento (kirčio) mokslo žinių, rašomosios kalbos ir kai kurių tarmių pavyzdžių. Daugiausia žemaičių ir rytiečių aukštaičių (penkių jų šakų); džiukų tarmės pavyzdžių nėra.

Kiekvienam studijuojančiam kalbą ir taip pat norinčiam geriau pažinti fonetiškias tarmių ypatybes verta ši studija išgyti. **J. Bū t e n a s.**

Atsak. Redaktorius — *F. Bortkevičienė.*

Leidžia — Akc. „Varpo“ B-vė.

Visi demokratijos šalininkai 1931 metais skaito vienintelį laisvos ir progresyvės minties dienraštį

LIETUVOS ŽINIOS

todėl kad „Lietuvos Žinios“, nors ir apkarpytos, nenuilstamai kovoja už demokratinę tvarką ir laisvę.

Kam tikrai rūpi laisva, nepriklausoma, demokratinga, platiems sluogsniams tarnaujanti spauda, tas privalo prisidėti prie „L. Ž.“.

Ne pelnas, bet laisvės idėjoms atsidavimas, darbo nesigalėjimas, tvirtas įsitikinimas šviesia Lietuvos Respublikos ateitimi — tai yra tie tvirti pagrindai, kuriais per tiek metų laikosi „L. Ž.“.

Jos nepraleidžia nė vieno įdomesnio gyvenimo reiškinių.

Nuo Naujų Metų „Lietuvos Žinios“ išeina 6 puslapių.

Kaina: Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje ir Vokietijoje metams 60 lt., pusei metų 30 lt., mėn. 5 lt. Stud. metams 36 lt., pusei metų 18 lt., 3 mėn. 9 lt. ir kitose valstybėse metams 8 dol., pusei metų 4 dol. ir vienam mėn. 7 litai.

Kaunas, Gedimino g. 38 Nr.

Švietimo reikalai yra vieni svarbiausių viso krašto reikalų. Todėl jais turi susirūpinti kiekvienas lietuvis, ypač kultūrininkas, švietėjas. Ugdymo klausimai svarbūs, aktualūs, — tikras auklėtojas, tėvas bei mokytojas privalo turėti aiškų nusimanymą priaugančios kartos ugdymo reikaluose. Mokyklinė politika ypač dabar turi rūpėti kiekvienam politikui bei visuomenininkui. Koks turi būti priešmokyklinis vaikų auklėjimas?

Visais tais klausimais rašo vienintelis pažangus pedagoginis žurnalas „**Mokykla ir Gyvenimas**“ einąs jau 11 metai. Žurnalas išeina kiekvieno mėnesio (be vasaros 2 mėn.) antrojo pusėj, per metus 10 Nr. po 3 lankus (48 pusl.) kiekvienas. Prenumerata metams 15 lit., pusm. 8 lit. Moksleiviams 8 lt. metams. :: Adresas: „Mokyklai ir Gyvenimui“, Kaune, Laisvės al. 62. :: Dar ne vėlu užsiprenumeruoti!

Geros knygos — išminties šaltinis,

jos pažinimo raktai, jos geriausi draugai, jos maloniausios dovanos.

Nauji vertimai:

1. Abdul-Kazim-Manzur (Firdusis). **Kustemas ir Zorabas**. Persų Šachnamės epo epizodas. Lt. 2,50.

2. Vil. H. Hilders. **Žanetos ekspedicijos žuvinimas**. Kelionės į Šiaurės ašigali ir sensacingi nuotykių. Lt. 2,50.

3. **Rinktinės žydų apysakos**. Knyga iliustr. Lt. 3,—.

4. E. Kaestner. **Emilis ir jo žvalgai**. Pr. Mašioto vertimas. Graži iliustruota knyga jaunuomenei. Lt. 2,50.

Visos literatūros naujienos, vadovėliai, viskas mokykloms, viskas raštinėms geriausiai nusipirksi **Koper. S-go**, „**Spaudos Fonde**“ Kaune, Laisvės Al. 62, tel. 12-12 ir 19-19. Eksped. ir sandėliai Gedimino g. 5, tel. 36-65. SKYRIAI: Šiauliuose, Kėdainiuose, Tauragėje, Vilkavišky, Mažeik., Biržuose.

AKC. „VASPO“ S-VĖS SPAUSTUVĖ
KAUNAS, GEDIMINO G-VĖ 38 NR.